

4
&
5

mei

Is mijn vader een verrader of een held?

Verzetsman Bob Jesse redde vele levens. Maar in 1944 sloeg hij door bij een verhoor door de Duitsers. Dochter Katinka droeg vaders zwaarte met zich mee.

IN HET NIEUWS 4-5

Hantavirus
Een luxe reis -
tot het virus toeslaat

WETENSCHAP 26-27

Lobby

Als de Nederlandse techsector praat, luistert Den Haag

ECONOMIE 24

Biënnale Venetië

De vergeten historie van het Panamakanaal

BUITENLAND 16-17

IN HET LAND
DEN HAAG

LIAM VAN DE VEN

Rob Jetten - de Joop den Uyl van 2026

De premier zit aan zijn bureau, armen over elkaar. Hoeveel mensen naar hem kijken, weten we niet precies. Miljoenen. Hij leunt naar voren en kijkt indringend de camera in. Dan valt hij met de deur in huis: „We moeten beseffen met elkaar dat we niet kunnen voortgaan met het verbruik van beperkte voorraden brandstoffen en grondstoffen zoals we dat in de laatste kwart eeuw hebben gedaan. Zo bezien, keert de wereld van voor de oliecrisis niet terug.”

Die premier had Rob Jetten kunnen zijn, anno 2026. Maar het was Joop den Uyl (PvdA), op 1 december 1973. Arabische landen hadden Nederland een olieboycot opgelegd na steun aan Israël in de Jom Kipoer-oorlog, met een energiecrisis tot gevolg.

Het is reces in Den Haag, dus ik ben me gaan verdiepen in die energiecrisis. Dat welhaast mythische tijdperk van de autoloze zondagen? Waarin werd gerolschaatst op de snelwegen? Dat was dus helemaal geen tijdperk: er waren maar tién autoloze zondagen. En ook nog eens tussen december en januari - absoluut geen rolschaatsweert.

Daarbij nam de benzineconsumptie amper af, want mensen gingen gewoon op andere dagen rijden. Door de maatregel zag men de ernst in van de crisis, maar verder was die „symbolisch”, vertelde Den Uyl-vertrouweling Wim Meijer me.

Dat terzijde. Op het eerste gezicht hadden Jetten en Den Uyl niet méér van elkaar kunnen verschillen. Den Uyl was een stekelige, non-conformistische sociaaldemocraat. Jetten is een vriendelijke, compromislievende liberaal.

Voor de gereformeerd opgevoede Den Uyl was soberheid een deugd. Hij zei eens tegen journalisten over Nederland: „Alles moet groter, mooier, luxer. Dat moet ophouden.” In 1972 was hij zich rot geschrokken van de milieudenktank de Club van Rome, die waarschuwde voor uitputting van de aarde. Den Uyl-biograaf Dirk Verkuil schrijft: „Den Uyl had de dreigende apocalyptische ge-

varen moeiteloos in zijn denken ingepast.” De stap naar consumeren vanwege de olieboycot, was makkelijk gezet. Hoe anders is dat voor Jetten: zijn belofte is overvloed, zijn merk optimisme. Maar binnenkort moet de man die beloofde dat ‘het’ wél kan, waarschijnlijk uitleggen dat ‘het’ toch wel heel lastig wordt door de energiecrisis. Gelukkig voor Jetten - van huis uit katholiek - is hij elastischer dan Den Uyl.

Zo bezien lijken de twee premiers tegenpolen, maar dat zijn ze niet helemaal. Den Uyl geloofde in maakbaarheid. En dan geen kleine stapjes, maar grote sprongen richting een betere toekomst. Jetten wil óók een overheid die de regie pakt. Daarin lijkt hij meer op Den Uyl dan op Rutte, of Kok met zijn Derde Weg.

Op het eerste gezicht hadden Jetten en Den Uyl niet méér van elkaar kunnen verschillen

Deze energiecrisis geeft voor-malig ‘klimaatdrammer’ Jetten bovendien de kans om de vergoeding aan te zwengelen. Het doet Meijer denken aan hoe het kabinet-Den Uyl van steenkolen op het schonere aardgas wilde overstappen.

Allebei hebben geen ‘standaard’ meerderheidskabinet. Den Uyl leunde op vaste gedoogpartners, terwijl Jetten meerderheden bij elkaar moet sprokkelen.

Anet Bleich, ook biograaf van Den Uyl, schreef over diens regeerakkoord: „Zelfs onder de best denkbare omstandigheden - een bloeiende economie, brede steun in het parlement en vanuit de bevolking - was dit een buitengewoon ambitieus programma, waarmee in een periode van vier jaar slechts een bescheiden begin gemaakt zou kunnen worden.”

Precies die zin zou vandaag ook over Jetten geschreven kunnen worden.

Kiosk in Los Angeles. FOTO MICHAEL BLACKSHIRE/GETTY IMAGES

KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE

Journalisten boos over AI bij kranten

Journalisten van verschillende Amerikaanse kranten weigeren toestemming te geven om hun naam boven artikelen te zetten die AI herschreven heeft.

Juurd Eijsvoegel

AMSTERDAM

Journalisten van verschillende kranten van het Amerikaanse nieuwsbedrijf McClatchy, waaronder *The Miami Herald* en *The Sacramento Bee*, zijn in opstand gekomen tegen de manier waarop hun bedrijf kunstmatige intelligentie inzet om artikelen te herschrijven. Als protest weigeren de journalisten toestemming te geven om hun naam boven stukken te zetten die AI heeft ingekort of herschreven.

Deze zogenaemde ‘byline strike’ is een reactie op de invoering bij het krantenbedrijf van een AI-programma dat artikelen niet alleen kan inkorten, maar er ook verschillende versies voor verschillende doelgroepen van kan maken.

„Ik schrijf gevoelige artikelen die nooit op wat voor manier dan ook door AI herverkt of veranderd zouden mogen worden”, schreef journalist Julie K. Brown van *The Miami Herald*, die naam maakte met onthullin-

gen over het Epstein-schandaal, vrijdag op X. „Of het stuk nu gaat over seksueel misbruik of migranten die in Alligator Alcatraz in kooien worden opgesloten, onze journalisten besteden er veel zorg aan om te garanderen dat hun materiaal accuraat en eerlijk is, en onschatbare menselijke aspecten overbrengt, waartoe AI gewoon niet in staat is.”

Een onderzoeksjournalist van *The Sacramento Bee* verklaarde tegenover *The New York Times*: „We willen niet dat onze naam bij artikelen komt die we niet zelf geschreven hebben, ook al zijn ze op ons werk gebaseerd. Dat voelt als een leugen.”

McClatchy geeft dertig kranten uit, verspreid over veertien deelstaten. Als een artikel met behulp van AI is herschreven, staat dat erbij vermeld, plus de toevoeging dat er vervolgens nog journalisten naar hebben gekeken.

Voor het management is het belangrijk om ook de naam van de menselijke auteur van het oorspronkelijke stuk erbij te vermelden, omdat dat voor Google gezag uitstraalt waardoor de stukken hoger in de zoekresultaten verschijnen. Dat zou een manager van het bedrijf in maart hebben gezegd in een bijeenkomst met journalisten, volgens een verslag waaruit *The New York Times* citeert. Ook zou hij gezegd hebben dat het bedrijf er mee experimenteert om AI stukken te laten schrijven op basis van aantekeningen van verslaggevers.

Arrestatie tijdens Nationale Dodenherdenking op de Dam

AMSTERDAM

Agenten pakken een pro-Palestijnse demonstrant op tijdens de **Nationale Dodenherdenking** op de Dam. Dinsdagochtend werd het Nationaal Monument op de Dam beklad en stond het woord ‘genocide’ op het monument geschreven. In Nederland werden dinsdag de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog in Europa en in Zuidoost-Azië herdacht, en de slachtoffers van oorlogssituaties en vredesoperaties nadien, waarbij Nederland betrokken was.

FOTO
OLIVIER MIDDENDORP

ADVIES RAAD VAN STATE

Eigen risico was jaren bevroren, dus verhoging kan, zegt Raad van State

De Raad tekent bij het hoger eigen risico in de zorg aan dat onduidelijk is of compensatie via gemeenten goed wordt geregeld.

Oscar Vermeer

DEN HAAG

De Raad van State staat positief tegenover het kabinetvoorstel om het eigen risico vanaf 2027 te verhogen naar 455 euro. Wel zet het adviesorgaan vraagtekens bij het plan om een deel van de hogere kosten via gemeenten te laten compenseren. Dat blijkt uit het advies dat maandag is gepubliceerd.

Het voorstel werd pas twee weken geleden naar de Raad van State gestuurd, maar die heeft het met „bewuste voortvarendheid” bekeken, zegt een woordvoerder. Reden: het kabinet heeft haast, de verhoging moet per 2027 ingaan. Nog voor het zomerreces (begin juli) zou de Tweede Kamer erover moeten debatteren, na de grote vakantie van de Eerste Kamer. Het is de eerste grote bezuinigingsmaatregel op zorg die het parlement moet beoordelen.

Het eigen risico bedraagt nu 385 euro, een bedrag dat al sinds 2016 onveranderd is gebleven. Het kabinet wil de halvering van het eigen risico - een plan van het vorige kabinet-Schoof dat nooit verder is gekomen dan de tekentafel - terugdraaien. Ook moet het eigen risico

voortaan elk jaar worden geïn-dexereerd. Samen leveren die twee maatregelen zo’n vier miljard euro op. Een extra verhoging met 60 euro is ook nog eens een miljard. Alles bij elkaar jaarlijks is dat zo’n vijf miljard, vanaf 2031 zelfs zes miljard.

‘Inhaalslag maken’

Het zou voor het eerst sinds 2016 zijn dat het bedrag verandert. Het eigen risico werd ingevoerd in 2008 en was toen 150 euro. Bij de invoering van de huidige zorgwet in 2006 was het nadrukkelijk de bedoeling burgers iets aan de eigen zorgkosten te laten meebetalen. Op die manier zouden mensen zich bewust zijn dat zorg geld kost. Ook zou het niet-noodzakelijke zorg - bijvoorbeeld mensen die voor de zekerheid maar een scan laten maken omdat het toch ‘gratis’ is - enigszins kunnen remmen. Zonder de bevrizing (het niet-indexeren) zou het verplicht eigen risico in 2026 naar schatting zijn uitgekomen op 535 euro, schrijft de Raad. Die heeft daarom „begrip voor de hervatting van de indexatie en de keuze om daarbij een inhaalslag te maken”.

Het aanpassen van het eigen risico is voor het kabinet van groot

belang. Het moet geld opleveren voor investeringen in bijvoorbeeld defensie. De nieuwe NAVO-norm van 3,5 procent van het bruto binnenlands product, waar de Tweede Kamer eerder mee instemde, kost vanaf 2035 19 miljard euro extra per jaar. Veel van dat geld zoekt het kabinet in de zorg: zo’n tien miljard. Ruim de helft daarvan moet komen uit het eigen risico.

Bij de zorgwet van 2006 was het de bedoeling dat burgers iets aan eigen zorgkosten meebetalen

Maar politiek gezien ligt het voorstel ingewikkeld. Het minderheidskabinet van D66, VVD en CDA (66 zetels) kan wellicht rekenen op steun van JA21, die - zo bleek uit de doorrekening van de verkiezingsprogramma’s door het Centraal Planbureau - ook voorstander is van een verhoging, en van een kleinere partij als de SGP of Volt (ook voorstander). Dat zou net genoeg zijn voor een meerderheid in de Tweede Kamer.

Maar in de Eerste Kamer lijkt die meerderheid ver uit zicht. Niet

voor niets opperde minister Sophie Hermans (Volksgezondheid, Welzijn en Sport, VVD) achter de schermen al eens om het plan eerst maar eens door de Tweede Kamer te loodsen en daarna verder te zien.

Toch ziet het er minder somber uit dan het lijkt. Het terugdraaien van de halvering (daar is een Kamermeerderheid voor) en de jaarlijkse indexatie gaan bijna zeker door. Die laatste staat in de wet, de afgelopen jaren werd daar keer op keer een uitzondering op gemaakt. Daar lijkt nu geen meerderheid meer voor, en dus kan de indexatie gewoon weer ingaan. Daarmee komt het eigen risico op 395 euro. Dan heeft Hermans het grootste deel van haar bezuiniging al binnen.

Het enige wat overblijft: de verdere verhoging met 60 euro tot 455 euro, het grootste obstakel. Als het minister Hermans niet lukt die maatregel door beide Kamers heen te krijgen, zal ze via andere bezuinigingen op de zorg een miljard moeten binnenhalen.

Rol gemeenten

De Raad van State zet wel vraagtekens bij de rol van gemeenten, die een deel van de hogere eigen risicokosten moeten compenseren met

bijvoorbeeld geld van het kabinet of het inzetten van een gemeentepolis. Volgens de Raad worden daarbij „verwachtingen gewekt over wat gemeenten in algemene zin voor bepaalde groepen verzekeren kunnen betekenen”. Niet duidelijk wordt of gemeenten deze verwachtingen waar kunnen maken, welke mogelijke gevolgen dit voor hen heeft en of daarvoor overleg met gemeenten heeft plaatsgevonden. Uit het advies: „Gemeenten mogen in beginsel zelf keuzes maken over het maatwerk dat zij [...] bieden en de geboden ondersteuning kan en mag dan ook per gemeente verschillen.” Vooral de positie van chronisch zieken is daarbij kwetsbaar, signaleert de Raad, de financiële gevolgen kunnen bij hen het grootst zijn en leiden tot zorgmijding.

De Raad van State wijst er ten slotte fijntjes op dat ze een jaar geleden juist advies heeft uitgebracht over een voorstel om het eigen risico te verlagen, het plan-Schoof. De hoogte ervan is in het afgelopen decennium meerdere keren onderwerp geweest van discussie, schrijft de Raad: „Het is voor burgers en uitvoerders van belang te komen tot een meer consistent en voorspelbaar beleid.”

Bob Jesse.
FOTO PRIVÉARCHIEF

INTERVIEW KATINKA JESSE AUTEUR

'Er zijn nauwelijks verzetsmensen foutloos door de oorlog gekomen'

De vader van Katinka Jesse verraadde een verzetsgroep. Het staat bekend als 'het verraad van Weert' en kostte zeven verzetsmensen het leven. Jarenlang torste dochter Katinka haar vaders zwaarte mee. Nu heeft ze het boek *Mijn vader, een verrader?* geschreven.

Paul van der Steen

UTRECHT

Als kind van zeven vertelde Katinka Jesse het haar ouders: van haar hoefde het leven niet meer. Haar moeder raakte in paniek. Haar vader, 25 jaar ouder dan zijn vrouw, bleef kalm en zei alleen maar: „Dat trekt wel weer bij.” Naar het waarom van de doodswens van de dochter werd niet gevraagd.

Ruim vijftig jaar later denkt Katinka Jesse (59) dat ze leed onder de zwaarte die altijd in huis hing. Vader was lief en maakte vaak grapjes, maar droeg overduidelijk iets donkers met zich mee. „Een kind voelt dat aan. Het zat in kleine dingen. Nooit stoppen in Duitsland op weg naar een vakantieadres. Mijn zusje en ik mochten niet met de asbakjes in de autoportieren spelen, want vader kon niet tegen het plotsse geluid als de klepjes dichtgingen.”

Wat er bij hem speelde, schreef Jesse op in het onlangs verschenen boek *Mijn vader, een verrader? Hoe een verzetsman de regie over zijn eigen leven verloor*. Ze kreeg het verhaal zelf te horen toen ze negen jaar was.

Vader Bob, kind van een Joodse moeder, vertelde zijn dochter over zijn verzetswerk in de bezettingsjaren. Alleen al met het organiseren van onderduikadressen had hij veel levens weten te redden. Maar in 1944 werd hij aangehouden, gevangengezet en gemarteld, totdat hij uiteindelijk doorsloeg. Het sleutelmoment kwam toen zijn verhoorders de botten van twee Joodse kinderen voor de ogen van hun moeder en hem dreigden te breken.

Onder dwang leidt Bob Jesse de bezettingsautoriteiten naar een vergadering van de landelijke onderduikorganisatie. Die actie, later bekend als 'het verraad van Weert', leidde tot de arrestatie van acht kopstukken uit het Limburgse verzet. Zeven van hen liepen het leven.

Verzetslieden deden daarna een poging om Bob Jesse te liquideren. Ze komen tot in Jesses Amsterdamse appartement en wisten hem te verwonden. Meer dan dertig jaar later tilde hij zijn hemd omhoog en liet aan zijn dochters het door een kogel veroorzaakte litteken aan zijn linkerzijde zien. Nog twee anderen raakten gewond: een aanwezige man en Jesses eerste vrouw, Dientje, eveneens actief in het verzet. Zij raakte door de aanslag verlamd aan beide benen.

Alle details waren nieuw voor de twee meisjes, zelfs het bestaan van Dientje. Katinka Jesse: „Waarom hij het heeft gezegd, weet ik niet. Misschien uit zichzelf. Wellicht op aanraden van een verzetsvriend of een therapeut. Mogelijk wilde hij ons wapenen tegen een moment waarop we elders opeens met zijn verleden zouden worden geconfronteerd.”

Een groot geheim

Voor de kleine Katinka voelde het in elk geval heel veel. Vanaf nu torste ze vaders zwaarte met zich mee. Plus een groot geheim. „Mijn vader prentte ons in dat we er niet niemand over mochten praten. De gevallen mede-verzetslieden wogen voor hem zwaarder dan de geredde levens, zei hij. 'Ik had mij voorafgaand aan die vergadering van het leven moeten benemen. Of laten benemen', zei hij. Dat gaf mij het gevoel: mag ik hier wel zijn? Want als hij echt uit het leven was gestapt, had ik nooit bestaan.”

De puberteit van Katinka Jesse had daarvoor iets heel eenzaam. „Ik had de neiging om me af te sluiten. En als het ergens over de oorlog ging, trok ik me helemaal terug.”

Vader Jesse moest zich na de bevrijding verantwoorden voor het verraad. „De rechter vond de feiten zo omvangrijk en complex dat ze er als juristen geen oordeel over konden vellen. Mijn vader werd daarom ontslagen van rechtsvervolging.”

Zijn mentale last werd er niet minder om, die werd op den duur eigenlijk alleen maar zwaarder. Ook de fysieke gesteldheid van vader Jesse holde achteruit. Alleen tijdens

contact met Selma van der Perre, een Joodse verzetsvrouw die ook door zijn 'verraad' werd gearresteerd maar het concentratiekamp overleefde, leek het leven even lichter, zegt zijn dochter. „Zij werden vrienden. En ik later ook met haar.”

Bob Jesse overleed toen Katinka vijftien was. De belofte om niemand iets te vertellen, brak ze daarna slechts een paar keer. Een hartsvriendin kreeg alles te horen en de paar langdurige relaties die ze had, inclusief haar huidige man. „Het luchtte eigenlijk nooit echt op. Pas bij Mathijs, met wie ik inmiddels 27 jaar samen ben, gaf het vertellen iets van verlichting. Hij vermoedde wel dat er iets was. Terwijl ik mijn verhaal deed, hebben we elkaar stevig vastgehouden. Dat hielp.”

Hoorcollege strafrecht

Op Katinka's zeventiende kreeg haar moeder bezoek van een rechtenstudent die geïnteresseerd was in het verhaal van Bob Jesse. Kopieën van zijn naoorlogse dossier kwamen op tafel. Daartussen een foto van Jesse, gemaakt in Weert in 1945: hij zit geketend op de motorkap van een jeep. Om zijn nek een bord met de tekst: „IK BEN DE VERRADER VAN WEERT. MOORDENAAR VAN: NAUS, BERIX, BR. OVERSTE MERKX.” De woorden 'verrader' en 'moordenaar' zijn onderstreept.

Katinka Jesse was bij het gesprek aanwezig en kreeg de foto onder ogen. „Die is echt verschrikkelijk. Om wat hem werd aangedaan, maar vooral door de dames op de achtergrond met hun misprijzende grijnzen.”

De meeste toeschouwers van destijds hadden zich gewoon een beetje door de oorlog heen gerommeld. Elk benul van wat echt verzetswerk betekende, ontbrak. Laat staan dat ze begrepen met welke dilemma's Bob Jesse te maken had gehad. Zijn dochter Katinka kan nog steeds moeilijk naar de foto kijken. „Hij staat niet in mijn boek en ik wil hem niet bij dit artikel.”

De gevallen mede-verzetslieden wogen voor hem zwaarder dan de geredde levens

Eén gebeurtenis liet een paar jaar later nog meer sporen na. Als rechtenstudent volgde Katinka Jesse in het voorjaar van 1988 een hoorcollege van hoogleraar strafrecht Constantijn Kelk over strafuitsluitingsgronden, redenen die een rechter kunnen laten afzien van een straf. Als voorbeeld noemde hij de zaak van een tijdens de oorlog opgepakte verzetsstrijder. Die had weliswaar mensen verraden, maar was ook het slachtoffer van zware marteling. Jesse voelde zich verstijven. „Tranen welden op in mijn ogen. Ik kreeg geen aantekening meer op papier. Ik wilde alleen dat het ophield. Na afloop rende ik naar buiten, waar ik heel erg heb staan huilen.”

De oorlog bleef Jesse daarna tekenen. „Ik ben geen flierfluiter, neem het leven altijd iets serieuzer. Soms maakte het me ook strijdbaar. Ik kan me nu flink opwinden over de manier waarop Israël huishoudt en over extreemrechts.”

Het zwijgen over haar vader drukte op Jesse. Tegelijkertijd was er de zelftwijfel: stelde ze zich niet aan? Eigende ze zich het verhaal van haar vader niet toe?

Groot maatschappelijk engagement

Het verhaal van haar vader zorgde behalve voor aanhoudende mentale worstelingen ook voor een groot maatschappelijk engagement. „Mijn studiekeuze en later inzet in het milieurecht komen rechtstreeks voort uit mijn achtergrond. Ik wil goed doen, goedmaken ook.”

Dertig jaar geleden kreeg Jesse de diagnose MS. Bijna zes jaar geleden werd ze bovendien aangereden door een bus. Ze hield er niet-aangeboren hersenletsel aan over. Betaald werk is daardoor al een tijd niet meer

Katinka Jesse. FOTO FRANK RUITER

Bob Jesse was betrokken bij vrijwel alle mogelijke verzetsactiviteiten.

mogelijk. In plaats daarvan doet ze vrijwilligerswerk: voorheen ten bate van vluchtelingen, vanaf binnenkort voor de verduurzaming van Utrecht. „Opnieuw dat streven naar een betere wereld.”

In 2019 kreeg Jesse een uitnodiging om samen met Selma van der Perre namens het verzet een krans te leggen tijdens de 4-meherdenking op de Dam. Ze vond het spannend, maar ging erop in. De uitnodiging voelde als erkenning. „Het filmpje voor de tv-uitzending was te kort om het complexe verhaal van mijn vader te vertellen. Maar er kwam toch een zinsnede in voor in de trant van '...En de schuld die zij meenamen'.”

De hoogbejaarde en in Londen wonende Van der Perre had een autobiografie geschreven. Jesse hielp haar bij het zoeken van een uitgever. Dat lukte. En passant kreeg Jesse de vraag of zij niet ook moest gaan schrijven, over haar vader. Dat idee moest rijpen. „Mijn vader had een boek verschrikkelijk gevonden. Met niemand erover praten, is me ingeprent. Wel in een andere tijd. In 1976 werd meer in zwart-wit-terminen over de bezetting gedacht. En met de openbaarheid van alle dossiers in het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging komt nu toch alles naar buiten. Dan is het misschien ook goed, als ik het verhaal op een zorgvuldige manier naar buiten breng.”

Het onderzoek voor het boek verdiepte Jesses beeld van het verzetswerk van haar vader. Hij werd er al snel na de bezetting actief en was betrokken bij vrijwel alle mogelijke verzetsactiviteiten.

„En een brief die ik vond, luchtte op. Een verzetsman schreef bijna een halve eeuw geleden dat mijn vader schuld had, maar het verzet ook. Mijn vader was in 1944 overspannen geraakt van al het verzetswerk en stopte er daarom mee. Maar het verzet kon hem niet missen en haalde hem over toch weer te beginnen. Twee weken daarna volgde de fatale arrestatie.”

„De titel van het boek is nu *Mijn vader, een verrader?* Maar het schrijven maakte me duidelijk dat er nauwelijks verzetsmensen zijn die foutloos door de oorlog zijn gekomen. Gezien de enorme hoeveelheid verzetswerk die hij verrichte, zou je ook de titel *Mijn vader, een verzetsheld?* kunnen gebruiken. Tijdens de boekpresentatie heb ik dat na lang twijfelen voor het eerst openlijk durven zeggen. Ik vind 'verzetsheld' wel een moeilijk woord. Omdat het zo eendimensionaal en absoluut is.”

Iedere dag aan de oorlog denken

Intussen probeert de Utrechtse haar trauma niet over te dragen op haar eigen twee kinderen. „Ik heb ze het verhaal van hun opa verteld, op de avond voorafgaand aan de kranstelling met Selma. Mijn zoon was aangeslagen en mijn dochter stortte zich huilend op de bank. Maar ze lijkten er goed mee om te gaan en praten er gewoon met anderen over. Zij kunnen dat. Ik ben opgevoed met het idee dat dat niet mocht.”

„Ze staan wel heel betrokken in het leven. Ze tillen er gewoon iets minder zwaar aan. Maar misschien gaat het later omspelen. Want het is wel iets dat ze meekrijgen.”

Zelf denkt Jesse dagelijks aan de oorlog. „Die zit ook echt in mijn lijf. Het boek schrijven had iets therapeutisch, maakte het allemaal iets minder zwaar.” Of het voorstelbaar is dat er vanaf nu dagen voorbij zullen gaan zonder oorlog, dat weet ze niet. „Daar ga ik later antwoord op geven.”

Ze praat er in elk geval makkelijker over. „Dat het verhaal er vloeiend uit komt, is eigenlijk niet verbazingwekkend. Ik heb het jarenlang aan mezelf verteld. Maar het prettige is dat het me ook lichamelijk lukt. Dat ging een paar jaar geleden niet. Dan kneep het trauma letterlijk mijn strot dicht.”

Katinka Jesse, *Mijn vader, een verrader? Hoe een verzetsman de regie over zijn eigen leven verloor*, Hollands Diep, 160 blz. € 23,99

Het monument op de Dam werd maandag beklad met rode verf. Later op de dag vond er de Nationale Dodenherdenking plaats. FOTO RAMON VAN FLYMEN/ANP

BEKLADING

Genocide, staat er. 'Je mag je mening hebben, maar op deze manier?'

Het monument op de Dam heeft wel vaker op het laatste moment schrobwerk nodig, maar dit keer was er „héél veel verf“.

Freek Schravessande en Martin Kuiper

AMSTERDAM

Travertijn, een kalksteen uit Toscane, is vanwege zijn warme, aardse uitstraling een gewilde natuursteen voor vloeren, badkamers en ook gedenkplaatsen, zoals het Nationaal Monument op de Dam. Het is alleen wel oppassen met verf want door de poreuze structuur krijg je het pigment, zeker rood, niet zomaar uit al die kleine gaatjes.

„En het was dit keer echt héél veel verf. Ook aan de achterkant“, zegt Emiel de Booij die binnen de hekken toekijkt hoe de mannen van het reinigingsbedrijf met borstels en emmertjes water het rode spul eraf proberen te boenen. Poetend onder de oksels van een huilende hond die op het monument smart en trouw symboliseert. Met een hoge drukspuit op het achterste van zijn bebaarde baasje - verzetsheld. Eromheen staan liefst vijf busjes - „waren er zes“ - van Kunstwacht, een gespecialiseerd schoonmaakbedrijf dat in opdracht van de gemeente nu als een soort brandweerdiens de klus op tijd moet klaren.

Het is bijna elf uur in de ochtend en scrollend door zijn telefoon, sinds vanochtend zowat ontploft

met appjes, toont De Booij intussen de allereerste foto van de bekladding die hij kreeg toegestuurd. 6.29 uur. Een vooraanzicht van het monument, tot zo'n vier meter hoogte beklad met rode verf en midden op de 22 meter hoge pyloon het woord „Genocide“. De gedenkmuur eraachter ook zowat volledig besmeurd. „En ook aan de achterkant?“ Onder het appbericht staat: „Minder fijn wakker worden dit.“

Vorbereidingen beginnen vroeg

4 mei is voor De Booij sowieso „alle hens aan dek“ want als regisseur herdenkingen bij de gemeente Amsterdam doet hij met zijn team - acht man - elk jaar de voorbereidingen voor alle vijftig gedenkplaatsen in de stad. Op de Dam waren ze vijf dagen tevoren al begonnen met de voorbereidingen: eerste inspectie van het monument, alle obstakels verwijderen zoals bankjes en prullenbakken. Alles zag er prima uit, tót vanmorgen om vijf uur twee van zijn teamleden de bekladding aantreffen: „Met tranen in hun ogen.“

De Booij, die al een tijdje meeloopt, heeft wel vaker meegemaakt dat het Nationaal Monument op 4 mei nog wat last minute schrobwerk behoeft. Meestal omdat hordes toeristen en andere lui de avond ervoor nog met blikken bier en joints eromheen hangen. Klod-

ders mayonaise op het travertijn, initialen, een tag. En daar heeft - wijzend naar de zijkant van de gedenkmuur - wel eens een grote lul op gestaan. Lachend: „Erop zetten kostte meer tijd dan eraf halen.“

Ergens, zegt De Booij, is dat óók wat hem juist zo trots maakt op deze stad. „Probeer zoiets maar eens rond de Trevifontein.“ Vrijheid, dat is óók waarom we herdenken toch? „Je mag hier alles.“ Alleen, er zijn grenzen. „En het lijkt wel alsof de laatste jaren...“

Volgend jaar toch maar een hek om het monument? 'Nemen we mee in de evaluatie'

„Kun je eens inzoomen?“ zegt een politieagente. Met haar collega staat ze achter de balie van de beveiliging in een pand op steenworp afstand van de Dam en met twee muisknippen zoomt de beveiliging in op het gezicht van een persoon op de fiets. „Kun je die beelden nu aan me doorsturen? We hebben spoed zoals je begrijpt.“

Iets voor half vijf kwam een drietal per fiets aan op de Dam, zagen de agenten al op beelden die de politie eerder vanochtend al van de gemeente kreeg. Daar bekladden ze

„heel snel“ het monument, zegt de agent. Amper een minuut later fietsten ze weer weg. Via een nauwe steeg richting de grote winkelstraat, het Rokin. Hun lange regenjassen wapperen in de wind, hun gezichten zijn verborgen achter een zonnebril, muts, pet, of sjaal. Op het Rokin splitst het drietal op, zegt de agent. „Waar ze naar toe zijn gegaan zoeken we nu uit.“

Palestine Action

Nog dezelfde dag stuurt de actiegroep Palestine Action Amsterdam een video naar *Het Parool* waarop te zien is hoe een groepje mensen in het donker het monument op de Dam beklad. Het is onbekend of zij de actie opeisen, schrijft *Het Parool*. De actiegroep zet zich volgens haar Instagramaccount (4.829 volgers) in tegen „de Nederlandse medeplichtigheid aan de Israëlische apartheid“.

Palestine Action Amsterdam is een Nederlandse tak van de Britse campagnegroep Palestine Action, die onder meer activeert tegen grote bedrijven die zakendoen met het Israëlische leger. Vorige zomer verbood de Britse Labourregering de actiegroep en zette die op de lijst van terroristische groeperingen. Lidmaatschap van of steun aan de groep werd strafbaar met een maximale celstraf van veertien jaar. Een Britse rechter veepte dat verbod

daarna in ieder geval tijdelijk weer van tafel omdat de sanctie „buitenproportioneel“ werd bevonden en inbreuk maakte op grondrechten zoals de vrijheid van meningsuiting.

In Amsterdam viel de actiegroep eerder dit jaar het hoofdkantoor van Booking.com aan. Op een filmpje online is te zien hoe een gemaskeerde persoon op het kantoor inhakt met een bijl en een ander bespuit het pand met rode verf. Een jaar eerder was het Paleis op de Dam al aan de beurt. Op Instagram plaatste de actiegroep een foto: „Paleis op de Dam bloedrood in solidariteit met Palestina“.

'Niet eerder meegemaakt'

„Rood heeft natuurlijk een extra boodschap“, zegt Jurn Bezemer die even pauzeert naast het monument. Als reiniger bij Kunstwacht heeft hij de laatste jaren wel vaker te maken met rode verf: op het Auschwitzmonument, het Holocaust Namenmonument. Maar zo groots en óp de dag van de herdenking „heb ik niet eerder meegemaakt“. Het maakt hem ook wel kwaad. „Je mag je mening hebben en die mag je kenbaar maken. Maar op deze manier?“

Volgend jaar dan toch maar alvast een hek eromheen? Emiel de Booij zucht. „Nemen we mee in de evaluatie.“

UITGAAN

Met de nachtpas proberen clubs een nieuw en jong publiek te trekken

De vanzelfsprekendheid is weg uit het nachtleven. De Nachtpas voor clubs in Amsterdam-Noord moet nieuw publiek lokken.

Jonasz Dekkers

AMSTERDAM

Als je in de jaren 10 uitging, hoefde je niet met je vrienden af te spreken waar je elkaar zou ontmoeten; je kwam elkaar toch wel tegen in de club. Als een kaartje 5 euro kostte, was dat al veel. Rondje voor vier? Onder de 10 euro. Jongeren konden zo makkelijk drie keer per week uit. Tegenwoordig is dat wel anders. Die vanzelfsprekendheid van uitgaan is er niet meer, vertelt de 24-jarige student Asma el Bahhari uit Amsterdam. Haar vrienden zijn dj's, opkomende namen die publiek nodig hebben. Ze wil ze graag zien draaien, zegt ze, om „support te geven“, maar een losse clubavond kost vaak tussen de 15 en 25 euro. „Die community feeling heb ik nu vooral met cafeetjes, niet met clubs.“

Daarom kocht El Bahhari de Nachtpas, een nieuw abonnement waarmee pashouders voor 24,50 euro per maand onbeperkt naar binnen kunnen bij vier Amsterdamse clubs: Garage Noord, Radio Radio, Nachbar en Skatecafé. De pilot telt voorlopig 150 passen en duurt twee maanden. De wachtlijst voor de volgende lichting passen is volgens initiatiefnemer Moktar Nabil, medeoprichter van Garage Noord, bomvol.

Dat is niet zonder reden. Het nachtleven verandert. Uit gesprekken die *NRC* voerde met dj's, organisatoren en programmeurs van nachtclubs en festivals komt naar voren dat de knaldrang onder jongeren van de tijd net na corona, is verdwenen. Toegangsprijzen voor clubs en festivals worden steeds hoger en met een tientje haal je nog geen rondje bier. De vanzelfsprekendheid is kortom uit het uitgaan verdwenen. Voor clubs en festivals is het daardoor moeilijker om onbekendere namen te boeken en experimentele programma's te maken.

Casual clubben

Bij de ontwikkeling van de pas kregen de vier clubs advies van Thomas Hosman, oprichter van Cineville - een filmpas voor ongelimiteerd filmbezoek. Alleen gaat het hier niet om filmhuizen, maar om kleine clubs die wekelijks eigen programma's maken. De pashouder komt via de gastenlijst binnen en krijgt een van de hogere prijzen, aldus Zoer. Jongeren willen „1.000 procent zeker weten“ dat ze een goede avond hebben. Ze kunnen hun geld maar één keer uitgeven. Het risico dat

Een optreden van dj Slimfit in SkateCafe tijdens Amsterdam Dance Event (ADE). FOTO SIMON LENSKENS/ANP

generatieding: gen-Z zou liever thuisblijven, gezonder leven, minder uit haar plaat gaan. Maar dat beeld klopt niet, zeggen programmeurs. Jongeren zijn vooral kieskeuriger geworden.

Moktar Nabil: „Mensen hebben het erover dat gen-Z niet meer uit gaat. Dat is niet zo, wij hebben nog steeds heel vaak heel veel enthousiaste jonge mensen in de club staan. Alleen merk je dat mensen hun avonden uitzoeken. Als je de juiste dj hebt op het juiste moment, een concept dat goed werkt of een avond van een populair collectief organiseert, dan staat het stampvol. Maar, ja, als het een meer niche programma is, is het moeilijk om de zaal te vullen.“

Volgens Milou Zoer, programmeur bij het Amsterdamse podium de Melkweg (niet aangesloten bij de Nachtpas), is er onder gen-Z sprake van een „concert approach“ richting uitgaan. „Wat heel belangrijk is geworden is 'headline gedreven clubben': de dj is een superster geworden. Daarvoor komen de mensen, en minder voor het verhaal, de beleving, het concept, ter-

wij uitgaan vroeger gezien werd als een ontdekkingsreis.“

„Casual clubben“, zoals Zoers collega Lévi Smulders het noemt, is aan het verdwijnen: „Wekelijkse concepten hebben het moeilijk. *Pop-o-matic*, de donderdag in TivoliVredenburg in Utrecht, een van de langstlopende clubnachten

De dj is een superster geworden. Daarvoor komen mensen

Milou Zoer
programmeur Melkweg

van Nederland, is er onlangs mee gestopt. Ook onze eigen hiphop-avond Encore is van wekelijks naar maandelijks gegaan. Dat zijn tekenen aan de wand.“

Maar dat is toch niet los te zien van de hogere prijzen, aldus Zoer. Jongeren willen „1.000 procent zeker weten“ dat ze een goede avond hebben. Ze kunnen hun geld maar één keer uitgeven. Het risico dat

een experimentele avond tegenvalt, is te groot en dus regeert de herkenbaarheid, de populariteit. En natuurlijk wordt dat wat herkenbaar is op sociale media bepaald. „Als programmeur ben ik ook bijna fulltime socialemediaconsument“, aldus Zoer.

Ook bij student Asma el Bahhari telt de prijs mee. „Als je eerst ergens drankjes doet en daarna nog uitgaat, kan het snel opstapelen. Dan moet je gaan rekenen.“ Met de Nachtpas viel die afweging weg: de volgende avond al ging ze spontaan naar Nachbar. „Ik dacht: ik heb toch die pas, ik kan nu zonder nadenken uitgaan. Ik zie wel wie ik tegenkom.“

Op de bonnefooi naar de club

Volgens initiatiefnemer Moktar Nabil vraagt de Nachtpas wel om een andere blik op de nacht. Een club is voor hem geen horecazaak met muziek erbij. „Zodra mensen een kaartje kopen voor een programma in plaats van alleen voor de plek, heb je het volgens mij over cultuur. De nachtclub doet qua productieproces niet onder voor het theater.“

Zo'n nieuwe blik is volgens Nabil ook praktisch gezien nodig om te bepalen wie aan de Nachtpas kan en wil meedoen. De vergelijking met Cineville heeft namelijk grenzen: in tegenstelling tot filmhuizen werken clubs met verschillende ticketprijzen, gages en program-mabudgetten.

Nabil: „Je kunt Cineville niet één op één kopiëren. We doen allemaal nét iets anders. En wat is eigenlijk een nachtclub? En wat een feestcafé? Dat moeten we met z'n allen goed gaan definiëren de komende tijd.“ Die definitie bepaalt straks in werken clubs met verschillende ticketprijzen, gages en program-mabudgetten.

Voor El Bahhari valt er in ieder geval een grote zorg weg: „Een losse clubavond kost vaak al bijna net zoveel als de Nachtpas voor een hele maand. Dus ja, heerlijk, gewoon, weer op de bonnefooi naar de club.“ Ze verwacht daardoor ook minder op de line-up te letten: „Dan geef je jezelf meer kansen om nieuwe of andere dj's te ontdekken.“

INTERVIEW OLIVIA RAFETISON GEN Z-ACTIVIST

'We vragen om eerlijkheid en transparantie in Madagaskar'

Eerder genegeerde jongeren hielpen vorig najaar het leger in Madagaskar aan de macht. Zes maanden later blijft een beloofde breuk met het oude systeem echter uit. „Er is nog steeds geen verkiezingsdatum. Alles blijft vaag en onduidelijk.”

Naïm Derbali

AMSTERDAM

Voor Olivia Rafetison voelde het eind september aanvankelijk als opluchting. Wekenlang was de door Gen Z gedragen protestbeweging in Madagaskar hardhandig aangepakt door de staat. Nu stonden plots gewapende mannen in uniform aan hun zijde op *La Place de la Démocratie* in Antananarivo, de hoofdstad van het eiland. Het leger had besloten zich aan te sluiten bij hun strijd om de zittende macht en haar leider, president Andry Rajoelina, uit te dagen. „We stonden daar met niets dan onze stemmen”, zegt Rafetison nu. „En met een mondkapje als enige bescherming.”

Rafetison, een van de gezichten van de Gen Z-beweging, herinnert zich de woorden van kolonel Michael Randrianirina. Het leger, zei hij, stond aan de kant van het volk en zou hen steunen tijdens de demonstraties. Die begonnen uit woede over stroomuitval en watertekorten, maar veranderden al snel in een bredere aanklacht tegen corruptie, armoede en een vastgeroeste politieke klasse.

Toen president Rajoelina in oktober onder druk van de protesten uiteindelijk het land ontvluchtte, leek de Gen Z-beweging iets uitzonderlijks te hebben afgedwongen. Jongeren die tot dan toe vooral waren genegeerd, waren plots het kloppende hart van politieke verandering. Maar vandaag voelt Rafetison vooral desillusie. De militairen grepen zelf de macht en beloofden verandering. Zes maanden nadat legerleider Randrianirina zichzelf tot interim-president benoemde, blijft de beloofde breuk met het oude systeem uit: hervormingen blijven achterwege en jongeren worden nauwelijks betrokken bij de politieke heropbouw van het eiland.

„Terwijl we juist hoop hadden dat de nieuwe machthebbers in ieder geval zouden begrijpen waar de jonge generatie om vroeg”, zegt Rafetison, zelf actief in het onderwijs als docent Engels. „Dat we eindelijk vooruit zouden komen met dit land.”

Onder Gen Z-jongeren begint het te

Veel mensen begrijpen niet waarom we doen wat we doen. Niet uit vijandigheid, maar uit onbegrip

dagen dat het momentum van hun beweging mogelijk is misbruikt. Hoewel Randrianirina heeft beloofd binnen twee jaar verkiezingen te organiseren en een snelle stembusgang door het Hooggerechtshof werd gevraagd, ligt er nog geen concrete verkiezingsdatum vast. Jongeren hekelen benoemen van figuren die zij met de oude elite associëren en zien hoe de strijd tegen corruptie voorlopig vooral de vorm krijgt van symbolische maatregelen, zoals leugendetectortests voor kandidaat-ministers. Het wekt een gevoel van stilstand, waardoor het vertrouwen in de nieuwe machthebbers steeds verder afbrokkelt, zegt Rafetison. „We vragen om eerlijkheid en transparantie. Maar we zien geen concrete stappen. Er is nog steeds geen verkiezingsdatum. Alles blijft vaag en onduidelijk.”

Sinds de machtswisseling valt het leger terug op oude patronen van repressie waartegen de Gen Z-generatie juist in verzet kwam. Half april werden zes jongeren opgepakt, nadat zij hadden opgeroepen tot protest uit onvrede over het trage tempo van hervormingen en het uitblijven van een precieze datum voor de verkiezingen. Twee van hen zitten nog vast vanwege „aantasting van de staatsveiligheid”.

Uit een rapport van Amnesty International van half april blijkt dat de Malagassische autoriteiten het maatschappelijk middenveld stevig in hun greep hebben. De mensenrechtenorganisatie spreekt van willekeurige arrestaties en verdwijningen, waarmee een „klimaat van angst” wordt gecreëerd. Het maakt de vraag die boven de Gen Z-beweging hangt des te ongemakkelijker: heeft zij het systeem werkelijk aan het wankele gebracht, of slechts de deur geopend voor een nieuwe machthebber met dezelfde trekken?

„Aanvankelijk hielden we vast aan de hoop dat deze overgangsregering zou breken met het verleden. Er waren nu eenmaal uitspraken van de president die veel verwachtingen hebben gewekt. De salarissen in de zorg en het onderwijs zouden omhooggaan, studententoeelagen in het hoger onderwijs verhoogd. Randrianirina heeft veel beloftes gedaan, maar ze worden niet waargemaakt. Mensen wordt van alles in het vooruitzicht gesteld, maar zien

daar niets van terug. Bovendien zijn de stroomtekorten en de waterproblemen nog lang niet verdwenen. Het doet denken aan wat we onder de vorige president zagen.”

Julie oproep was om jongeren te betrekken bij de wederopbouw van het land. Maar willen jullie geraadpleegd worden, of ook daadwerkelijk macht delen?

„In het begin was de kern van onze beweging heel helder. We wilden een platform zijn, een plek van waaruit we konden opkomen voor de rechten van de Malagassische bevolking. We vragen om gehoord te worden. We worden wel uitgenodigd, we mogen onze ideeën presenteren, documenten indienen, voorstellen overhandigen. Maar daar blijft het bij. Wat we aanreiken, wordt niet gewogen, niet vertaald naar beleid.

„Toen sommigen binnen de beweging hun ambitie begonnen uit te spreken om zelf macht te verwerven, ont-

stond er verwarring over de richting die we op moeten als beweging. Sommige mensen wilden zich meteen actief in de regering mengen, minister worden, echt deel uitmaken van het systeem. Terwijl anderen, zoals ik, eer-

der een rol zagen als tegenmacht om de macht te controleren, om verantwoording te eisen. We moeten vasthouden aan hoe we zijn begonnen.”

Julie willen het systeem veranderen, maar niet erin stappen. Sommigen zouden dat naïef noemen.

„Het klopt dat het in Madagaskar ontzettend moeilijk is om iets te veranderen als je niet ook van binnenuit invloed hebt. Maar volgens mij zijn we op dit moment nog niet klaar om politieke posities binnen in te nemen. In de toekomst wel. Daar moeten we ons voor voorbereiden. Sommigen willen zich bij de volgende verkiezingen al kandidaat stellen. Niet alleen nationaal, maar ook op lokaal niveau. Maar door die tegenstelling is de beweging toch wat meer versnipperd geraakt.”

Hoe zou je de relatie beschrijven tussen de Gen Z-beweging en de bredere bevolking op dit moment?

„Veel Malagassiërs houden zich niet

echt met politiek bezig, simpelweg omdat ze niet beseffen hoe sterk die hun leven beïnvloedt. Toen wij begonnen te protesteren, zeiden veel mensen: die jongeren vervelen zich, wat ze doen slaat nergens op, het zal toch niets veranderen. Niet uit vijandigheid, maar uit onbegrip. Ze begrijpen niet waarom we doen wat we doen. In delen van Madagaskar weten ze niet eens dat er nu een nieuwe president is.”

„Binnen de beweging proberen we die kloof te doorbreken. Onze beweging is jong, maar opvallend divers: studenten, mensen uit het onderwijs, de sociale sector. Mensen die midden in de samenleving staan en dagelijks zien waar mensen doorheen gaan. Omdat mijn ouders missionarissen waren, ben ik zelf bijna overal in Madagaskar geweest. Ik heb de problemen van dichtbij gezien. Veel mensen leven van dag tot dag. Er is geen buffer. Geen spaargeld, geen vangnet van de overheid. Een ziek kind, extra schoolkos-

ten: bij veel gezinnen is één tegenslag genoeg om alles te laten instorten.”

„We willen spreken namens de Malagassische bevolking, omdat we naast hen staan en hun realiteit kennen. Maar het blijft iets waar we aan blijven werken: contacten leggen in het hele land om een bredere gemeenschap van jongeren op te bouwen, die echt het hele land weerspiegelt. We zijn ons er namelijk heel goed van bewust dat wij hier in de hoofdstad niet automatisch spreken namens het hele land. Onze realiteit is niet die van iedereen. Daarom is die brug slaan zo belangrijk.”

Toch slagen veel jongerenbewegingen wereldwijd, van Bangladesh tot Kenia tot Marokko, er moeilijk in hun verzet te vertalen in politieke verandering.

„We hebben als beweging contact met vertegenwoordigers van Gen Z in Nepal en Kenia. We leren van elkaar, vooral van de vraag hoe je protest niet alleen zichtbaar maakt, maar ook vast-

houdt nadat het eerste momentum voorbij is. Want dat is precies onze moeilijkheid nu. Naarmate de maanden voorbijgaan, haken ook bij ons mensen af. Sommigen leggen zich neer bij de huidige situatie. Veel jongeren vinden het nog te vroeg om na zes maanden een definitief oordeel te vellen over deze nieuwe leider en pleiten voor geduld. Anderen zijn al tevreden dat de vorige president weg is. Alleen dat voelt voor hen al als een overwinning.”

„Maar voor ons is het werk niet af. De relatieve rust [er zijn voorlopig geen grootschalige protesten meer] van nu is misleidend. Als er niet snel oplossingen komen voor die sociale en economische problemen, kan de mobilisatie opnieuw op gang komen. Als woorden zich blijven opstapelen zonder dat er iets verandert, raakt dat iets fundamenteels. En als de repressie doorgaat, is Madagaskar morgen zo maar weer bereid om op straat te komen.”

Demonstranten verzamelden zich in oktober bij het stadhuis van Antananarivo voor een toespraak van een deel van het leger, na confrontaties met de ordediensten tijdens protesten tegen president Andry Rajoelina. FOTO LUIS TATO/AFP

Wat we aanreiken, wordt niet gewogen, niet vertaald naar beleid

RECHTZAAK

Krabbels en een bijl met 'Alexia' erop

Op de pro-formazitting werd meer duidelijk over de geestelijke gesteldheid van de man bij wie een bijl was aangetroffen met de naam Alexia erop. Hij zei op survivaltocht te willen met prinses Amalia.

Bart Hinke

DEN HAAG

De 33-jarige man die in februari is aangehouden voor het beramen van een aanslag op kroonprinses Amalia en haar zus prinses Alexia ontkent plannen te hebben gehad om geweld te gebruiken tegen leden van het Koninklijk Huis. „Ik heb geen enkel kwaad in mij gehad om zo iets te doen”, zei hij maandagmiddag op de pro-forma zitting in de rechtbank Den Haag.

Op zijn hotelkamer waren onder meer twee bijlen gevonden met daarin de naam van prinses Alexia gekerfd, naast 'Mossad' en 'Sieg Heil'. Ook vond de politie een blaadje met aantekeningen met de termen 'Amalia', 'Alexia' en 'Bloed-Bad'. De verdachte heeft volgens het OM bij een eerdere opname in een kliniek met een mes gezwaaaid en gezegd niet bang te zijn mensen neer te steken. Ook liet hij weten

Amalia en Alexia (beiden in het rood) op Koningsdag in Dokkum naast hun ouders. FOTO RAMON VAN FLYMEN/ANP

het leger in te willen om mensen te kunnen doden.

De verdachte, Anne Romke van der H., dacht naar eigen zeggen een relatie te hebben met prinses Amalia en samen met haar een survivaltocht naar Polen voor te bereiden. Die missie zou de codenaam 'Bloedbad 400' hebben. Zijn advocaat Tinco Delhaye noemt zijn

cliënt iemand die het Koninklijk Huis juist zeer goed gezind is. Zijn advocaat omschreef hem als psychosegevoelig.

Volgens zijn verdediging zijn de notities die de politie vond „onsamenhangende woorden, krabbels en tekeningen”. Ook andere namen, een hartje en het getal '6.000' stonden op het blaadje. Het OM kan

daar onmogelijk een doel en uitvoering uit destillieren, aldus Delhaye. „Er is ten onrechte suggestie van een doordacht plan.” De officier van justitie vindt de verklaring die de verdachte geeft over het onschuldige karakter van het briefje echter „niet goed te volgen”.

Van der H. is naar aanleiding van

een crisismaatregel al eerder opgenomen geweest. Op het moment van aanhouding verbleef hij in een hotel in Den Haag. Een achterbuurman klaagde over overlast die al enkele dagen aanhield, vooral geschreeuw vanaf het balkon. Een nachtportier belde de politie nadat hij aan de deur van de hotelkamer hoorde: „Ik ga ze allemaal afmaken.”

Agenten bespuugd

Na een eerste gesprek met Van der H. op zijn hotelkamer keerde de politie terug omdat er zorgen waren gezien zijn verleden van veroordelingen. Hij heeft eerder in Friesland agenten bespuugd en beledigd. De politie vond vervolgens de bijlen, waarop de man in hechtenis is genomen. Van der H., rijzig postuur met grijzend haar en baard, verblijft volgens het OM in hotels, een caravan en zijn auto. Hij heeft een postbus in Zaandam.

Zijn advocaat vroeg de rechter in afwachting van het rapport naar de geestelijke toestand van Van der H. alvast om een zorgmachtiging voor opname in een instelling. De rechtbank oordeelde dat hij in voorlopige hechtenis moet blijven vanwege de kans op herhaling van verdachte gedragingen. „U bent ook nog eens bij de Paleistuin gezien”, aldus de rechtbankvoorzitter.

Op 27 juli gaat de zaak inhoudelijk verder.

Privéjets in Nice. Een opsporingsbron in België stelt dat identiteitscontrole op vluchten met privéjets „bijna niet bestaat”. FOTO ANP/SIPA PRESS FRANCE

GEORGANISEERDE MISDAAD

Drugscriminelen reizen met privéjets uit zicht van politie de wereld over

Internationaal gesignaleerde drugscriminelen gebruiken privévluchten ook om onder de radar de wereld over te reizen.

Jan Meeus

AMSTERDAM

„Ze zijn overal binnengevallen vandaag, bij mijn ouders, bij mijn broer, bij mijn vrouw.” Op 23 november 2020 appt en belt de Belgische drugsmokkelaar Flor Bressers in een ongekend tempo met een aantal handlangers over een grootschalig politieonderzoek dat die dag tot een hele serie invallen heeft geleid. „In Brazilië ook invallen, is internationaal maat. Al 400 miljoen in beslag genomen.”

Er worden die dag 44 mensen aangehouden, in België, Brazilië, Dubai en Spanje. Maar de twee hoofdverdachten in dit Belgische onderzoek, de Belg Bressers en de Braziliaan Sergio de Carvalho, worden niet gevonden. Beiden slagen er in onder de radar te blijven omdat ze reizen per privéjet, geholpen door valse Duitse paspoorten.

De Carvalho, een voormalig majoor uit het Braziliaanse leger die al dertig jaar actief is in de drugshandel, wordt door opsporingsautoriteiten „de Kameleon” genoemd omdat hij zo vaak van identiteit en uiterlijk wisselt. En hij doet die dagen zijn bijnaam eer aan.

Terwijl hij al sinds de zomer van 2020 in de gaten wordt gehouden door een internationale coalitie van opsporingsinstanties, slaagt hij erin vanuit zijn vaste verblijfplaats

in Lissabon, via Spanje, Italië en Roemenië te vluchten naar Kyiv in Oekraïne.

Dit tot grote frustratie van de Belgische autoriteiten die de Braziliaan zoeken voor grootschalige cocaïnesmokkel. Bressers en De Carvalho worden door de Belgische autoriteiten gezien als de leiders van een crimineel netwerk dat 16.000 kilo cocaïne via de havens van Antwerpen en Rotterdam heeft gesmokkeld met een geschatte groothandelswaarde van 440 miljoen euro.

In Dubai

Ook Flor Bressers kunnen de Belgen niet vinden. Hij zit op het moment van de invallen op 23 november 2020 in Dubai en slaagt er in om enkele dagen later vanuit het emiraat ongezien terug te reizen naar Zwitserland waar hij sinds de vroege zomer van 2020 verblijft onder een valse identiteit.

Het kost een internationaal opsporingssteam uiteindelijk bijna twee jaar om Bressers aan te houden. Hij wordt begin 2022 gearresteerd in de Zwitserse stad Zürich. De Carvalho wordt in de vroege zomer van 2022 gepakt, op een terras in Boedapest.

Hoe kunnen twee mannen ondanks een internationaal opsporingsbevel - een zogeheten *red notice* - ongezien de wereld over reizen? Navraag voor de podcast Co-

*caine*koorts van NRC en de Belgische krant *De Standaard* leert dat het gebruik van privéjets als een belangrijke verklaring wordt gezien. Een opsporingsbron in België stelt dat identiteitscontrole op vluchten met privéjets „bijna niet bestaat”.

Dat wordt bevestigd door bronnen in Nederland en Zwitserland. Zo stelt een Zwitserse opsporingsbron dat er op veel kleine vliegvelden in Zwitserland weinig of geen douane aanwezig is en de identiteitscontrole daarmee feitelijk in handen is van de maatschappijen

Zwitserse opsporingsbron stelt dat er op veel kleine vliegvelden weinig of geen douane aanwezig is

die de vluchten uitvoeren. Volgens deze bron kunnen vluchtplannen op het laatst worden aangepast om een controle te ontlopen.

Ook een Nederlandse bron, die jarenlang actief betrokken is bij internationale opsporingsonderzoeken, stelt dat risico-analyses wijzen op het misbruik van privévluchten. Hoe vaak dat gebeurt is niet duidelijk: officiële cijfers ontbreken.

Bij de invoering van Europese regels voor de registratie van passagiersgegevens in 2016 is een uit-

zonderingsclausule opgenomen voor maatschappijen die privévluchten uitvoeren. Op grond van die Europese uitzondering hoeven maatschappijen die privévluchten uitvoeren niet voor vertrek van de vlucht de gegevens van alle passagiers door te geven aan de douaneautoriteiten.

Kleine vliegmaatschappijen

Als reden wordt genoemd dat kleine vliegmaatschappijen vaak niet over de computersystemen beschikken om dat automatisch te doen. Uit een onderzoek van het Belgische tijdschrift *Knack* uit 2019 blijkt dat de argumenten de privéjetsector te ontzien sterk overeenkomen met de standpunten van European Business Aviation Association, de belangenvereniging van de luchtvaartmaatschappijen die zakenvluchten aanbieden.

Individuele lidstaten mogen de sector wel extra eisen opleggen. België heeft dat gedaan en ook in Nederland gelden voor privévluchten in principe dezelfde controles als voor commerciële luchtvaart, maar die controles worden soms wel iets anders uitgevoerd. Een woordvoerder van de Koninklijke Marechaussee kon vragen over die controles niet binnen enkele dagen beantwoorden.

Een woordvoerder van de Douane meldt dat daar wel zorgen bestaan over het misbruik van privé-

vluchten, met name als het gaat om de smokkel van drugs. In 2023 zijn drie Nederlanders aangehouden omdat ze voornemens waren 2.000 kilo cocaïne met een privéjet naar Nederland te smokkelen via vliegveld Lelystad. De drie mannen zijn gepakt en in 2025 veroordeeld.

Ook in België zijn meerdere strafzaken gevoerd tegen verdachten die met privéjets cocaïne hebben gesmokkeld of wilden smokkelen. Zo vond de Belgische politie in 2021 1.300 kilo cocaïne in een privévlucht uit dat vanuit Brazilië naar Brussel zou vliegen. In 2019 is ook al eens een zending van 600 kilo cocaïne onderschept in Zwitserland.

Europol

De Europese politieorganisatie Europol waarschuwde al in 2011 voor deze vorm van drugssmokkel. En die is eind vorig jaar herhaald. Hoofd Serious and Organised Crime van Europol, de Nederlandse politieficheef Andy Kraag, bepleitte eind vorig jaar in *De Telegraaf* voor „meer toezicht op het vliegverkeer van privéjets”.

Mede als gevolg daarvan heeft de douane extra controles aangekondigd voor deze sector. Het gaat volgens een woordvoerder om driehonderd extra controles. Waar en hoe die worden uitgevoerd wil de douane niet vertellen.

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant 139,-
99,-

Gratis pioenrozen boekje bij elke bestelling

BLOOMING GOOD
Levensechte bloemen die blijven

- Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- Keuze uit verschillende boeketten
- Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- Ontvang bij elke bestelling een gratis zijden pioenrozen boekje t.w.v. €69

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boekje dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas. Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/bloemen

AMSTERDAM

Usha Ramnandanlall huilt. De Amsterdamse zit op een lichtbruinleren bank in haar woonkamer in de wijk Reigersbos en vertelt over al het wereldleed in het nieuws. Van „de kinderen in Palestina” tot „al die oorlogen”: de beelden die ze ziet op de televisie raken haar altijd.

Het lijden doet haar denken aan haar eigen familiegeschiedenis, vertelt ze. Haar voorouders waren Indiase contractarbeiders in Suriname, haar ouders reisden van Suriname naar Nederland voor een betere toekomst. Vrijheid is voor Ramnandanlall (65) daarom „niet zomaar iets”. Alles in het leven heeft er volgens haar mee te maken, en dat moet „elke dag gevierd worden”. Daarom bidt ze dagelijks voor de vrijheid van iedereen en voor haar eigen vrijheid, die haar familie met „bloed en tranen” verworven heeft.

Toch weegt het Ramnandanlall zwaar dat ze er dagelijks mee bezig is. Daarom wil ze weten: hoe gaat de jonge generatie daarmee om, met al die ellende in de wereld? Ze kijkt hoopvol naar Manon Zijp (30), die naast haar op de bank zit. Ook zij vindt het nieuws vaak „verschrikkelijk”, maar ze probeert zich vervolgens ervoor af te sluiten, voor zover dat mogelijk is. Zijp: „Het klinkt misschien een beetje verwend, maar ik blijf liever in mijn eigen bubbel. Want dan kan ik gewoon mijn leven leiden.”

Het is een vaardigheid die Ramnandanlall graag wat beter zou beheersen, zegt ze. Voor Zijp is dat makkelijker, omdat vrijheid iets is waar ze niet elke dag bewust aan denkt, vertelt ze, al vindt ze vrijheid wel belangrijk. Het voelt voor haar meer als een gegeven. „Ik moet nu denken aan wat mijn oma tegen me zei, dat de jeugd helemaal niet weet hoe slecht het was in de oorlog. Ik vind wel dat ze daarin gelijk heeft, maar op deze manier kan ik me gelukkig blijven voelen.”

‘Kloof’ tussen jong en oud

De verschillende belevingen van Ramnandanlall en Zijp staan niet op zich. In het Nationaal Vrijheidsonderzoek, dat jaarlijks wordt uitgevoerd in aanloop naar 4 en 5 mei, wordt Nederlanders gevraagd naar onder andere het draagvlak van 4 en 5 mei en de beleving van vrijheid. Daaruit blijkt dat er verschillen bestaan tussen verschillende leeftijdsgroepen.

Die verschillen zijn volgens Sophie van den Bergh, senior onderzoeker bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei en projectleider van het Nationaal Vrijheidsonderzoek, vooral te zien in de jongste en oudste leeftijdsgroep en de manier waarop ze zich verbonden voelen met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Van den Bergh: „Daar zit echt een grote kloof tussen. Uit het onderzoek blijkt dat de groep 65-plussers het meest verenigd is met die geschiedenis, 68 procent geeft aan zich verbonden te voelen. In de jongste groepen van onder de 35 is dat het laagst, met 37 tot 38 procent.”

Ook viel het haar op dat de oudste leeftijdsgroepen zich bewuster zijn van meer vormen van vrijheid dan jongere leeftijdsgroepen, zoals vrijheid van religie en het mogen gaan en staan waar je wilt. Van den Bergh: „Op bijna alle punten voelen 65-plussers zich het meest vrij, of geven ze aan dat ze van deze individuele vrijheden het meest genieten.”

Dat er een kloof bestaat tussen de jongste en oudste generatie in hun verbondenheid met de Tweede Wereldoorlog, betekent niet dat ze geen belang hechten aan de Nationale Herdenking, ziet Van den Bergh. 90 procent van de 65-plussers vindt de jaarlijkse herdenking belangrijk of heel belangrijk, te-

Usha Ramnandanlall (links) en Manon Zijp.

WO II

Generaties herdenken: ‘Het is onvermijdelijk dat herinneringen geschiedenis worden’

Jongere generaties voelen zich minder verbonden met de Tweede Wereldoorlog en de Nationale Herdenking dan de oudere generatie. Hoe kijken ze zelf naar deze verschillen? En valt het te verklaren?

Door **Pim Molenaar** Fotografie **Merlijn Doomernik**

Cees Walraven (links) en Skelte Anema.

genover 71 procent van de 25- tot 34-jarigen. Bij de jongste groep (16 tot 24) vindt 76 procent de herdenking (heel) belangrijk. Deze jongste groep vindt de herdenking ook steeds belangrijker: waar dat in 2022 nog 66 procent was, is dat nu dus 76 procent.

Maar, zo waarschuwt Van den Bergh, naar het waarom achter de verschillen en ontwikkelingen wordt voorsnog geen onderzoek gedaan binnen het Nationaal Vrijheidsonderzoek, wel is het Comité nieuwsgierig. „We zijn benieuwd naar wat er gebeurt als mensen eind twintig, begin dertig zijn. Waarom ligt die betrokkenheid voor deze thema's dan lager, en waarom vinden mensen het minder belangrijk op die leeftijd?”

Afname emotionele binding

Volgens Frank van Vree, emeritus hoogleraar Geschiedenis van Oorlog, Conflict en Herinnering aan de Universiteit van Amsterdam en voormalig directeur van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), zijn er wel

verklaringen voor de verschillen in het herdenken tussen generaties.

Dat komt volgens Van Vree voort uit onze herinneringscultuur, oftewel het geheel van denkbeelden, opvattingen en meningen. Die cultuur is in de afgelopen acht decennia flink veranderd, zo stelt hij.

Want waar het de eerste twintig jaar na de oorlog veel ging over het „overwonnen kwaad”, de „geestelijke strijd” en het „vooruitkijken naar betere tijden”, kwam geleidelijk meer aandacht voor andere aspecten, vooral voor de oorlogsslachtoffers. Daarmee kwam met name vanaf de jaren negentig het accent te liggen op het belang van mensenrechten, ziet Van Vree. „Tege-lijk zien we dat de herinneringscultuur erg gefragmenteerd en geïndividualiseerd is: iedereen heeft zijn eigen oorlog.”

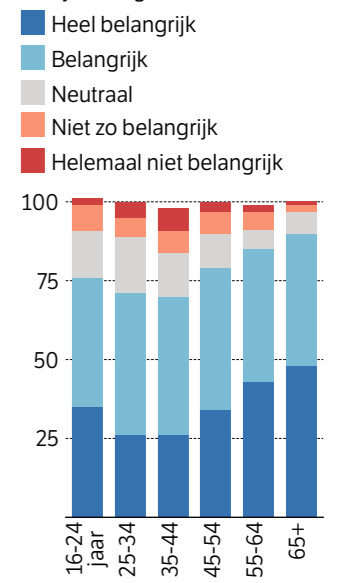
Dat er grote verschillen bestaan tussen jonge en oude generaties, vindt Van Vree „niet zo vreemd”. Op de vraag of het zorgwekkend is, moet hij lachen. Want, zo stelt hij, „het gebeurt gewoon,

het is bijna een biologisch proces”. Omdat sociale herinneringen en emotionele bindingen per generatie afnemen, komen de jongere generaties volgens de emeritus hoogleraar steeds verder van de geschiedenis af te staan. „Voor de generatie van boven de zestig is het oorlogsverhaal een onderdeel van hun bredere ervaring, van hun eigen levensverhaal”, stelt Van Vree. „Voor de jongere generaties is dat simpelweg niet het geval. Het is onvermijdelijk dat herinneringen langzaam geschiedenis worden.”

Daarbij blijven verschillende generaties vaak in hun „eigen bubbel”, ziet Sandra Bos, directeur-bestuurder van de Amsterdamse vrijwilligersorganisatie Burennetwerk. Om uit deze bubbels te breken en generaties samen te brengen, organiseert de vrijwilligersorganisatie samen met de Reguliersdwarsstraat in Amsterdam op Bevrijdingsdag een vrijheidsdiner voor 150 gasten, waar ook Ramnandanlall en Zijp aanwezig zijn. Bij dit diner komen jongere vrijwilligers samen met oudere hulpbe-

Nationale Herdenking

Antwoord op de vraag: “Hoe belangrijk vindt u de Nationale Herdenking op 4 mei?” Cijfers in procenten, uitgesplitst naar leeftijdscategorie*

NRC 05/05/26 / VD / Bron: Nationaal Vrijheidsonderzoek. * Door afronding tellen niet alle cijfers op tot 100 procent

hoevenden, om elkaar te leren kennen, maar volgens Bos ook om „intergenerationele kennis over te dragen”.

Dat biedt volgens Bos de uitgelezen kans op het overbrengen van ervaringen, emotie en levensopvattingen. „Aan de ene kant van de tafel zit bijvoorbeeld iemand die hoopt nooit een oorlog te hoeven meemaken, en aan de andere kant zit iemand die weet dat je vrij snel in een oorlogssituatie kan zitten”, zegt ze.

Constant zoeken naar vrijheid

Ook Cees Walraven (78) en Skelte Anema (33) zijn aanwezig bij dit intergenerationele vrijheidsdiner. Anema herkent zich in de verschillen die bestaan tussen de oudere en jongere generaties. „Het klinkt misschien ondenkbaar, maar vrijheid voelt voor mij normaal. Ik heb bijna altijd vrijheid gevoeld en heb niets om tegenover dat gevoel te zetten. Ik moet het doen met de verhalen uit geschiedenisboeken, het nieuws of de verhalen van mijn oma, die een Joods gezin op zolder onderdak gaf.”

Wel zegt Anema dat het gevoel van vrijheid in de huidige tijd wel steeds „tastbaarder” wordt door alle oorlogen in de wereld.

Voor de oudere Walraven is dat gevoel van vrijheid juist altijd „constant zoeken” geweest. De oorlog was nooit ver weg: zijn vader was violist en moest noodgedwongen in Berlijn voor de Duitsers spelen, zijn twee tantes verborgen Joodse mensen onder hun benedenwoning en zijn opa was in het begin van de oorlog lid van de NSB.

Door een „moeilijke” jeugd en zijn geaardheid was het in aanloop naar zijn coming out zoeken naar vrijheid. Maar, zegt Walraven, „het is gelukt”. Hij voelt zich sinds vele jaren „eindelijk” vrij, en vindt dat we in Nederland in een „lullerlekkerland” leven, „zeker als je ziet wat er in de wereld gebeurt”.

Anema en Walraven zien dat er met de tijd informatie verloren gaat, waardoor ze het belangrijk vinden om met andere generaties in contact te blijven. Walraven: „Mijn opa overleed toen ik vijf was. Ik vind het zo jammer dat ik al mijn vragen niet meer aan hem kon stellen.” Dat herkent Anema. „Ik interviewde mijn oma voor school, en mijn vader wist niets van wat ze in de oorlog had gedaan voor dat Joodse gezin. Er werd simpelweg niet over de oorlog gesproken, eigenlijk is dat zonde.”

”

Ik moet het doen met de verhalen uit geschiedenisboeken, de verhalen van mijn oma, die een Joods gezin op zolder onderdak gaf

Skelte Anema (33) deelnemer

GILZE-RIJEN

Vliegveld ontruimd om verdacht pakje - maar loos alarm

Op sociale media dook een film op met „een man die zich onbevoegd op het terrein begaf“. De film bleek oud.

Stephan Pronk
AMSTERDAM

De militaire vliegbasis Gilze-Rijen is maandag deels ontruimd geweest vanwege een verdachte situatie. Op sociale media was een filmpje opgedoken waarop „een man te zien was die zich onbevoegd op het terrein begaf“, meldde de Koninklijke Marechaussee. De man zou ook „verdachte handelingen“ hebben uitgevoerd bij „diverse installaties“.

Enkele uren later bleek de vermeende dreiging loos alarm: het filmpje bleek gedateerd. Een woordvoerder van de marechaussee zei tegen ANP dat de beelden vermoedelijk een „aantal jaar geleden“ gemaakt zijn. De indringer is toen aangehouden.

Om uit te sluiten dat niemand zich op het terrein bevond, werd het onderzoek toch vervolgd. Daarvoor kwam de Explosieven

opruimingsdienst Defensie, die wordt ingezet voor het opsporen en onschadelijk maken van explosieven, ter plaatse. Later werd bekendgemaakt dat er geen explosieven waren aangetroffen.

De hulpdiensten hadden groot opgeschaald. De in- en uitgangen van de basis werden door politie en marechaussee bewaakt. Agenten droegen kogelwerende vesten. Alle auto's die het terrein wilden verlaten, werden gecontroleerd.

Veiligheidsregio Midden-West-Brabant had GRIP 1 afgegeven, wat betekent dat ter plekke een commando-unit wordt ingericht voor crisioverleg tussen leidinggeven van de betrokken disciplines.

Gilze-Rijen is de de thuisbasis van Apache-gevechtshelikopters, Chinooks-helikopters voor transport van militairen en goederen en Cougars, die mede worden ingezet ter ondersteuning van de Lucht mobiele Brigade en het Korps Commandotroepen.

In januari van dit jaar drong een man het verboden terrein binnen. Hij maakte daar foto's van de omgeving, meldde Omroep Brabant. Nadat beveiligers hem hadden weggestuurd, wilde de man een vrouw uit haar auto trekken, hij reed in een ANWB-auto weg.

RECHTSPRAAK

Zoektocht naar advocaat voor Taghi is weer mislukt

Volgens het dekenberaad is het „ondanks intensieve inspanningen“ niet gelukt een nieuw advocatenteam voor topcrimineel Taghi te vinden.

Jan Meeus
AMSTERDAM

Er is nog geen advocaat voor Ridouan Taghi. Dat meldde het dekenberaad maandag in een persbericht. Het dekenberaad is een overlegorgaan van de elf lokale dekens van de orde van advocaten. Zij hebben geprobeerd de impasse rond de verdediging van Taghi te doorbreken nadat zijn laatste advocaat Vito Shukrula in april vorig jaar werd aangehouden.

Eerder zijn ook al twee andere advocaten van Taghi aangehouden op verdenking van het lidmaatschap van zijn criminele organisatie. Zijn neef Youssef werd in 2022 veroordeeld tot 5,5 jaar celstraf. Tegen Inez Weski werd vorige maand 4,5 jaar cel geëist. De rechtbank Rotterdam doet op 21 mei uitspraak in haar zaak.

De zoektocht naar een opvolger van Shukrula heeft plaatsgevonden in een speciaal kader voor zoeheten impactvolle zaken, dat is

De gevangenis in Vught, met onder meer een Extra Beveiligde Inrichting (EBI) waar Taghi vastzit. FOTO ROB ENGELAAR/ANP

ontwikkeld door het dekenberaad in overleg met andere betrokken partijen. In dat kader staan randvoorwaarden geformuleerd die moeten garanderen dat advocaten op „een veilige, onafhankelijke en verantwoorde manier“ hun werk kunnen doen.

Op basis van dat kader zijn gesprekken gevoerd met een aantal advocatenteams. Zij hebben volgens het dekenberaad uiteindelijk allemaal aangegeven dat ze Taghi niet kunnen of willen bijstaan vanwege „de impact van de zaak in combinatie met de voorwaarden waaronder zij hun werkzaamheden zouden moeten verrichten“.

Het dekenberaad betreft die

conclusie maar is wel tevreden over het nieuwe kader voor impactvolle zaken, zoals dat voor de zoektocht naar rechtsbijstand voor Taghi is geformuleerd.

Gerechtshof

De vraag is hoe het nu verder moet met de verdediging van Taghi, die hoger beroep heeft aangetekend nadat de rechtbank in Amsterdam hem in 2024 veroordeelde tot een levenslange gevangenisstraf voor een serie onderwereldmoorden en pogingen daartoe. Volgens het dekenberaad moet het gerechtshof van Amsterdam nu een beslissing nemen over het vervolg van de procedure tegen Taghi.

GRONDRECHTEN

Late abortus bij tiener verdeelt India

Een vijftienjarige mag haar ongewenste zwangerschap na meer dan dertig weken afbreken, oordeelde het hoogerechtshof in India.

Merel Thie
AMSTERDAM

Het besluit van het hoogerechtshof in New Delhi om het afbreken van een zwangerschap bij een vijftienjarige na dertig weken toe te staan, leidt tot veel discussie in India. Eind vorige week wees het hoogerechtshof een verzoek om dit besluit te herzien af. Het is onduidelijk of de zwangerschap inmiddels beëindigd is.

Het hoogerechtshof gaf eind april toestemming om de zwangerschap van de tiener te beëindigen in dit late stadium van de zwangerschap. Haar moeder was er in de 28de week achter gekomen dat haar dochter zwanger was doordat zij zwaarder was geworden rond haar middel. Volgens veel Indiase media is het meisje slachtoffer van verkrachting. De moeder die de zaak heeft aangespannen stelt dat de zwangerschap van haar dochter is voortgekomen uit vrijwillige seks met haar 17-jarige vriend.

In India is beëindiging van een zwangerschap net als in Nederland normaliter tot ongeveer 24 weken toegestaan omdat een baby daarna

Zwangerschapsonderzoek in een kraamkliniek in Raichur, India. FOTO AIJAZ RAHUI/AP

levensvatbaar kan zijn. Uitzonderingen worden gemaakt als de gezondheid van de moeder wordt bedreigd door de zwangerschap.

Eerst afgewezen

In eerste instantie werd het verzoek tot medische beëindiging in deze zaak afgewezen door een lagere rechter, toen het meisje 28 weken zwanger was. Die rechtbank ging mee in het advies van specialisten van medisch onderzoeksinstituut AIIMS in New Delhi, dat di-

rect onder het ministerie van Volksgezondheid valt. Zij zagen na onderzoek van de tiener geen redenen om de zwangerschap te beëindigen. De moeder heeft aangevoerd dat haar dochter twee zelfmoordpogingen heeft ondernomen sinds ze weet had van de zwangerschap.

Het hoogerechtshof oordeelde anders in een arrest dat wordt omarmd door pro-abortusbewegingen. Bij het toestaan van het verzoek tot zwangerschapsafbreking

onderzoeksinstituut AIIMS in New Delhi dat beëindiging van de zwangerschap op dit moment meer risico's voor de tiener in zich draagt dan het onder toezicht voltooien van de zwangerschap. Daarnaast stelde de advocaat namens het medisch centrum dat het „beëindigen van een zwangerschap in een ver gevorderd stadium gelijkstaat aan het doden van een foetus“.

Het hof heeft bij de afwijzing van herzieningsverzoek betoogd dat het niet aan de medici is voor het meisje te beslissen en droeg hen op de ouders van het meisje goed voor te lichten zodat zij in haar belang een weloverwogen beslissing kunnen nemen.

Complex dilemma

De casus van dit meisje leidt tot veel discussie in India. Een gynaecoloog schreef naar de krant *India Today*: „Dit gaat niet om een beëindiging van een zwangerschap maar om een premature geboorte. Als dokter ben je getraind om levens te redden. (...) Ik heb in het verleden baby's gereed van wie de moeder 25 weken zwanger was. Dit is voor een arts en een patiënt een overweldigend complex dilemma, zowel ethisch als emotioneel“.

In november kreeg een vijftienjarige meisje uit de omgeving van Mumbai al toestemming van een regionale rechtbank om na 27 weken haar zwangerschap „medisch te laten beëindigen“. Zij was verkracht door een buurman.

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs fabrikant 1.499,-
1.099,-

SPINWOOD
2-in-1 tuinbank
Met gratis beschermhoes

- › Van bank naar picknicktafel in een handomdraai
- › Gemaakt van tropisch hardhout en dubbel gecoat staal
- › Kan het gehele jaar buiten blijven

Met één eenvoudige handeling transformeer je de Spinwood tuinbank moeiteloos tot een praktische picknicktafel. Dit slimme design zorgt overdag voor een ruime zitplek en 's avonds voor voldoende tafelruimte om gezellig samen te eten. De tuinbank is vervaardigd uit gecoat staal en diverse hardhout soorten, zorgvuldig geselecteerd voor het Nederlandse klimaat.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/spinwood

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

- › Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- › Meerdere verstelbare standen
- › Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Ervaar ultieme ontspanning met de Evolution BeComfort ligstoel. De luxe relaxstoel beschikt over meerdere verstelbare standen, waaronder de comfortabele zero gravity-positie, waarbij je benen iets hoger liggen dan je hart. Deze houding vermindert de druk op je lichaam en zorgt voor een gevoel van gewichtloos relaxen.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/ligstoel

Iva Jankovic en Antonio José Guzmán (Messengers of the Sun) vertegenwoordigen Panama tijdens de Biënnale in Venetië. FOTO ROGER CREMERS

INTERVIEW ANTONIO JOSÉ GUZMÁN EN IVA JANKOVIC KUNSTENAARSDUO

Vergeeten geschiedenis van het Panamakanaal. 'Alsof je een cassettebandje wist'

Tijdens de Biënnale van Venetië tonen twee kunstenaars een installatie en performance over de vergeten geschiedenis rondom de ontvolking van het Panamakanaal. „Weinig mensen weten wat er is gebeurd, en vooral waarom.”

Toef Jaeger
AMSTERDAM

Het gebeurde tussen 1913 en 1916: een door de Verenigde Staten geleide Panamakanaalcommissie besloot dat zo'n 40.000 mensen in de steden rondom het kanaal moesten vertrekken. Het 81 kilometer lange Panamakanaal dat de Caraïbische Zee met de Grote Oceaan verbindt, was af en toe de Amerikanen bepaald de toekomst van dat gebied. De gedwongen verplaatsing van de bewoners ging de geschiedenisboeken in als: noodgedwongen door „overstromingen van het Gatúnmeer”.

Wat er daadwerkelijk gebeurde was dat de gebieden ontdaan moesten worden van de oorspronkelijke mix van bewoners, opdat een Noord-Amerikaanse wereld gecreëerd kon worden. Deze 'geschiedenis van ontvolking' was lang vergeten, maar werd in 2019 opgerakeld door historicus Marixa Lasso in haar boek *Erased: The Untold Story of the Panama Canal*. „Het verhaal van de ontvolking van een gebied”, zoals zij het noemde in het boek, „is de geschiedenis van politieke - en niet van technische - beslissingen”.

Hoewel het Panamakanaal in 1999 door de VS is teruggegeven, is de eigendoms kwestie van het kanaal in de tweede termijn van president Donald Trump opnieuw onderwerp van discussie. Het Panamakanaal moet weer in handen van de VS komen, vindt hij. Het verhaal van toe-eigening, ont-heemding en kolonisatie dat Lasso naar boven haalde, staat centraal in het Panamese paviljoen tijdens de 61ste editie van de Biënnale van Venetië, die deze week begint.

Daar tonen de in Amsterdam werkende kunstenaars Antonio José Guzmán en Iva Jankovic - samen bekend als het kunstenaarsduo Messengers of the Sun - hun installatie en performance *Tropical Hyperstition*. „We vertellen daar het verhaal van het fictieve personage Armando Jackson. Hij leefde in een van de gemeenschappen die ont-heemd raakten tijdens de aanleg van het Panamakanaal en de oprichting van de Kanaalzone, de enclave die door de Verenigde Staten werd bestuurd”, vertelt Guzmán.

Paspoort laten zien voor het strand

Terwijl het geschiedeniswerk van Lasso de basis is, heeft Guzmán er ook persoonlijke herinneringen aan. Toen hij als kind nog in Panama woonde, moest hij zijn paspoort laten zien wanneer hij naar het strand wilde. „Het Panamakanaal en die zone eromheen was een enclave zoals Gibraltar zal ik maar zeggen. Je kwam terecht in een land met alleen maar witte Amerikanen (zonians) en Amerikaanse militairen. Alsof je in Noord-Amerika was, maar dan in eigen land. Er werd alleen Engels gesproken, de winkels verkochten Amerikaanse producten.”

Op school had hij wel les gehad over het Panamakanaal, daar leerde hij dat iedereen was weggetrokken vanwege de overstromingen. „Dat verhaal is diep in het geheugen van de mensen gegrift, maar dat het hier om etnische zuivering ging, was onbekend.”

„De verhalen werden toegedekt”, vult Jankovic aan. „Weinig mensen weten wat er is gebeurd, en vooral waarom. In 1914 was er een overeenkomst waarbij de Amerikaanse arts William C. Gorgas aanwezig was, die tijdens de bouw van het Panamakanaal verantwoordelijk was voor de bestrijding van gele koorts via muggencontrole en sanitaire maatregelen. Hem werd ge-

De aanleg van het Panamakanaal. FOTO LIBRARY OF CONGRESS

De installatie in het paviljoen. FOTO MARLIESE STEENMAN

Panama

Panamakanaal is 81 kilometer lang en verbindt twee oceanen

— Doorvaarroute via het Panamakanaal

vraagd of de bewoners er konden blijven wonen. Hij zei: 'Het gebied kon bebouwd worden gemaakt mits strikte hygiënische controle werd toegepast. Wat veiligheidsredenen betreft zie ik geen probleem. Iedereen kan hier blijven.' Daar dachten de Noord-Amerikanen anders over en iedereen die niet wit was, moest weg, zelfs de mensen die aan het kanaal hadden mee gegraven.”

Is het een onderwerp dat veel mensen in Panama bezighoudt?

Guzmán: „De enclave is altijd een onderwerp geweest in de politiek van Panama, en ook het Noord-Amerikaanse kolonialisme. Alleen is het verhaal over de gentrificatie en de reden waarom niet bekend. Met Trump kwam er

weer veel geschiedenis naar boven, niet alleen toen hij het Kanaal wilde claimen, maar ook toen Venezuela werd binnengevallen en president Nicolás Maduro werd opgepakt. Goed, Trump is nu bezig met Iran, maar hij wil het nog steeds hebben. Niet voor niets stuurde Panama vorige maand vertegenwoordigers naar de bijeenkomst op Mar-a-Lago waar het weer over het Panamakanaal ging. De geschiedenis van de verloren steden staan symbool voor wat er gaande is.”

En hoe gaan jullie die vormgeven?

Jankovic: „We maken gebruik van archiefbeelden, textiel, en transformeren een hangmat tot een symbool van toevlucht. We hangen de hang-

mat niet op zoals die altijd gebruikt wordt, maar bijna als een soort beeld. De hangmat, die centraal staat in de opstelling en twintig meter lang is, staat symbool voor de geschiedenissen van inheemse tradities, Afro-Caribische migratie en Panamese nationaliteit. Over textiel en de rol die vrouwen hadden is inmiddels wel genoeg gezegd. Waar het ons om gaat is de kracht van textiel die in veel beschavingen werd gebruikt voor communicatie door de symbolen die erin verweven zaten en de verhalen die er aan verbonden waren”.

Guzmán: „Hangmatten zijn daar een onderdeel van. De Spanjaarden verboden de hangmat toen ze deze gebieden gekoloniseerd hadden, omdat ze die associeerden met luiheid. Dat we de hangmat centraal stellen, is een vorm van dekolonisatie.”

Is dat ook wat jullie bedoelen met culturele overleving, zoals op de site van het Panamese paviljoen is te lezen?

Guzmán: „Panama is een land waar cultuur overleeft, maar waar mensen hun herinneringen voortdurend wissen, alsof het cassettebandjes zijn. Dat realiseerde ik me pas toen we met dit project bezig waren. Iedereen sprak over het nieuwe onderzoek rondom de ontvolking van de enclaves, maar nu zie je overal weer foto's op Instagram, verhalen over de overstromingen, kanaalvaart over de steden die overstromd zouden zijn.”

Jankovic: „Er zijn rondleidingen waarin je op zoek kan gaan naar de verdronken steden, je kan er duiken om te kijken of je een stad kan vinden. Het is alsof een cassette wordt gewist, zonder dat het nieuwe verhaal vastgelegd wordt. Wat dat betreft hebben we veel werk te verrichten als deze installatie naar Panamastad gaat om tentoongesteld te worden in het Museo del Canal.”

Spelen musea en kunst een belangrijke rol in Panama om bewustzijn te creëren?

Guzmán: „Ja, kunst speelt sinds een jaar of vijf een steeds grotere rol, er zijn ook meer kunstbeurzen. Dat is deels omdat er geld mee te verdienen is, en omdat je er toeristen mee aantrekt. Maar ik denk ook dat identiteit steeds belangrijker wordt, en daar mikt het Museo del Canal ook op. Op de bewustwording van je eigen identiteit, en dat hopen we aan te vullen met onze expositie over de verdwenen steden volgend jaar daar.”

Hoe kijk je naar de dreigementen van Trump?

Guzmán: „Vorig jaar was ik in Panamastad met de kinderen en ik dacht: oké, wat gaat er gebeuren? Worden we net als in 1989 gebombardeerd? Toen verwachtte niemand dat. [Dictator] Manuel Noriega liep gewoon over straat zonder lijfwacht en at een mango. Toen bombardeerden de Amerikanen de stad en pakte Noriega op. Dus dat leek me een scenario dat weer denkbaar was. Mijn familie is veilig, maar je hebt geen idee welke afspraken er zijn gemaakt, wat er met het kanaal gaat gebeuren en of er bombardementen gaan komen. Het gaat niet om de havens, het gaat om de invloedsfeer. Dus de vraag is of ze weer Amerikaanse militairen gaan stationeren, dat voelt alsof ze weer de macht gaan overnemen en geschiedenissen zich gaan herhalen.”

“”
Dat het hier om etnische zuivering ging, was onbekend

Antonio José Guzmán kunstenaar

De Biënnale van Venetië vindt plaats van 9 mei t/m 22 november. Het paviljoen van Panama is te vinden in Tesa 42 Arsenale. Info: culturalee.art

Belgische militairen houden de wacht bij een synagoge in Antwerpen. FOTO JOHN THYS/AFP

Een politieman op de plek in het Londense Golders Green waar een verdachte werd gearresteerd na een steekincident, eind april. FOTO HANNAH MCKAY/REUTERS

Hanna Hosman

AMSTERDAM

Het is onrustig in de Noord-Londense wijk Golders Green, waar veel Joodse mensen wonen. Na een reeks incidenten en aanslagen in de omgeving stak een 45-jarige man er woensdag twee mensen neer. Eén man, 34, liep hij tegemoet op de stoep, een 76-jarige viel hij plotseling aan bij een bushalte. Op videobeelden is te zien hoe hij achter een derde man aanrent, die de straat op springt en ontkomt.

Tot nu toe was het geweld gericht tegen objecten. In maart werden vier ambulances van de Joodse hulporganisatie Hatzola in brand gestoken in Golders Green, er was brandstichting en pogingen tot brandstichting bij Londense synagogen, en er werd brand gesticht bij een winkel van een Joodse eigenaar.

De dag voor de steekpartij werd een herdenkingsmuur in de wijk in brand gestoken waar slachtoffers van 7 oktober werden herdacht, maar waar recent ook ruimte was gemaakt voor slachtoffers van de opstand tegen het Iraanse regime. In de buurt is ook een Iraanse gemeenschap.

De meeste van die aanslagen zijn opgeëist door Harakat Ashab al-Yamin al-Islamiya (HAYI). De waarschijnlijk aan Iran gelieerde groep claimde de afgelopen weken tegen de twintig aanvallen. In maart, kort na het begin van de Israëlisch-Amerikaanse aanvallen op Iran, begon het in Nederland en België.

Het wordt tot nu toe onwaarschijnlijk geacht dat de steekpartij ook het werk van HAYI is, al heeft de groep de verantwoordelijkheid opgeëist. De Britse autoriteiten zien voornamelijk geen reden om het te geloven, maar het onderzoek loopt nog. De 45-jarige die wordt verdacht van poging tot moord heeft een geschiedenis van psychische problemen en geweld. Hij is ook, zo bleek donderdag, bekend bij het preventieprogramma terrorisme sinds een

TERRORISME

HAYI, waarschijnlijk gelieerd aan Iran, claimt bijna twintig aanvallen in Europa. Wat betekent dat?

Vanwege de oorlog in Iran moet Europa rekening houden met „destabiliserende activiteiten”. Nu worden diverse landen geconfronteerd met een ongrijpbare reeks aanslagen en incidenten, veelal geclaimd door een vermoedelijk Iraanse groep.

melding in 2020. De slachtoffers zijn behandeld in het ziekenhuis.

Criminele netwerken ingezet

Destabiliserende activiteiten, daar moeten Europese landen rekening mee houden vanwege de oorlog in Iran, zegt Jan op gen Oorth, woordvoerder van Europol. Hij wijst bij Euractiv op mogelijke acties van zelfstandig opererende *homegrown* geradicaliseerden, of vanuit Iran aangestuurde clubs. De veilig-

De steekpartij is opgeëist door HAYI, maar heeft die het wel gedaan?

heidsdienst van Zweden zag al in maart een toename in dreiging die uitgaat van Iran tegen Amerikaanse en Israëlische doelwitten in Zweden, waarbij criminele netwerken worden ingezet. De diensten van Nederland, Frankrijk, Zweden, Duitsland, en Noorwegen werken samen.

Na de steekpartij op woensdag werd het dreigingsniveau voor terrorisme verhoogd in het VK, van *'substantial'* naar *'severe'*. Dat betekent dat een aan-

slag waarschijnlijk wordt geacht binnen de komende zes maanden. Dat komt niet alleen door Iran, maar door een toename aan dreiging vanuit islamistische en rechts-extremistische hoek.

De Nederlandse AIVD ziet het ook: de veiligheid stond de afgelopen tachtig jaar niet zo onder druk als nu. De veiligheidsdienst is met name bezorgd over de toenemende bereidheid van jongeren om geweld te gebruiken om de democratie te ondermijnen.

Joodse doelwitten

Tot nu toe was de reeks incidenten en aanslagen van HAYI niet gericht op fysiek geweld tegen mensen, maar op objecten, vooral Joodse doelwitten. In maart begon het in België en Nederland, synagogen in Rotterdam en Luik, een Joodse school in Amsterdam. Tegen het hek van het Israëlisch centrum in Nijkerk ging in de nacht van 3 op 4 april een explosief af.

De kans is groot dat HAYI er vandoor gaat met de daad van een (verwarde) man. Deze steekpartij komt niet overeen met de modus operandi, ziet Julian Lanchès van het International Centre for Counter-Terrorism (ICCT), en dus acht hij het onwaarschijnlijk dat HAYI er daadwerkelijk achter zit.

HAYI heeft eerder daden geclaimd die niet hebben plaatsgevonden, en Lanchès verwijst naar ISIS, dat ook aanslagen onterecht opeiste. Bovendien worden dit soort terroristische aanslagen waarbij willekeurige mensen geweld wordt aangedaan - met risico voor eigen leven - bijna nooit uitgevoerd voor geld, zegt Lanchès. „Het lijkt alsof het ze ook niet echt uitmaakt of ze dit hebben uitgevoerd, hun naam is in het nieuws.”

De claim in Londen kwam pas nadat het incident in het nieuws was, een ruim uur na het gebeurde, met al online circulerend cctv-beeld. Eerdere claims deed HAYI met originele bodycam-achtige beelden, vaak kort na de daad, meestal midden in de nacht.

Toch betekent de opeising wel iets, volgens Lanchès: de retoriek wordt geweldadiger. De eerste video's in maart waren heel zakelijk, met informatie over de locatie van de aanslag. Daarna, bij aanslagen op de Joodse school en het WTC in Amsterdam, gaven ze een uitleg: het was een strijd tegen zionisme. De laatste drie of vier aanslagen, zegt Lanchès, voorzien ze van islamistische componenten, een dreigement met het gebruik van radioactieve stoffen. „Bij een aanval in München schreven ze: dit was midden in de nacht, maar het had ook overdag kunnen plaatsvinden.”

Deze toon en reeks aanslagen, weet Lanchès van eerdere onderzoeken, kan terrorisme inspireren, geradicaliseerde mensen net het laatste zetje geven.

Manier om te destabiliseren

De wat ongrijpbare reeks acties wordt in verband gebracht met het Iraanse regime. Al is er geen *smoking gun*, er lijkt ook geen twijfel. De Franse anti-terrorismediënten schrijven dat de beweging „gevormd lijkt om de Iraanse overheid te ondersteunen tegen de VS, Israël en hun bondgenoten sinds het Amerikaans-Israëlische offensief in Iran”.

HAYI verscheen pas online na het begin van dat offensief. De onderzoekers van het ICCT vermoeden dat het geen nieuwe groep is, maar een front voor bestaande operaties. Een goedkope en relatief makkelijk te ontkennen manier om te destabiliseren.

Het is niet nieuw dat Iran politiek geweld uitvoert in Europa, vertelt Kapcer Rekawek, onderzoeker bij het ICCT. Dat gebeurt al jaren. Iran heeft een draaiboek, een lange arm die al decennia politieke tegenstanders in het buitenland onder de duim houdt.

De Amerikaanse terrorismeonderzoeker Matthew Levitt, vertelt Rekawek, bracht 98 incidenten in kaart vanaf de Iraanse revolutie in 1979 tot 2021, aan de hand van openbare rechtbankverslagen, rapporten en persbe-

richten. Het ging om moord(pogingen) op individuen, aanvallen gericht op groepen van dissidenten of buitenlandse ambassades, mensen die ontvoerd werden en tegen hun wil naar Iran gebracht, en surveillance waarmee informatie voor zulke operaties werd verzameld.

Het nieuwe is: het gaat hier veelal niet om dissidenten of directe tegenstanders van het regime, dit is asymmetrische oorlogvoering. Israël valt Iran aan, Iran valt de Joodse gemeenschap aan. De slachtoffers lijken afgezien van hun identiteit willekeurig.

Contact via Snapchat

Le Monde reconstrueerde een door HAYI geclaimde vrijdelde aanslag bij de Bank of America in Parijs. De verdachten, drie tieners en een 21-jarige, wisten niet van wie ze de opdracht precies kregen. Ze hadden contact met een figuur dat zich *'Le Grand'* noemde op Snapchat. Eén van de verdachten, een zeventienjarige jongen, had de opdracht aangenomen in een Snapchatkanaal waar hij ook wel eens inging op drugskoerieropdrachten.

Die werkwijze, jongeren online rekruteren, is niet specifiek Iraans, maar een breder fenomeen, vertelt Bart Schuurman, hoogleraar Politiek Geweld en Terrorismen aan de Universiteit Leiden. Ook in Nederland worden jongeren eenvoudig geronseld via Snapchat.

Crime as a service heeft operationele voordelen, zegt hij: het is vaak goedkoper dan iemand met wie je echt een band onderhoudt, het zijn mensen die weinig over jou weten en daarom weinig informatie kunnen delen als ze gearresteerd worden. En in sommige gevallen kun je dat ook nauwelijks te weten komen. Maar in het geval van Russische operaties, die Schuurman onderzoekt, als je gevraagd wordt om in een warenhuis specifiek Oekraïense producten in brand te steken, kun je een sterk vermoeden hebben.

KLIMAATVERANDERING

Panel schrappt ergste klimaat-scenario

Het CMIP schrappt het lichtste en zwaarste scenario voor klimaatverandering. Ze zijn „onwaarschijnlijk”.

Felix Voigt

AMSTERDAM

Het zwartste scenario en het meest rooskleurige scenario voor klimaatverandering kunnen officieel worden afgeschreven. Dat blijkt uit een vorige week verschenen publicatie van het CMIP, een internationale werkgroep voor wetenschappelijke klimaatmodellen. De modellen van het CMIP vormen al jaren de belangrijkste basis voor de gezaghebbende IPCC-rapporten.

De vorige maand verschenen studie bevat zeven nieuwe toekoms-scenario's, variërend van „hoog” voor de toekomst tot „zeer laag” voor het scenario waarin uitstoot juist het snelste afneemt. Alle nieuwe scenario's vallen binnen de uiterste grenzen die de voorgaande scenario's identificeerden. Het voormalige scenario met de hoogste uitstoot noemt de publicatie nu „onwaarschijnlijk”.

Waarom was er geen persbericht of persconferentie over de publicatie? „Ik denk dat het beleidsrelevanter is dan ik me realiseerde”, zegt hoofdauteur Detlef van Vuuren.

Onthaald als overwinning

Vorige week werd de publicatie opgemerkt door kritische volgers van de klimaatwetenschap, zoals de Amerikaanse milieuhogleraar Roger Pielke die er een bericht over schreef op zijn blog. Daarin besteedde hij vooral aandacht aan het schrappen van het meest pessimistische scenario. In klimaatseptische kringen op sociale media wordt het onderzoek sindsdien onthaald als overwinning.

Het zwartste scenario dat nu verdwijnt, was vanaf het begin bedoeld als een mogelijk, maar zeer extreem toekomstbeeld. Gaandeweg ging dat rampscenario echter een eigen leven leiden in media en

politiek. Onder de noemer 'business as usual' speelde het een steeds centraler rol in de klimaatberichtsgeving. Daarvoor was het niet bedoeld, zei Van Vuuren twee jaar geleden in een interview met NRC.

Het was toen al enige tijd duidelijk dat het meest pessimistische scenario uit de officiële ramingen zou verdwijnen, net als het meest optimistische scenario waarin de opwarming onder de anderhalve graad zou blijven.

De rechtbank in Den Haag verwees niettemin naar het pessimistische scenario, toen het begin dit jaar uitspraak deed in een zaak die door Greenpeace was aangespannen tegen de Nederlandse staat. Die zaak draaide om de verplichting van Nederland om inwoners van Bonaire, onderdeel van Caribisch Nederland, te beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Het zwartste scenario was bedoeld als een mogelijk, maar zeer extreem toekomstbeeld

Van Vuuren denkt dat het geen probleem is dat de rechter rekening houdt met een extreem klimaat-scenario. De meest rampzalige uitkomst is onwaarschijnlijk maar de bijbehorende temperaturen en zeespiegelstijging zijn nog steeds niet onmogelijk, benadrukt hij. „Als de rechter op die manier naar de scenario's kijkt, dan is dat prima.”

Daarbij speelt mee dat de scenario's die Van Vuuren ontwikkelt iets zeggen over de uitstoot van broeikasgassen, niet over de opwarming van de aarde of de zeespiegelstijging die daarvan het gevolg is. Het zijn andere modellen die de verwachte uitstoot omrekenen in waarschijnlijkse gevolgen. Als het klimaat gevoeliger blijkt voor de uitstoot van broeikasgassen, kan de aarde alsnog sneller opwarmen. „Er is nog steeds een kans dat die temperatuur wel degelijk uitkomt op vier graden boven het pre-industriële niveau.”

Een zonnepark in het Chinese Datong. FOTO AP

Weekdeals

GELDIG T/M 10 MEI 2026

Bekijk
allesSANGEAN
NoodradioADVIESPRIJS FABRIKANT
149,-
99,-

MET FM EN DAB+

- Opladen via handslinger dynamo, zonnepaneel of USB-C (stroom)
- Instelbare LED-zaklamp (3 standen en SOS-morsecode)
- Werkt ook als powerbank voor opladen mobiel apparaat

SANGEAN
NoodradioADVIESPRIJS FABRIKANT
189,-
129,-

MET FM, DAB+ EN BLUETOOTH

- Opladen via handslinger dynamo, zonnepaneel of USB-C (stroom)
- Instelbare LED-zaklamp (5 standen en SOS-morsecode)
- Werkt ook als powerbank voor opladen mobiel apparaat

NEDIS
NoodradioADVIESPRIJS FABRIKANT
129,95
69,95

MET FM EN DAB+

- Opladen via handslinger dynamo, zonnepaneel of USB-C (stroom)
- Instelbare LED-zaklamp (3 standen, SOS-morsecode en leeslampje)
- Werkt ook als powerbank voor opladen mobiel apparaat

SANGEAN
Draagbare radioADVIESPRIJS FABRIKANT
169,95
99,95

MET FM, DAB+ EN BLUETOOTH

- Werkt op (oplaadbare) batterijen
- Geavanceerde batterijlader met detectiefunctie voor defecten
- Met hoofdtelefoonaansluiting en LCD-display met achtergrondverlichting

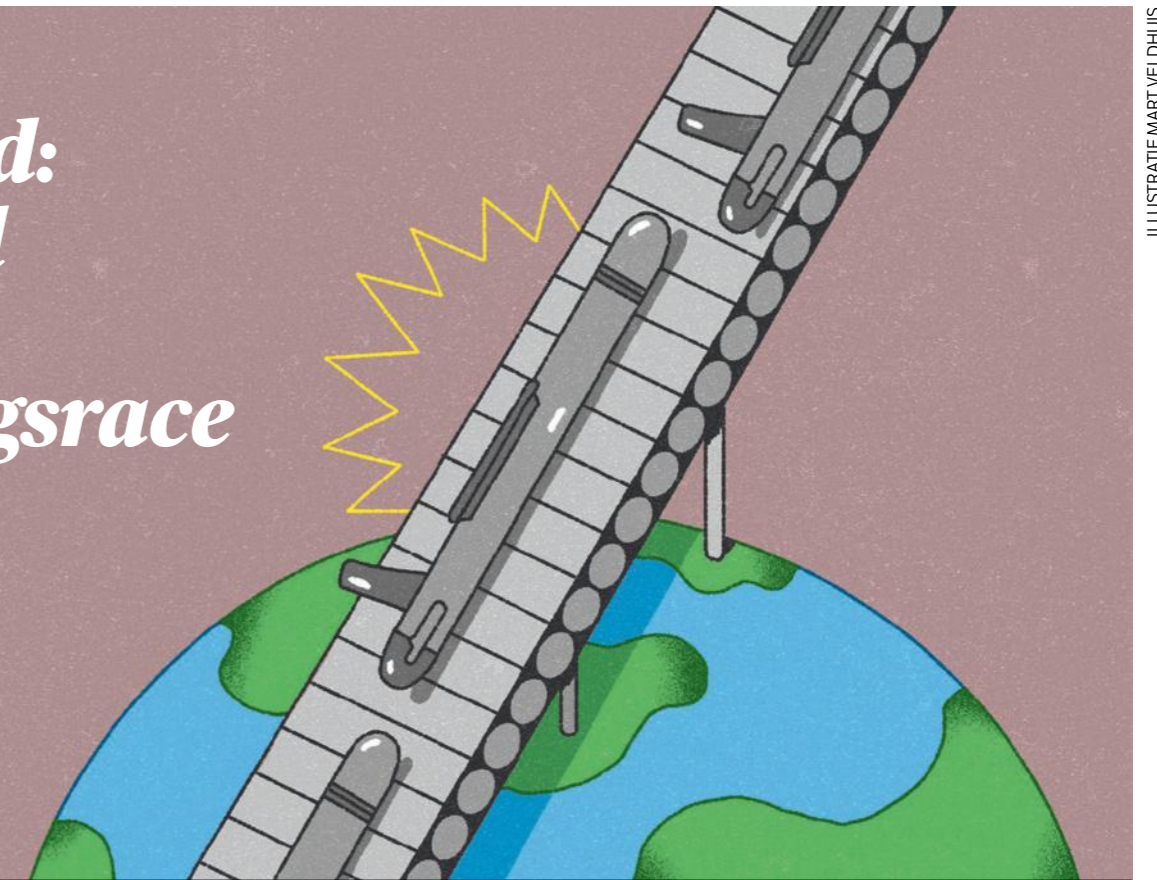
Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

ALS HET MAAR VERANDERT

Schaalbaarheid:
het toverwoord
van Europa's
herbewapeningsrace

Een jonge onbekende wapenproducent uit Hengelo timmert aan de weg in Europa, ondanks de rommelige achtergrond van de oprichter.

ILLUSTRATIE MART VELDHIJS

Hanneke Chin-A-Fo schrijft eens in de maand voor deze rubriek over grondstoffen, duurzaamheid en technologie.

Er zullen waarschijnlijk niet veel mensen bestaan die nog gevoelig zijn voor intimidatie door de dreigtweets van Dmitri Medvedev. De Russische oud-president houdt Europa immers al jaren een kernoorlog voor zonder dat die uitbreekt. Dat stompt toch af, hoe groot de Russische dreiging ook is.

Zo ligt de gemeente Hengelo niet wakker van Medvedevs bericht op X, half april, dat de daar gevestigde wapenproducent Destinus „een potentieel doelwit” van de Russische strijdkrachten is. De reden is dat het bedrijf wapens aan Oekraïne levert en als zodanig op een lijst van het Russische ministerie van Defensie is beland. Een woordvoerder van de gemeente zei in reactie tegen *EenVandaag* dat Hengelo zijn „verantwoordelijkheid neemt” voor de herbewapening van Europa en de risico's die daarbij horen accepteert.

Wat maakt het weinig bekende Destinus eigenlijk, dat zo tegen het zere been van Rusland is? Enkele dagen voor de dreigtweet had het bedrijf zelf de publiciteit gezocht. In een persbericht kondigde het aan een joint venture te beginnen met de Duitse defensiegigant Rheinmetall. Destinus maakte al kruisraketten en ballistische raketten voor „Europa en zijn bondgenoten”. Dat gaan ze nu samen doen, in het groot.

De vraag naar wapensystemen groeit momenteel naar duizenden per jaar en kan verder groeien naar tienduizenden per jaar, aldus Destinus. Dat betekent voor de markt een kans van „honderden miljoenen euro per jaar, met een mogelijk toekomstig bereik van enkele miljarden”. Destinus maakt er geen geheim van dat het de toekomst positief ziet.

Moderne oorlogsvoering is kosten besparen

Een jong, weinig bekend bedrijf dat inzet op een miljardenproductie, dat is in de huidige Europese herbewapeningsrace - waarbij regeringen hun defensieuitgaven ruim gaan verdubbelen naar 5 procent van het bbp - misschien niet eens ondenkbaar. Vooral niet als een producent inspeelt op de belangrijkste behoeftes voor wapensyste-

men van deze tijd: schaalbaarheid en, in het verlengde daarvan, kostenreductie.

„Moderne oorlogsvoering draait om volume en kosten-effect-ratio”, verklaart directeur Michail Kokoritsj in het persbericht. Raketsystemen moeten niet meer in beperkte oplage, maar op industriële schaal worden geproduceerd, als lopendebandwerk. Dat is ook de overtuiging van de Europese regeringen die nu in razend tempo hun arsenalen aanvullen.

Dat heeft alles te maken met de rol van grote aantallen, relatief goedkope drones op het slagveld en Oekraïne, en recenter, de Golfoorlog rond Iran. De wapens waarmee Amerikaanse militairen in de Perzische Golf de Iraanse Shaheed-drones bestrijden - Patriot-raketten bijvoorbeeld - kosten vele malen meer dan de Shaheds.

Eenzelfde disbalans was in het spel toen Russische drones vorig jaar het Poolse luchtruim binnenvlogen: die werden uitgeschakeld met (Nederlandse) F-35-gevechtsvliegtuigen. Als zo'n situatie te lang duurt, wint de partij met de laagste productiekosten per eenheid vernietiging.

De raketten uit Hengelo zijn battle-tested in Oekraïne, wat als groot pluspunt geldt

Destinus zegt hier het antwoord op te zijn. Kokoritsj richtte het bedrijf in 2021 op in Zwitserland. Hij is van oorsprong Rus, maar profileert zich sinds de inval in Oekraïne als anti-Poetin en zegt zijn Russische nationaliteit te hebben opgegeven. Kokoritsj wilde met Destinus waterstofvliegtuigen gaan bouwen, maar stapte al snel over op wapensystemen.

In 2023 kocht hij de Hengelose fabriek Opra, die gasturbines bouwde. Hier maakt Destinus nu turbojet-motoren die de raketten aandrijven. Verder zijn er vestigingen in onder andere Spanje en Oekraïne. Het hoofdkantoor zit op de voormalige militaire vliegbasis in het Zuid-Hollandse Valkenburg.

De makkelijke schaalbaarheid van Destinus' kruisraketten zit hem in het feit dat de verschillende types worden opgebouwd vanuit hetzelfde basisonwerp, mailt de van oorsprong Wit-Russische onderdirecteur Vitali Sjkjarov. Daardoor hoeft er niet steeds een aparte productielijn te worden opgezet voor de ruim 2.000 kruisraketten die Destinus nu jaarlijks zegt te maken.

De raketten zijn 'battle-tested' in Oekraïne, wat in de defensie-industrie als een groot pluspunt geldt, al wil onderdirecteur Sjkjarov daar

geen specifieke informatie over geven. Door de samenwerking met Rheinmetall moet de industriële schaal worden bereikt.

Boete van SEC

Dit klinkt allemaal productief, maar tegelijkertijd roept Destinus vragen op, die het niet allemaal beantwoordt. Follow the Money schreef vorig jaar kritisch over de achtergrond van serie-ondernemer Kokoritsj. Toch lijken die publicaties geen probleem te zijn voor de opmars van Destinus, zie bijvoorbeeld de samenwerking met Rheinmetall.

Na zijn studie natuurkunde in het Siberische Novosibirsk begon Kokoritsj een bedrijf in mijnbouwexplosieven, later zette hij een winkelketen op in huishoudelijke apparatuur. In 2011 stapte hij over naar de bouw van satellieten, maar deze onderneming kwam onder vuur te liggen van de Russische autoriteiten, die Kokoritsj beschuldigden van fraude.

In de Verenigde Staten begon Kokoritsj vervolgens nieuwe ruimtevaart-start-ups. Hier ontstond na enkele jaren een conflict met een zakenpartner over de herkomst van de investeringen die Kokoritsj binnenhaalde. Die zouden afkomstig zijn van brievenbusfirma's op Cyprus en de Britse Maagdeneilanden; constructies die op zich legitiem zijn, maar ook worden gebruikt voor het verbergen van eigenaren en witwasoperaties. Een andere partner beschuldigde Kokoritsj van verduistering. Die zaak werd geschikt.

In 2021 opende de Amerikaanse beurswaakhond SEC een onderzoek tegen een bedrijf van Kokoritsj dat voortstuwingssystemen voor satellieten maakte en naar de beurs zou gaan. Volgens de SEC had Kokoritsj investeerders misleid door de technologie veel beter voor te stellen dan die was. In 2024 werd hij veroordeeld tot een boete van twee miljoen dollar en een vijfjarig verbod op functies bij beursgenoteerde bedrijven in de VS.

Sjkjarov wil hier weinig woorden aan vuil maken. „Het gaat niet om verhalen uit het verleden over ongerelateerde ondernemingen”, mailt hij, „maar om de vraag of Destinus nu een geloofwaardige, schaalbare, Europese defensie-productie opbouwt.” Dat wordt getoetst door ministeries van Defensie tijdens hun aankoopprocessen, aldus Sjkjarov.

Zo groot is de vraag naar wapensystemen dat een rommelige achtergrond als deze kennelijk geen bezwaar is voor een investeerder als Rheinmetall. Europa's herbewapening gaat in de eerste plaats om volume, schaalbaarheid en kostenreductie. Voor een ondernemer als Kokoritsj betekent dat een frisse start en nieuwe kansen.

Logo van Chase in Austin. Chase is de consumententak van bankgigant JPMorgan Chase. FOTO JAKUB PORZYCKI/NUR

REPORTAGE AMERIKAANSE BANKEN

'Bankenboom' in Verenigde Staten: steeds meer fysieke vestigingen

In Nederland zakt het aantal bankvestigingen, in de VS komen er juist bij. „Klanten willen iemand waar ze naartoe kunnen.”

Milo van Bokkum

KANSAS CITY

In de nieuwe vestiging van Chase in Zuid-Kansas City ruikt het nog naar fris hout. Op de brandschone ramen staat in grote letters een deal geadvertieerd die mensen naar binnen moet lokken: 'Open hier een rekening en krijg direct 400 dollar!' De locatie is drie weken open, in een stad waar al behoorlijk veel bankvestigingen zijn. Binnen vertelt een vriendelijke bankier (hij mag formeel niet met de pers praten, zijn naam is bekend bij NRC) dat hij toevallig net uit eigen nieuwsgierigheid aan het uitrekenen was hoe „overbanked” de regio Kansas City is.

Hij schuift een post-it met aantekeningen naar voren. „In de stad zitten 15.000 klanten op één vestiging.” Het nationale gemiddelde gaat volgens hem meer richting de 30.000. En toch is Chase hier in de regio fanatiek nieuwe fysieke locaties aan het openen.

In Nederland en grote delen van Europa sluiten banken al jaren lokale vestigingen en is dienstverlening verschoven naar apps en websites. Afgelopen decenniumdaalde het aantal filialen met 40 procent, aldus consultant Accenture. In Nederland sloten in tien jaar duizend kantoren, telde het FD. Maar in grote delen van de VS tekent zich het

tegenovergestelde af. Banken overspoelen veel staten met nieuwe vestigingen.

Eerder dit jaar zei Chase, de consumententak van bankgigant JPMorgan Chase, in 2026 ruim 130 nieuwe vestigingen te willen openen, in verschillende staten. Die miljardeninvestering (een precies bedrag is niet bekendgemaakt) maakt deel uit van een langer lopend plan om tot en met 2027 meer dan 500 locaties te openen en 3.500 mensen aan te nemen. De bank renoveert ook nog eens honderden vestigingen.

Concurrent Bank of America opende in 2025 in de VS eveneens tientallen locaties en wil daar de komende jaren mee doorgaan. Sinds 2016 heeft het al 5 miljard dollar geïnvesteerd in fysieke locaties. Een aantal kleinere banken doet precies hetzelfde. Hoewel het aantal fysieke banklocaties in de VS piekte rond 2008 en daarna begon te dalen, stijgt het nu in sommige staten weer.

Fysieke locatie in de buurt

Dat banken dit doen, heeft voor een groot deel te maken met psychologie, zegt Michael Abbott, hoofd van de bankenafdeling bij consultant Accenture. „Uit ons onderzoek blijkt consequent - en het heeft mij ook enorm verbaasd - dat twee derde van de mensen een fysieke locatie in de buurt wil als ze

bij een bank een rekening openen.” Dat geldt ook voor jongeren. Als het op geld aankomt, willen mensen graag dat er „iemand is waar ze naartoe kunnen”. „Het paradoxale is dat ze niet eens per se naar de locatie toegaan”, zegt Abbott. Het is meer een gevoel van veiligheid, zegt hij.

Dat zeggen de banken zelf ook. Volgens JPMorgan Chase is de bekendheid die ze hebben sterk gecorreleerd met het aantal rekeningen. Het is een „kritiek onderdeel” van het vergaren van marktaandeel, zei Jennifer Roberts,

Chase wil een gevoel van veiligheid, warmte en vertrouwdheid cultiveren

hoofd consumentenbankieren bij de bank, eerder tegen de *Financial Times*. Bij lokale bank Huntington merken ze ook dat nieuwe klanten die digitaal een rekening openen vaak in de buurt van een fysieke locatie wonen, zei financieel directeur Zach Wasserman in het artikel.

Dat Chase een gevoel van veiligheid, warmte en vertrouwdheid wil cultiveren, blijkt ook in de nieuwe locatie in Kansas City (die vlak naast een bestaande vestiging van US Bank zit). Middenin de verder vrij sobere zaak staat een bord met

„huisdieren waar we van houden”. Klanten kunnen daarop een briefje plakken met informatie over hun huisdier (er hangen er vier).

Chase zegt dat het hoopt dat de vestigingen binnen vier jaar winstgevend zijn, maar dat dit in veel gevallen al eerder lukt. Voor een gloednieuwe locatie is de toeloop in Zuid-Kansas City deze middag niet slecht. Vanwege de gevoeligheid van bankzaken willen de meeste klanten hun naam niet geven, maar op het parkeerterrein vertellen ze dat ze bijvoorbeeld komen voor een gesprek over investeren, voor het betalen van een creditcardrekening of om te informeren naar leningen voor hun bedrijf.

Een man die arriveert in een pick-uptruck en zich voortstelt als Pat beklagt zich specifiek over hoe irritant het is alles online te doen. Nate Loontjer (46) is een van de weinige bezoekers die zijn naam wil geven („very Dutch”, noemt hij die achternaam). Hij is enthousiast over de nieuwe locatie. „Toen ik zag dat deze gebouwd werd dacht ik: cool”, vertelt hij naast zijn Corvette.

Hij is al klant van Chase, maar hoeft nu minder ver te rijden om geld te pinnen - in de VS moet je vaak betalen om te pinnen bij een bank waar je geen klant bent. Hoewel het gebruik van cash ook in de VS daalt, is het nog veel wijdver-

spreider dan in grote delen van West-Europa.

Competitie en optimalisering

Waarom wijken de VS af van veel andere westerse landen, waar bankfilialen langzaam uit het straatbeeld verdwijnen? Een van de redenen lijkt te zijn dat de VS veel meer verschillende banken hebben - er zijn er meer dan 2.000, waaronder veel lokale - en die dus meer moeten vechten voor klanten. Maar Abbott van Accenture waarschuwt er ook voor het verschil tussen de VS en bijvoorbeeld Europa te groot te maken. Uiteindelijk daalde ook in Amerika het aantal banken het afgelopen decennium met ongeveer een kwart.

„Wat nu gebeurt heeft ook met optimalisering te maken. Het kan zijn dat een bank bijvoorbeeld te veel locaties in de regio New York heeft en dat daar vestigingen sluiten.” Maar er zijn veel plekken waar banken nog ruimte zien voor groei, bijvoorbeeld omdat ze er weinig marktaandeel hebben of de bevolking er groeit - en dan kan het openen van een locatie goed werken.

Binnenkort opent de volgende Chase in de regio, een vestiging in het zuiden van Lawrence, een stadje niet ver van Kansas City - de vacatures zijn online al te vinden. In een straal van één kilometer zitten al drie andere bankvestigingen.

WONINGMARKT

Minder hypotheekaanvragen door stijgende rente, vooral onder starters

Starters moeten vaak maximaal lenen om ertussen te komen. De kleinste renteverhoging hakt in hun leenmogelijkheden.

Sjoerd Klumpenaar

AMSTERDAM

Gestegen hypotheekrente, afvlakkende huizenprijsstijgingen, minder hypotheekaanvragen: na een forse sprint koelt de Nederlandse woningmarkt in de eerste maanden van 2026 weer wat af. Het is aan de voortdurende oorlog in Iran en de economische gevolgen van de hoge olieprijs te wijten dat huizenkopers minder snel een hypotheek afsluiten.

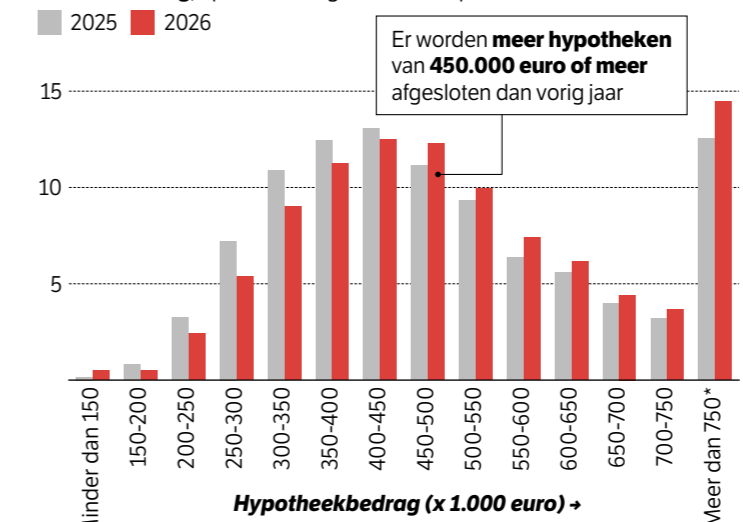
Dat is onder meer zichtbaar bij de laatste maandcijfers van het Hypotheken Data Netwerk (HDN). In april werden 40.692 hypotheeken en oversluitingen aangevraagd, een daling van 11 procent ten opzichte van dezelfde maand een jaar geleden. Volgens HDN komt dit met name door de gestegen rente.

Door de oorlog in Iran en de hoge olieprijs neemt de inflatie in eurolanden toe; tanken wordt duurder, net als de aanschaf van producten op basis van aardolie. Volgens de laatste cijfers is de inflatie in de eurozone inmiddels opgelopen tot 3 procent. Om die te beteugelen ligt het in de lijn der verwachting dat de Europese Centrale Bank de rente later dit jaar verhoogt.

Hier lopen hypotheekverstrekkers alvast op vooruit door nu al hogere rentes te vragen bij hypotheeken - al is de rentestijging nog met enkele tienden van procenten nu nog redelijk beperkt. De rente voor een hypotheek met Nationale Hypotheekgarantie (kortweg: NHG, leningen tot 470.000 euro) en een rentevaste periode van tien jaar staat volgens van hypotheekadviseur Van Bruggen nu op gemiddeld 4,02 procent. Voor dezelfde hypotheek zonder NHG betaal je rond de 4,34 procent.

Meer dure hypotheeken

Procentuele verdeling van afgesloten hypotheeken naar hoogte van het bedrag, april 2026 vergeleken met april 2025

NRC 050526 / YD / Bron: HDN / *De duurste groep is samengevoegd als restcategorie en daardoor de grootste

Vooral starters merken dit. Zij mikken op het minder dure deel van de markt en moeten vaak maximaal

Naast de hoge prijzen gooit de gestegen rente nu ook roet in het eten van starters die een huis willen kopen

lenen om ertussen te komen. Zelfs de kleinste renteverhoging hakt meteen in hun leenmogelijkheden.

Ook de hoge prijzen maken dat starters het lastiger hebben dan in eerdere jaren. HDN signaleerde

eerder al dat hun positie onder druk staat, en nu gooit ook de gestegen rente nog roet in het eten. Met name in de prijsklassen waarin veel starters actief zijn, tussen de 150.000 en 400.000 euro, werden in april minder hypotheeken afgesloten. Dit duidt erop dat starters terughoudender zijn geworden, ook omdat ze minder kunnen lenen voor de aankoop van een woning, waardoor die in sommige gevallen niet door kan gaan.

Dalend vertrouwen

Wat verder meespeelt, is het tanende consumentenvertrouwen. Dit is een wat ongrijpbaar begrip in de economie, maar wil eigenlijk vooral zeggen dat consumenten

wat voorzigtiger worden bij hun bestedingen. In 2022 schrokken huiseigenaars zich rot toen de rente van bijna nul scherp steeg na de Russische inval in Oekraïne. Huizenprijzen daalden daardoor voor het eerst in jaren weer.

Inmiddels is die daling goeddeels ongedaan gemaakt, maar toch blijft het economische dilemma bestaan: daalt de olieprijs over een maand, dan kan het zijn dat ook de inflatie en de rente verder zakken. Dan zou nu een nieuwe hypotheek afsluiten een relatief slecht idee zijn. Andersom kan de oorlog ook verder escaleren, waardoor olie duur blijft en ook de rente verder kan oplopen. Dan is het juist slim om niet al te lang te wachten.

Historisch gezien staat de hypotheekrente overigens relatief laag. In 1995 betaalde je nog 7,6 procent rente (10 jaar rentevaste periode) op je hypotheek, en in 2009 nog 5,5 procent. Pas na 2014 dook de hypotheekrente onder de 4 procent.

Bij Van Bruggen denken ze dat het niet per se een slecht moment is om een nieuwe woning aan te kopen. „Wij verwachten niet dat de rente teruggaat naar 1 procent of 2 procent. De kans is groter dat de rente rond de 4 tot 4,5 procent blijft. Soms iets hoger, soms iets lager”, zo valt te lezen in de wekelijkse nieuwsbrief. Al geldt ook voor de woningmarkt: er is geen glazen bol waarin je de toekomst kunt zien.

Woningzoekers bekijken een woning tijdens Open Huizen Dag van makelaarsorganisatie NVM. FOTO LINA SELG/ANP

NRC MASTERCLASS

Leer een vaardigheid of verdiep je in een onderwerp met NRC-redacteuren. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Wijn drinken voor beginners

6 weken
Leer jouw wijnsmaak kennen

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

Stoppen met scrollen

6 weken
Leer hoe je de verleiding van je telefoon weerstaat en tijd terugwint

Hoe schrijf je een goed verhaal

7 weken
Leer waar een goed verhaal aan voldeet en hoe je er zelf een schrijft

Hoe werk je met AI-tools

5 weken
Leer hoe je effectieve opdrachten schrijft voor AI-tools zoals ChatGPT

Advertentie

Voor jou als abonnee

LOBBY

Als de Nederlandse techsector praat, gaan ze in politiek Den Haag luisteren

Om onafhankelijker van Amerika te worden, zet Den Haag de deur open voor Nederlandse techbedrijven.

Eline Nugteren

DEN HAAG

Het zit politiek Den Haag helemaal niet lekker. Nederland wil onafhankelijker worden van Amerikaanse techreuzen als Microsoft, Amazon en Google, maar daar komt nog weinig van terecht. Denk aan de uitbesteding van het nieuwe systeem om btw-belasting te innen aan het Amerikaanse Fast Enterprises, of de Amerikaanse overname van Solvinity, het platform waarop DigiD draait.

Dus kijken het kabinet en de Tweede Kamer hoe ze de Nederlandse techsector kunnen stimuleren. En dat merken ondernemers zoals Jelle Prins, oprichter van biotechbedrijf Cradle, die „meerdere keren per week” ambtenaren of politici spreekt, zegt hij. Dat contact wordt vanaf beide kanten gezocht.

In Den Haag staat de deur voor techondernemers open én worden er opvallende maatregelen genomen om hen te ondersteunen.

„Beleid, zoals het nieuwe belastingvoordeel voor startups in box 3, wordt nu veel meer in detail met ons besproken”, zegt Prins. „Vroeger dachten we: Den Haag luistert niet naar ons. Een techstartup was in de ogen van Den Haag een mkb-bedrijf, niet anders dan een winkel op de hoek.”

Meer invloed

De sector heeft aan invloed gewonnen, omdat politici „zenuwachtig worden van de geopolitieke situatie”, zegt ondernemer en investeerder Eline van Beest, ook praktijkhoogleraar medische innovatie bij de TU Delft. Ze doelt op de oorlogen in het Midden-Oosten en in Oekraïne en op de herverkiezing van president Trump.

Ook voormalig ASML-topman Peter Wennink zegt dat het kabinet nu „meer oog” heeft voor tech: „Nederlanders voelen onze afhankelijkheden nu elke dag, en daarmee zijn veel mensen tot de conclusie gekomen: als wij nu niet innoveren, haalt de rest van de wereld ons in.”

Vorig jaar telde Nederland ruim 11.300 techbedrijven en werd circa 2,6 miljard euro aan durfkapitaal geïnvesteerd, volgens het in februari gepubliceerde State of Dutch Tech-rapport van belangenbehartiger Techleap. Afgezet tegen het aantal inwoners staat Nederland qua techinvesteringen in Europa op de vierde plaats.

Nederlandse universiteiten behoren volgens internationale ranglijsten tot de wereldtop. Begin dit jaar publiceerde het kabinet de ambities van de Nationale Technologiestrategie tot 2035. Nederland moet internationaal koploper worden in tien ‘sleuteltechnologieën’, zoals quantum- en biotechnologie.

Maar vooralsnog blijft de verstaalslag van kennis naar grootscha-

Heleen Heribert, minister van Economische Zaken en Klimaat in maart in de Tweede Kamer. FOTO REMKO DE WAAL/ANP

lige innovatie in Nederland zelf nog achter.

Samen met tien andere ceo's van snelgroeiende techbedrijven richtte Van Beest vorig jaar het platform Techchampions op, om het klimaat voor Nederlandse start- en scale-ups verder te verbeteren. Ze presenteerden hun manifest in het Haagse perscentrum Nieuwspoor, vertelt ze, en veel punten kwamen later ook weer terug in *De Route naar Toekomstige Welvaart*: het innovatierapport dat Peter Wennink op verzoek van het kabinet schreef. „We hebben daarbij ook aan bijna elke gesprekstafel gezeten.”

Een deel van de inhoud van alle gesprekken voor het Wennink-rap-

port herkent Van Beest ook weer in het regeerakkoord, zegt ze. Zo moet er een nationale investeringsinstelling komen, die risicovolle investeringen in vernieuwende bedrijven kan doen. En een Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie, dat complexe problemen rond bijvoorbeeld veiligheid, gezondheid, energie en digitalisering moet oplossen door „baanbrekende innovaties te forceren”.

Tech is „knetterpolitiek” geworden, zegt Kamerlid Barbara Kathmann van Progressief Nederland (PRO), lid van de Kamercommissie voor Digitale Zaken. „Superwenselijk” zegt ze. Ook PRO zelf steunt inmiddels de beoogde nationale in-

veestelling, evenals andere innovatiepotjes.

Maar tegelijkertijd, zegt Kathmann, „slaat de balans in de coalitie zeker door richting ondernemersbelang, en te weinig naar werknemers”. Bijvoorbeeld bij het rapport-Wennink, zegt ze: „Daarbij hebben vakbonden niet aan tafel hebben gezeten.” Ze wijst ook op het coalitieakkoord, waarin nauwelijks aandacht is voor digitale inclusie en vaardigheden. „We zien vaker in Den Haag dat gebruikers van technologie en vakbonden niet gehoord worden. We hebben in Nederland niet voor niks een polder.”

De roep van ondernemers om in jonge Nederlandse techbedrijven te investeren, vindt ook gehoor in de pensioensector. Pensioenfondsen PMT en PME bijvoorbeeld maakten onlangs bekend 1,15 miljard euro in Nederlandse en Europese hightechbedrijven te investeren. En een internationaal consortium, inclusief pensioenuitvoerder PGGM, steekt 60 miljoen euro in zorgtechnologiebedrijf Vitestro, werd in maart bekend.

Beleid wordt veel meer in detail met ons besproken

Jelle Prins

oprichter van biotechbedrijf Cradle

Vaste gast

Ook in de Tweede Kamer is te zien dat de techsector veel ruimte krijgt – zeker Wennink zelf na zijn innovatierapport. Begin april kwam Wennink bijvoorbeeld de commissie van Economische Zaken bijpraten over de voortgang van zijn rapport. Hij legde een van zijn verdere politieke wensen op tafel: hij zou graag zien dat het kabinet de staatschuld laat oplopen om meer in jonge, ambitieuze bedrijven te investeren, en dat juridische belemmeringen voor staatssteunregels voor startups worden afgezwakt.

Aanbevelingen die vergezeld gingen met een waarschuwing: „Er komt een moment waarop we vaststellen dat er niks gebeurt en dat ik helaas moet vaststellen dat dit niet belangrijk genoeg is”, zei hij.

Toen diezelfde commissie nog geen 48 uur later bijeen zat, bleken de wensen gehoord. PRO-Kamerlid Tom van der Lee zei dat het allemaal „veel te lang duurt” met die staatssteunregels voor jonge bedrijven. D66-Kamerlid Ouafa Oualhadji was ook „een beetje gefrustreerd” en wil een „investeringskabinet” warmaken. Judith Bühler van het CDA: „Nederlandse bedrijven verliezen het van landen met ruimere staatssteun.”

CDA-minister Heleen Heribert zegde in de commissievergadering toe te onderzoeken of de staatssteunregels voor startups versoepeld kunnen worden.

KORT GEDING

Potentiële chaos afgewend: Go Ahead Eagles-NAC hoeft niet te worden overgespeeld

NAC stapte naar de rechter om een verloren duel tegen Go Ahead te mogen overspelen, omdat die club een niet-speelgerechtigde speler had opgesteld. NAC verloor de zaak.

Roland van Erven

AMSTERDAM

De voetbalwedstrijd Go Ahead Eagles-NAC van 15 maart (6-0) hoeft niet worden overgespeeld. Dat heeft de rechtbank Midden-Nederland maandag geoordeeld.

NAC had een kort geding aangespannen tegen de KNVB omdat de voetbalbond de wedstrijd niet

wilde laten overspelen, ondanks het feit dat de niet-speelgerechtigde Dean James bij Go Ahead op het veld stond. De voorzieningenrechter bepaalde dat de KNVB volgens de eigen reglementen kan besluiten een wedstrijd ongeldig te verklaren en te laten overspelen, maar dat de bond niet verplicht is dit te doen.

James werd geboren en is opgegroeid in Nederland, maar liet zich in 2025 vrijwillig naturaliseren tot Indonesiër (hij heeft Indonesische roots) om voor het Indonesisch voetbalteam uit te kunnen komen. Daardoor raakte hij, zonder dit te weten, de Nederlandse nationaliteit kwijt en beschikte hij niet langer over een werkvergunning. Sinds zijn naturalisatie had hij officieel dan ook geen wedstrijden meer mogen spelen.

NAC-directeur Remco Oversier dinsdag bij het kort geding in Utrecht. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

NAC, dat dreigt te degraderen, deed daarom bij de KNVB een verzoek tot overspelen. De voetbalbond bevestigde dat James niet op het veld had mogen staan, maar wilde niet ingrijpen omdat er in totaal zeventien spelers - Eredivisie en Eerste Divisie - onrechtmatig een paar honderd wedstrijden hebben gespeeld. Het gaat om geboren Nederlanders die nu voor Indonesië, Suriname en Kaapverdië voetballen. De KNVB, dat ondanks een kritisch artikel van tijdschrift *Voetbal International* uit 2025 ook geen weet had van de wetgeving omtrent dubbele paspoorten, was bang voor „ontwrichting en chaos”. Bekend was dat ook Top Oss een wedstrijd wilde overspelen en mogelijk een aantal andere profclubs.

Beleidsvrijheid

Tijdens het kort geding stelde NAC dat de KNVB verplicht is de wedstrijd te laten overspelen, omdat degradatie op het spel staat. Maar de rechter oordeelde dat het competitiebestuur van de KNVB „de beleidsvrijheid heeft om te beslissen of een wedstrijd al dan niet ongeldig wordt verklaard”. Het is volgens de rechter dan ook niet relevant dat NAC op de rand van degradatie staat.

Zo valt voor NAC een van de laatste reddingsboeien weg. Met nog twee wedstrijden te spelen staat de club op de zeventiende plaats, zes punten onder FC Volendam en Telstar en met een negatiever doelsaldo. NAC heeft laten weten eerst het vonnis te bestuderen „en daarna pas verdere mededelingen te doen”.

De KNVB laat in een kort bericht weten zich „met z'n allen, dus ook met NAC” te richten op het verdere verloop van de competitie. De voetbalbond zegt ook dat NAC „een belangrijk onderwerp [heeft] geëgendeerd”.

WIELRENNEN

Negentienjarig talent Seixas doet mee aan de Tour de France

AMSTERDAM

Paul Seixas debuteert deze zomer in de Tour de France. Dat maakte zijn ploeg Decathlon maandag bekend in een video op X. Het negentienjarige toptalent maakte zijn deelname bekend aan de eettafel bij zijn grootouders.

„Ik ben heel blij dat ik kan aankondigen dat ik zal meedoen aan de Tour. Het is niet mijn doel om alleen mee te doen en een ervaring rijk te worden, ik wil een zo goed mogelijk klassement gaan rijden.”

De Fransman Seixas neemt het in de Tour op tegen de Sloveen Tadej Pogacar, de Belg Jonas Vingegaard, de Belg Remco Evenepoel en Mathieu van der Poel. Wielerminnend Frankrijk en de Tourorganisatie wachten al 41 jaar op een landgenoot als eindwinnaar van *Le Grande Boucle*. In 1985 was de Breton Bernard Hinault de laatste.

Mee met de wereldtop

Seixas beleeft dit seizoen zijn doorbraak. De tiener won bij de junioren alles waar hij zijn zinnen op zette en deed vorig sei-

zoen bij zijn WorldTour-debuut al direct mee met de wereldtop. Dit voorjaar won hij de semiklassieker Waalse Pijl en behaalde hij ritzeges in de Ronde van het Baskenland en de Ronde van de Algarve. In de klassiekers Luik-Bastenaken-Luik en Strade Bianche werd hij achter Pogacar tweede.

Seixas rijdt in de aanloop naar de Tour de France ook de Tour Auvergne-Rhône-Alpes, vooreen Dauphiné geheten. Na de Tour wil hij deelnemen aan de WK, waarna hij het seizoen afsluit met de Ronde van Lombardije. (ANP)

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant AR T-shirt 44,-
33,-

Adviesprijs fabrikant AR Short 59,-
44,-

Certified B

CORTAZU

T-shirt & short voor een actieve zomer

Ultiem licht en comfortabel

- › Lichtgewicht en compacte ontwerpen
- › Ademend en sneldrogend
- › Ideaal tijdens reizen en outdoor activiteiten

Ontdek de ultieme combinatie van comfort, functionaliteit en stijl met de superlichte active short en het allround T-shirt van Cortazu. De short is gemaakt van gerecycled nylon en spandex, met een waterafstotende PFC-vrije coating, vier handige zakken, verstelbare tailleband en opvouwbaar in zijn eigen zak - ideaal voor hikes, reizen of relaxen. Het ademende en sneldrogende T-shirt is voorzien van Polygiene StayFresh™-technologie die geurtjes tegengaat, zodat jij je fris en zelfverzekerd voelt, de hele dag door.

Verkrijgbaar in diverse kleuren

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/cortazu

VIER VRAGEN OVER ZELDZAAM VIRUS

Van luxe cruise tot koortsdroom:
wat weten we over het hantavirus?

Drie mensen zijn overleden aan boord van een luxe cruise, waarschijnlijk door het zeldzame hantavirus.

Karlijn Saris en Jorit Verkerk

AMSTERDAM

Een Nederlandse cruise-expeditie vol hoogtepunten, met bezoekjes aan de meest afgelegen eilanden in de Atlantische Oceaan, is geëindigd als een koortsdroom. Drie mensen die deelnamen aan de luxe expeditie van Oceanwide Expeditions, een rederij uit Vlissingen, zijn ernstig ziek geworden. Alle zes zijn, zo wordt vermoed, besmet met het zeldzame hantavirus. Voorlopig heeft één persoon positief getest. Het cruiseschip in kwestie, de Hondius, ligt maandag nog altijd voor anker in Kaapverdië, maar krijgt geen toestemming om aan te meren.

Onder de doden is een Nederlands echtpaar: een man van 70 en een 69-jarige vrouw. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) is een onderzoek gestart naar hoe het heeft kunnen gebeuren. Vier vragen.

1 | Wat is er gebeurd?

Het schip vertrok op 20 maart met zo'n 150 passagiers, onder wie volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken zeker tien Nederlanders, vanuit het meest zuidelijke puntje van Argentinië. In 43 dagen zou het schip, speciaal ontworpen om door poolijs te kunnen breken, naar de Canarische Eilanden varen.

Maar voor het Nederlandse echtpaar, dat volgens het AD uit Friesland komt en net op rondreis in Zuid-Amerika was geweest, gaat het al snel mis. De 70-jarige Nederlander krijgt koorts, hoofdpijn, buikpijn en diarree, en overlijdt op 11 april aan boord. Op 24 april gaat zijn vrouw op Sint-Helena van boord om zijn lichaam te repatriëren, maar ook zij krijgt ernstige klachten. Volgens *The Guardian* probeerde ze via Zuid-Afrika terug naar Nederland te vliegen, maar zakte ze op het vliegveld in Zuid-Afrika in elkaar. Ze overlijdt. Niemand wist op dat moment nog wat er met hen aan de hand was.

Tussen Sint-Helena en Ascension kreeg ook een derde persoon, een Brit, klachten. Hij werd in alerij naar een privéziekenhuis in het Zuid-Afrikaanse Sandton gevlogen. Daar testte hij positief op het hantavirus. Op 2 mei komt aan boord van de Hondius een derde opvarende om het leven, een Duitser.

2 | Wat is het hantavirus?

Hantavirussen zijn ziekteverwekkers die vooral worden verspreid door knaagdieren, zoals muizen en ratten. Hantavirussen zitten voornamelijk in hun urine, uitwerpsel-

Het hantavirus

Hoe kan iemand besmet raken met het hantavirus?

Het cruiseschip

Het cruiseschip Hondius ligt momenteel in Kaapverdië

en speeksel. Als dat opdroogt, kunnen de virusdeeltjes in de lucht belanden. Mensen kunnen ziek worden door die deeltjes in de lucht in te ademen, door fysiek contact met de uitwerpselen of in zeldzamere gevallen door een beet van een besmet knaagdier. Voor

zover bekend kunnen mensen elkaar niet besmetten met een hantavirus. Na infectie duurt het dagen tot soms wel acht weken voordat mensen klachten krijgen.

De hantavirussen worden verdeeld in twee grote groepen. De varianten die in Nederland, de rest

Het cruiseschip ligt voor anker bij de Kaapverdise hoofdstad Praia, maar krijgt nog **geen toestemming om daar aan te meren**. FOTO AFP

van Europa en Azië voorkomen, geven bij mensen vaak geen of milde klachten. In zeldzame gevallen worden mensen ernstig ziek, vaak omdat de nieren niet meer goed werken. Omdat mensen in Nederland vaak milde klachten krijgen die ook bij veel andere virussen

voorkomen, is niet precies bekend hoeveel mensen jaarlijks besmet raken. Bij het RIVM zijn op jaarbasis vaak niet meer dan twintig tot dertig personen bekend.

Besmettingen met de varianten die in Noord- en Zuid-Amerika voorkomen, verlopen voor men-

smettingen in de provincie werden vastgesteld. Het virus gaat volgens de WHO wel rond in andere delen van Argentinië en Chili.

3 | Hoe konden de passagiers van het cruiseschip ziek worden?

Bij slechts één van de passagiers is het hantavirus daadwerkelijk vastgesteld in het laboratorium. Van de anderen wordt vermoed dat ze besmet zijn. Volgens deskundigen zouden passagiers op het schip kunnen zijn besmet, bijvoorbeeld doordat knaagdieren toegang hadden tot de voedselvoorraden in kleine, slecht geventileerde ruimtes. Maar omdat het soms weken duurt voordat mensen klachten ontwikkelen, kan de besmetting ook op het vasteland hebben plaatsgevonden. De derde biologische verklaring, een overdracht tussen mensen, is volgens deskundigen het minst waarschijnlijk. Wel is het Andesvirus de enige variant waarvan er aanwijzingen zijn voor die mens-op-mens-overdracht. Die variant komt met name voor in Chili en Argentinië, de plek waar het cruiseschip vandaan komt.

4 | Hoe is de situatie nu op het schip?

Dat ligt voor anker aan de kust van de Kaapverdise hoofdstad Praia. Twee bemanningsleden aan boord, een Nederlander en een Brit, hebben „dringende medische hulp nodig“, schrijft Oceanwide Expeditions. „Lokale gezondheidsautoriteiten hebben het schip bezocht om de

Na besmetting kan het dagen tot soms wel acht weken duren voordat mensen klachten krijgen

toestand van de twee personen met symptomen te beoordelen.“ Maar voorlopig geven de Kaapverdise autoriteiten het schip geen toestemming om aan te meren - tot besmettingsgevaar is uitgesloten. Een van de passagiers, Emin Yourtuculu, zegt op Instagram dat het schip wellicht doorvaart naar de Canarische Eilanden. „Maak jullie geen zorgen, we komen naar huis“, zegt hij. De opvarenden die NRC heeft benaderd, reageren niet op contactverzoeken, of weigeren „uit respect voor de mensen die zijn getroffen“ om iets te zeggen.

Het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken zei maandag ook te overwegen om „enkele personen“ medisch te evacueren, meldt persbureau ANP. Dat gaat niet per se uitsluitend over de zieken. Omdat het om een Nederlands gevraagd schip gaat, draagt Nederland een bijzondere verantwoordelijkheid voor de veiligheid van alle opvarenden.

Overleden

Ik geloof in liefde en de goedheid van de mensen.
Ik ben een mens net zoals jij.

Aziza Aboulkacem

Fons Receveur

☆ Steyl, 28 november 1940 † Venlo, 30 april 2026

echtgenoot van

Lino Receveur - van der Grinten

Kinderen en kleinkinderen

Het afscheid vindt in besloten kring plaats.

Correspondentieadres:
Uitvaartverzorging van der Laan
t.a.v. Familie Receveur
Grote Blerickse Bergweg 24
5927 PB Venlo-Blerick

We nemen afscheid van
onze lieve vriend en broer

Diederik Pieter Albertus
Samplonius

Noordwijk aan Zee 7 december 1947 Amsterdam 1 mei 2026

Tat Tvam Asi

Namens familie en vrienden
Erik Hochheimer

De uitvaart is donderdag 7 mei
om 14.30 uur op De Nieuwe Ooster,
Kruislaan 126 in Amsterdam.

Correspondentieadres:
erikhochheimer@gmail.com
Entrepotdok 136 | 1018 AD Amsterdam

Vervolg op pagina E28

Vervolg van pagina E27

Na alle fijne jaren die we samen met hem mochten beleven, hebben we afscheid moeten nemen van echtgenoot, vader, schoonvader en opa

Jos Dirks

Josephus Antonius Gerardus

Ridder in de Orde van Oranje-Nassau

Ridder in de Orde van Sint-Silvester

☆ Eindhoven, 18 juli 1950

† Eindhoven, 1 mei 2026

echtgenoot van

Elisabeth Dirks - de Zwart

Astrid en Philip
Floris en Annelies

Irene
Viktor en Mascha

Agatha en Kasper

U kunt persoonlijk afscheid nemen van Jos op donderdag 7 mei van 19.00 tot 20.00 uur in de Luxaula van coöperatie DELA, Anthony Fokkerweg 150 te Eindhoven.

De afscheidsdienst vindt plaats op zaterdag 9 mei om 11.00 uur in de Paterskerk van DomusDELA, Kanaalstraat 4 te Eindhoven. Als u niet in de gelegenheid bent om persoonlijk aanwezig te zijn kunt u het afscheid volgen via livestream: www.deuitvaartlive.nl/josdirks

Correspondentie:
Coöperatie DELA, tav familie Dirks, Antony Fokkerweg 150, 5651 GZ Eindhoven

Met leedwezen hebben wij kennis genomen van het overlijden van

De heer J.A.G. Dirks

Erelid
voormalig lid van de Raad van Commissarissen
voormalig lid van de Vertrouwenscommissie
voormalig lid van de Algemene Vergadering
van Coöperatie DELA

Jos had een groot hart voor onze coöperatie. Wij moeten afscheid nemen van een gewaardeerde en markante persoonlijkheid die veel voor DELA heeft betekend. De herinnering aan hem zullen wij nog lang met warmte koesteren.

Wij wensen zijn familie veel sterkte bij het dragen van dit verlies.

Raad van Commissarissen en Groepsdirectie coöperatie DELA

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht

Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Ardeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7533052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Onafhankelijke denker
Soms tegen de stroom in
De persoonlijke ontmoeting gaf de nabijheid

Vol ongeloof hebben wij plotseling afscheid moeten nemen van onze lieve, zachte, intelligente en zorgzame man, vader, zwager en oom

dr. Sjerp Zeldenrust

* Steenwijk
4 november 1952

† Zuidwolde
30 april 2026

Josee Gehrke
Ange Zeldenrust

Linda van der Ven-Gehrke
Peter van der Ven †

Jane Gehrke

Stéphanie en Denis Koelewijn-Gehrke
Alexander, Max

De afscheidsceremonie wordt gehouden op vrijdag 8 mei om 11.00 uur in uitvaartcentrum Zevenberg, Fluitenbergseweg 30a te Fluitenberg. Hier is van 10.00-10.45 uur gelegenheid tot condoleren.

Aansluitend vindt de begrafenis plaats op de Algemene Begraafplaats in Zuidwolde, Meppelerweg 31.

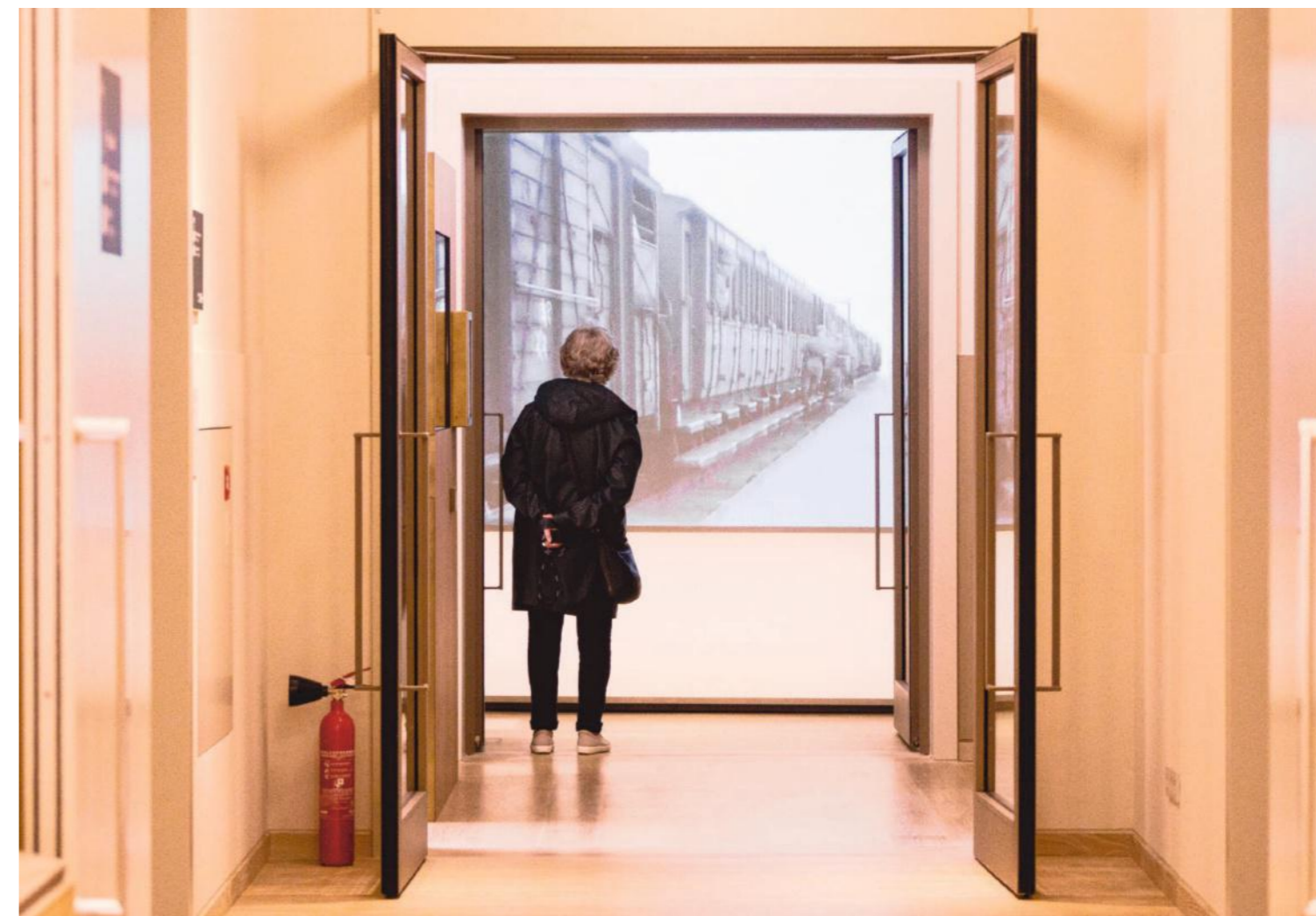
Indien u geen kaart ontvangen heeft,
maar zich wel betrokken voelt,
mag u deze advertentie als uitnodiging beschouwen.

Correspondentieadres:
UGNA uitvaartverzorging
T.a.v. familie Zeldenrust
Postbus 208
7740 AE Coevorden

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Een bezoeker van het **Nationaal Holocaustmuseum** in Amsterdam kijkt naar een video waarop Joden worden gedeporteerd. FOTO LEBRINA LATUPEIRISSA

Het is een ongemakkelijke vraag die rond 4 en 5 mei toch maar eens gesteld moet worden: hoe herdenken we straks de Shoah als Israëls oorlogsmisdaden niet ophouden? Kan de genocide die de nazi's pleegden op miljoenen Europese Joden dan nog steeds het morele ijkpunt zijn? Want wie ogen en oren heeft kan niet anders dan concluderen dat elke bom op Gaza en Libanon, weliswaar onbedoeld, een aanval op de herinnering aan de Holocaust is.

Iedere bom vernietigt niet alleen mensenlevens, maar ondermijnt ook de ogenschijnlijk heel vanzelfsprekende aanname dat de Shoah ons bindt in onze algemene afkeer van genocidaal geweld. De Shoah zal, als Israël zo doorgaat en het Westen blijft zwijgen, niet langer een samenbindende factor zijn.

De Holocaust zal het land verdelen in burgers die menen dat de lessen eruit blijvend geleerd moeten worden en burgers (dikwijls maar niet uitsluitend met een niet-westerse achtergrond) die vinden dat de aandacht bij Shoah-herdenkingen te beperkt is. Zij wijzen op andere massamoorden, waarvan de geschiedenis er helaas vele kent, en vinden dat we de Holocaust niet meer als unieke gebeurtenis moeten zien, omdat dat een eerlijke omgang met ons verleden in de weg zit. En dan zijn er ook nog mensen, het moet gezegd, bij wie een zekere moeheid optreedt als ze het woord Auschwitz horen.

De bommenregens hebben nog een ander gevolg: ze dragen bij aan het toenemende antisemitisme, dat geen onderscheid maakt tussen Israël en het Jodendom, dat uit woede, onmacht en onwetendheid in iedere Jood een Israëlër ziet, met de daarbij behorende connotaties.

Blinde vlek

Als ik dat geluid hoor, moet ik denken aan mijn oma. Ze verloor in de Tweede

Israël bombardeert de herinnering aan de Holocaust kapot

Zolang het Westen Israëls oorlogsmisdaden niet expliciet veroordeelt, staat de herinnering aan de Holocaust onder druk. Het risico is volgens *Jos Palm* dat antisemitisme verder zal toenemen omdat Israël en het Jodendom steeds vaker op één hoop worden gegooid.

Wereldoorlog twee neven in concentratiekampen. Hun arresten stonden bij haar thuis op de schoorsteenmantel. Zij bleef ook later in haar leven geen verschil zien tussen nazi's en Duitsers - net zoals er nu voor sommigen die zich het Palestijnse leed aantrekken, geen verschil lijkt te bestaan tussen de Israëlische regering en het Jodendom.

Hoe onjuist en afkeurenswaardig dat ook moge zijn: als we de blinde vlek van mijn oma kunnen begrijpen, kunnen we dan niet ook begrip opbrengen - wat dus iets anders is als goedkeuring - voor een vergelijkbare denkfout jegens Joden?

Waar komt de dreigende inflatie van de Holocaust vandaan? De eerste oorzaak is natuurlijk de door Israël gepleegde genocide in Gaza en de onwil van westerse regeringen om deze expliciet af te keuren. Dit alles wekt verontwaardiging, en het is helaas maar al te menselijk dat zulke verontwaardiging zich vervolgens uit in bedenkelijke sentimenten.

Maar er is ook iets anders aan de

Andere massale, geplande uitroeiingen verbleken als het ware bij de aandacht voor de Shoah

Jos Palm (1956) is historicus en journalist.

hand met de status van de Shoah. De uitroeiing van de Joden is namelijk, aan vankelijk min of meer te zijn verzwegen, het middelpunt geworden in het denken over de Tweede Wereldoorlog.

Jacques Pressers 'Ondergang'

In Nederland gebeurde dat vanaf 1965, toen het boek *Ondergang* van de historicus Jacques Presser uitkwam, over de vernietiging van het Nederlandse Jodendom. 'Wij' werden ons bewust van het falen tegenover 'onze' Joden en kregen het gevoel aan de verkeerde kant van onze eigen geschiedenis te hebben gestaan. In andere westerse landen lottrokken zich soortgelijke processen. Het leidde uiteindelijk tot de VN-resolutie in 2005 over de Holocaust als onherstelbare beschavingsbreuk.

Auschwitz werd, in de woorden van zowel historicus Frank van Vree als socioloog Herman Vuijsje, een nieuwe publieke godsdienst. Het idee dat Israël koste wat kost behouden en verdedigd moest worden, lifte als vanzelf mee met deze collectieve westerse er-

varing en op dit schuldgevoel, en werd een soort aflat voor het eigen tekortschieten, een dogma dat het opperste vergrijp moest compenseren. Het zou in Duitsland zelfs tot *Staatsräson* worden verklaard. De Holocaust werd op die manier gepolitiseerd en andere landen, waaronder Nederland, gingen daarin mee.

Dat er ook andere massale, geplande uitroeiingen waren, wordt niet zozeer verzwegen, maar ze verbleken als het ware bij de aandacht voor de Shoah. Zo heeft de Nederlandse regering nog altijd de Armeense genocide niet erkend, is het besef nog vrij jong dat slavernij en slavenhandel ook een vorm waren van georganiseerde genocide, en is de Duitse massamoord op de Herero- en Namabevolking begin twintigste eeuw in het huidige Namibië geen onderdeel van het mondiale historische bewustzijn.

Uitme illustratie

Voorbeelden als deze voeden het onbehagen van degenen die menen dat 'hun' geschiedenis en 'hun' genocides onvoldoende gezien worden. Het gevoel bestaat dat je aan de ene kant 'onze' doden hebt, en aan de andere kant die van 'hun'. Westerse slachtoffers tegenover niet-westerse slachtoffers. De ultieme illustratie bij dat gevoel is de herinneringsbevoorrechtiging van de Holocaust.

Dat gevoel van veronachtzaming moeten we serieus nemen. We zouden iets moeten doen aan de schijn van exclusiviteit die rondom de Shoah hangt, juist om de betekenis ervan te behouden, want niemand wil dat deze les vergeten wordt.

Wát we dan precies moeten doen, is niet makkelijk te zeggen. Een cruciale eerste stap is in ieder geval de depolitiserende van de Holocaust door het onduidelijk veroordelen van de Israëlische oorlogsmisdaden door onze regering. Dat zou een mooi begin zijn, belangrijker voor de bestrijding van het groeiende antisemitisme dan de ongetwijfeld welgemeende zorgen die politici erover uitspreken.

BRIEVEN

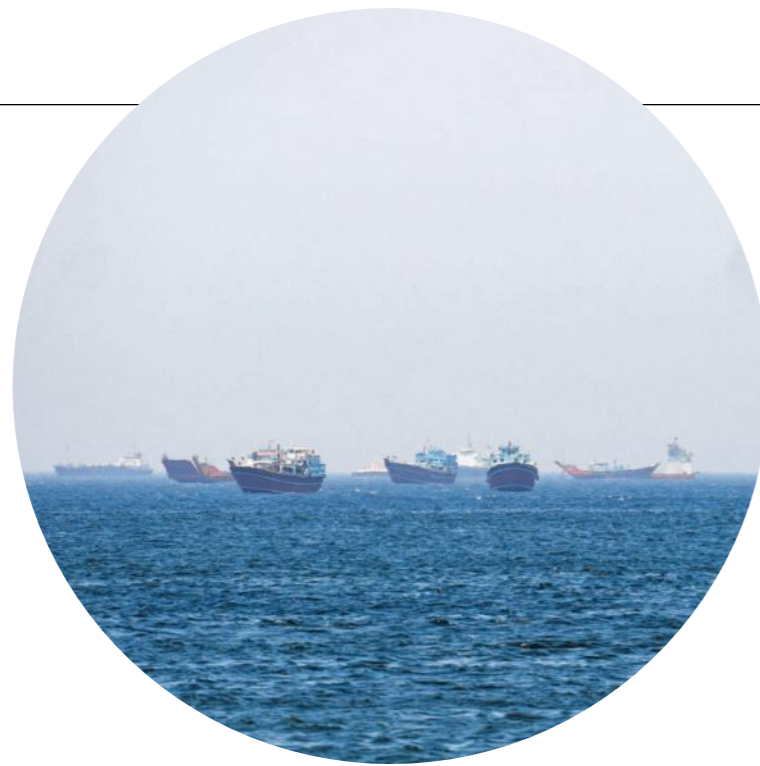

FOTO REUTERS

Trump bedrijft geopolitiek als een videogame

Wat president Trump nu heeft bereikt is een Iran, dat vanwege het laatste vredesvoorstel het recht op beheer van de Straat van Hormuz als gegeven ziet (3/5). Mochten de tussentijdse verkiezingen in november slecht uitvallen voor de president, dan zadelt hij zijn politieke opvolgers op met het probleem dat Iran die troef nooit meer uit handen geeft én over nucleaire faciliteiten blijft beschikken. Het lijkt erop dat president Trump een diep geloof heeft in het

beëindigen van een conflict alsof je een computergame speelt. Veel raketten gebruiken totdat je daarmee een next level bereikt. Voor hem is de oorlog al beëindigd en dus lijkt er geen ander doel te resteren. Blijkt dat volgende niveau een geo-economisch Armageddon te zijn? Dat zal hem een worst wezen. **Ricky Turpijn** Den Haag

MIDDEN-OOSTEN

Wil Vuijsje neutraal zijn?

Robert Vuijsje beklagt zich erover dat hij door zowel links als rechts wordt aangesproken op zijn Joods-zijn (1/5). Zijn linkse gesprekspartners vermoeden dat hij als Jood achter Israël staat en dus, heel kwaad, een genocidaal regime steunt. Vuijsjes „politieke kleur heeft altijd meer links gelegen”, schrijft hij. Intussen kan hij niet meer op een linkse partij stemmen van-

wege een door Kati Piri ingediende motie die oproept tot een wapenboycot tegen Israël. Vuijsje is daar tegen omdat Israël zich dan niet meer kan verdedigen, „waardoor duizenden onschuldige burgers vermoord zouden worden”. Kennelijk beseft hij niet dat elke aanval op Israël een reactie is op eerdere agressie van Israëlische kant. Als Vuijsje echt streeft naar een neutrale opstelling binnen het Midden-Oostenconflict, zou

hij daar misschien toch eens langer bij stil moeten staan. **Bart Voorzanger** Amsterdam
FUNDERINGSHERSTEL
Subsidies geen oplossing
De discussie over funderingsherstel wordt nu neergezet als een keuze tussen subsidies of eigen verantwoordelijkheid (29/4). Dat is een vals dilemma. Als overheid en waterschappen via grondwaterbeleid bijdragen aan

funderingsschade, ligt het niet voor de hand om de kosten volledig bij individuele huiseigenaren neer te leggen. Tegelijk zijn subsidies geen oplossing, maar een nieuwe vorm van rondpompen. Intussen is de belastingdruk op huiseigenaren de afgelopen jaren structureel toegenomen, terwijl de risico's juist groter worden. Dat voelt als: de risico's zijn privé, de opbrengsten publiek. Wie eigen verantwoordelijkheid serieus neemt, begint met het verlagen van belastingen voor alle huiseigenaren. Daarmee ontstaat ruimte om zelf risico's op te vangen. Voor situaties waarin dat niet volstaat, kunnen kostendekkende leningen een oplossing bieden. Zo blijft steun mogelijk zonder de rekening bij andere belastingbetalers neer te leggen. **Bart Burggraaf** Voorschoten

uit de fles en minder extreme eisen aan kraanwater. **Aloys Smits** Venray

DWDD

De lezer is moe

De publicatie van het boek *De mist meer dan je ziet* van Dieuwke Wynia over haar samenwerking met Matthijs van Nieuwkerk roept de volgende vraag op: wanneer moet iets verteld worden en met welk doel? (1/5)
Zes jaar na het einde van *De Wereld Draait Door* voelt dit als mosterd na de maaltijd. Begrip is er - zulke werkculturen ontstaan geleidelijk - maar de vraag blijft of dit rekenschap is of herpositionering achteraf. Intussen wordt er een opvallend contrast zichtbaar: Van Nieuwkerk kan voorzichtig weer op applaus rekenen, terwijl Wynia in de schaduw blijft. Dat schuurt. Voor de lezer resteert vooral vermoeidheid. De misstanden zijn bekend, de lessen getrokken. Wat voegt dit nog toe, behalve een late verschuiving van perspectief? De wereld draait ondertussen door. **Pascal Meyer** Panningen

DRINKWATER

Spanje of Italië

Waarom doen we zo obsessief over kraanwater, terwijl minder dan 1 procent wordt gebruikt om te drinken (30/4)? Als 99 procent van het kraanwater voor andere doeleinden wordt gebruikt, waarom zouden we dan dezelfde eisen stellen? Nu drinkwater schaarser wordt, en de productie ervan duurder, doen we er goed aan om naar landen als Spanje en Italië te kijken. Daar wordt uitstekend drinkwater in flessen verkocht voor zeer lage prijzen. In de mediterrane landen is het kraanwater prima geschikt om te koken, tanden te poetsen en om te douchen, alleen heeft het een lichte chloorgeur. De oplossing is dus simpel: goedkoop drinkwater

CORRECTIES EN AANVULLINGEN

Vleesverwerking

In het artikel *Greenpeace in actie tegen uitbreiding in Nigeria van vervuilde vleesverwerkingsgigant JBS* (1/5, p. 13) werd Isabel Willemsen actieleider genoemd, maar zij is campagneleider voor Greenpeace. Het genoemde spandoek is volgens Greenpeace geen AI-beeld.

COLUMN
STEPHAN SANDERS

Bevrijding en schaamte

W e zijn 'bevrijd', nu al 81 jaar, maar de grote vraag is: waarvan? Van de nazibezetting, de collectieve jacht op Joden en andere minderwaardig geachte 'rassen' - alles gezien in het licht van de grote Arische waarheid. Die oorlog werd tenslotte gewonnen, maar de demonen uit dat verleden zijn zeker niet definitief verslagen. Démonen, dat is hun eigenaardigheid, hebben de neiging om rond te blijven spoken.

Hoe minder concreet die bevrijding van toen wordt gevoeld, hoe vager de 'algehele bevrijding' is geworden. In de jaren 60 en 70 kwam al het idee op dat we ons vooral moesten bevrijden van 'taboes': de nazi's stonden niet langer met een pistool voor onze deuren, het werd tijd dat we onze innerlijke bevrijding ter hand namen. Want had het collectieve conformisme er niet in gesust dat een volk als het Duitse massaal was gewicht voor de waardenbeelden van de Führer? Het slechten van taboes, dat tekende de bevrijde mens.

Daar is nuttig werk verricht: de seksuele mogelijkheden werden vergroot, de ongelijkwaardige verhoudingen tussen man en vrouw doorgelicht, en de vanzelfsprekendheid van de autoriteit werd bevestigd. Dit is het klimaat waarin ik opgroeide en student werd.

recht overeind en wat mij betreft had dat zo mogen blijven. Enfin, Janmaat is gestorven, we kregen er andere, veel grotere partijen voor terug, die zich ook toelegden op 'eigen volk eerst', maar ze toverden het om tot 'vrijheid' of 'democratie'. Het taboe op die etnostem verduwen, sterker nog, het werd een teken van de 'proteststem' die luid en duidelijk moest worden gehoord. De actievoerders waren van kamp gewisseld, en het gebrek aan schaamte ook. Radicaal-rechts was ineens taboedoorbrekend.

Twee dagen geleden moest het gemeentehuis van IJsselstein eraan geloven, een week daarvoor werden de ruiten ingegooid van het leegstaande gemeentehuis in Loosdrecht, waar asielopvang zou komen. Ik stel het me voor: met een vastberaden groep verniel je de toekomstige woonruimte van asielzoekers, die ontheemd zijn. Maar jij bent bang voor overlast, want jij hebt niet alleen een huis, maar ook een dochter in de kwetsbare leeftijd. Die kwetsbaarheid van vrouwen kan lang aanhouden, zoals de Franse Gisèle Pelicot (nu 73) beweest. Daar kwam bij mijn weten geen asielzoeker aan te pas.

De moedwil om toekomstige opvangruimte te vernielen, nog voordat iemand er een toevlucht kan vinden, is adembenemend

De moedwil om toekomstige opvangruimte te vernielen, nog voordat iemand er een toevlucht kan vinden, is adembenemend. En dan de zweem van begrip waarop die actievoerders mochten rekenen, ook zij die van verre kwamen. Je kan het niet gelijkstellen aan de Duitse Kristallnacht van november 1938, waarin een massale pogrom tegen Joden en hun bezit losbarste. Maar het begin is er. Het spookje waart rond.

Tegelijkertijd stel ik me voor dat die ruitensmijters een bevrijdende ervaring rijker zijn: het hoort eigenlijk niet, maar we doen het lekker toch, want we zijn echt boos. Dat is de naargeestige kant van het taboedoorbrekende, de kant die het eigen geweten het zwijgen oplegt (indien aanwezig) en het onmaatschappelijke viert.

Je kan schaamte overwinnen, dat is soms individueel bevrijdend. Maar er bestaat ook de mogelijkheid dat gezamenlijk de sluisen van de hel worden opengezet.

Stephan Sanders schrijft om de week een column voor NRC.

LUX ET LIBERTAS
Commentaar

MILITAIRE INFRASTRUCTUUR

Helder maken welke openheid past tussen oorlog en vrede

De vrijheid die Nederland op 5 mei viert, ging in 1940 in slechts vijf dagen verloren. Mede omdat het Duitse leger met spionage vooraf gedetailleerde kaarten had gemaakt. Van bruggen en waterwerken, vliegroutes, havens en industrie, tot Den Haag en de Grebbelinie. Een kapitein in burger bestudeerde stellingen op de Grebbeberg vanaf de uitkijktoren in Ouwelhands Dierenpark.

Nu kunnen kwaadwillenden allerlei kwetsbare locaties gewoon online vinden, blijkt uit een verontrustende reportage van NRC. Nota bene op overheidszites: militaire vliegvelden, radarcomplexen, zendmasten, munitie- en materieleidingsdepots. Prorail had een gedetailleerde spoorkaart - inmiddels achter een login - met de exacte locatie van kabels en leidingen tot beveiligingscamera's.

De tip kwam van een oud-militair die wil waarschuwen hoe achteloos Nederland omgaat met strategische defensielocaties. Ook in vergelijking met buurlanden, zoals het Verenigd Koninkrijk of Duitsland, waar zulke gevoelige informatie meer wordt afgeschermd voor het publiek - en vijanden.

Nederland zit in een 'grijze zone', waarschuwt de overheid. „Vrede en veiligheid zijn helaas niet langer vanzelfsprekend”, staat op de site denkvooruit.nl. „Nu al is Nederland doelwit van cyberaanvallen, spionage, desinformatie en sabotage. Landen als Rusland en China testen zo onze alertheid.”

Het is ronduit knullig als ministeries en organisaties anders met gevoelige informatie omgaan

Het komt dan bepaald niet alert over als de overheid zelf veel cruciale informatie zomaar aanreikt. En ronduit knullig als verschillende ministeries en organisaties anders met gevoelige informatie omgaan.

Zo is Defensie zeer terughoudend over de Defensie Pijpleiding Organisatie (DPO) voor vliegtuigbrandstof, beschreef NRC. Maar in de Atlas Leefomgeving van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is zo'n kerosineleiding naar bijvoorbeeld het militaire vliegveld in Leeuwarden exact te lokaliseren.

Of de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), die gedetailleerde kaarten publiceert van een militaire radar in Wier. Maar geen informatie over (data)kabels en leidingen, wegens de nationale veiligheid. Netbeheerder Liander publiceert wel over stroomkabels naar de radar, vanwege „transparantie”. „ruimtelijke planning, vergunningverlening en het voorkomen van graafschade”.

Zo zijn er meer goede redenen om zulke gegevens wél publiek te maken. Bij de kerosineleidingen bijvoorbeeld is het vanwege milieureisico's wettelijk verplicht, zegt het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Al biedt de huidige wetgeving volgens experts ook genoeg ruimte om daar zo nodig af te wijken.

Overheids transparantie is een pijler van een vrije democratische samenleving - in vredetijd. Die open samenleving wordt aangetast als dit soort informatie ineens gatenleed achter een muur verdwijnt.

Wat zou 'depubliceren' nog uitmaken?, kun je ook denken. De vitale infrastructuur in Nederland staat mogelijk allang op harde schijven in Moskou en Beijing. Mocht heel Europa ooit weer actief in een grondoorlog verwikkeld raken, zal het front eerder oostwaarts liggen, verwachten deskundigen.

Maar strategisch kan Nederland wel een militair doelwit zijn als belangrijk doorvoerland voor de NAVO, met een grote haven en olieraffinaderijen. Ook nu al zijn er pogingen om Nederland te destabiliseren, met hackersgroepen, verdachte drones bij vliegvelden en spionageschepen voor de kust.

Als het geen oorlog is, en geen vrede meer, dan verkeert ook de overheid in een grijze zone. Het is aan politiek en bestuur om helder te bepalen wat voor overheid met welke openheid en wetten daarbij passend zijn. Daar zou het gesprek in Den Haag vaker en nadrukkelijker over moeten gaan, na deze vrije feestdag.

RUBEN L. OPPENHEIMER

★ JEFFREY EPSTEIN ★				
AFLEIDINGSMANOEUVRE				
B	I	N	G	O
ONTVANG OF ONTVOER EEN STAATSHOOFD	GOOI ZELENSKY VOOR DE BUS EN ZEG 'DIT WAS NOOIT GEBEURD ALS IK DE BUS HAD BESTUURD'	VERLAAT DE NAVO, GEEF BIDEN DE SCHULD	VERBOD OP AI DIE NIET ELK ANTWOORD AFSLUIT MET: 'ALS JE WIL KAN IK NOG...'	CLAIM HEERLEN
EIS ONTSLAG VAN EEN KOMIEK/JOURNALIST/ACTEUR/ZANGER/PAUS	GEEF BIDEN DE SCHULD VAN JE PRESIDENTSCHAP	NASA GEEFT TOE DAT DE MAAN NIET BESTAAT	STUUR EEN ETMAAL GEEN SCHELD- OF DREIGTWEETS	NOODTOESTAND UITROEPEM WEGENS STAATSGEVAARLIJKE SPORTUITSLAGEN
VERKIEZINGEN VERVANGEN DOOR REALITY-SERIE	ZWAARTEKRACHT PER DECREET AFSCHAFFEN	=====	BESTEMPEL HONGER ALS HOAX, ARMOEDE ALS ONPATRIOTISCH	PENTAGON BEVESTIGT: KATTEN ZIJN CHINESE OBSERVATIEDRONES
MUSK KOOPT DE WERKELIJKHEID EN BIEDT PREMIUM ABONNEMENTEN AAN	BOMBARDEER EEN LAND NAAR KEUZE	DOE NOG EEN KEER WAT ER OP HET VORIGE VAKJE STAAT (OF IETS ANDERS WAT BIBI HEEFT GEZEGD)	GEEF COCA-COLA VETORECHT	OVERLEEF EEN "AANSLAG"
DREIG MET TARIEVEN WEGENS NIET VERTONEN MELANIA-FILM	VERBIED NATTE SNEEUW PER DIRECT	VERVANG OVAL OFFICE DOOR MCDONALD'S DRIVE-THRU	SCHRAP E,P,S,T,I,N UIT HET ALFABET	REALITEIT VOORTAAN VOORZIEN VAN CAPTCHA

IN HET MIDDEN

1		2	3	4	5		6		7	8	9	10
		11							12			
13	14						15	16				
17			18	19		20						
		21							22		23	
				24							25	
26	27		28						29	30		
31					32							
33												

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Was op het Nationaal Monument geklad 7. Mafkees 11. Boekcode 12. Neerlands tech-trots 13. ___ le temps, Léo Ferré 15. 'Nieuw standbeeld van ___ trekt veel bekijks in Londen' 17. Spaans akkoord 18. Onbewuste overlevingstechniek 24. Bezopen 25. Met appel goed betaalbaar 26. Moeder met een Nobelprijs 29. ___ Champions League 31. Kanen, bikken, hachelen 32. A Bit of Fry and ___ 33. Periferie 34. Past voor val of zen

Verticaal: 1. Nu te verkrijgen smeersel 2. ___ wieder Krieg 3. Academy Award 4. Beheert 11 horizontaal 5. Beseffend dat je bijna gaat bevallen 6. Veelgebruikt materiaal voor muziekinstrumenten 7. Verbonden computers 8. Smeltlocatie 9. Vrouwenklacht 10. Internationaal toernooi 14. 'C'est la ___', Claude 16. ___ Postecoglou, voetbalcoach 19. Mitchell ___ oud-Ajaciéd 20. ___ drop 21. Brandhout 22. Past voor reclame of harig 23. Dat scheelde niks 27. Bas-ken-land En Vrij-heid 28. Toets 30. ___-op-___

Oplossing puzzel 4 mei. Horizontaal: 1. HEIDE 4. SNACKS 8. RAAK 10. ARK 11. MOEKE 13. AARDBEI 16. APP 17. STOA 21. DOOI 22. BLU 24. PIKANTE 26. WEISS 27. INO 28. ERBIJ 29. AGEREN 30. NAALD **Verticaal:** 1. HE-MAN 2. INEPT 3. ERELOON 4. SKATE 5. CAB 6. KREKELS 7. SKI 9. AASGIER 12. OPENING 14. ROSÉWIJN 15. DAT 18. CDA 19. NOTEN 20. IBIZA 23. USED 24. PIA 25. KOE **In het midden:** NETCONGESTIE

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

VEILIG

Ik word ingehaald door een jongen op een fatbike. Het lijkt wel of ik stilsta. „Hoe hard kan je?“, roep ik. „55!“, zegt hij trots, alsof hij net de Tour heeft gewonnen.

„En zonder helm?“ Hij kijkt me aan alsof ik de rare ben. „Ik rijdt veilig hoor.“

Hij geeft extra gas, duikt een scherpe bocht in en rijdt op het linkervegdeel recht op een auto af. Ik houd mijn adem in. Maar hij heeft een plan: hij belt ...

De auto remt piepend. De jongen zwaait vrolijk en rijdt door. En ik? Ik stel mijn begrip van veilig bij.

Guus van Dijk

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

COLUMN

MARJOLEINE DE VOS

Veel spullen

W e hadden best veel spullen in de auto voor een vakantie van tienddagen in een huurhuis. Twee extra staande lampen en een paar oplaadbare lampjes, omdat verhuurders er niet van uitgaan dat hun gasten willen lezen; de melkschuimer, gewoon, omdat je die net zo goed mee kunt nemen; wandelschoenen en regenjacks; kus-sentjes voor op keiharde buitenstoelen; een tas vol boeken; de gebruikelijke bende opladers, enfin: spullen.

In de huurhuisjes was alles min of meer efficiënt voorzien, geen zes dekbedover-trekken, vijf wollen sjaals, een kast vol fla-geoletts, gedroogde paddenstoelen en half-lege flessen alcoholische drank, alleen maar dingen die je echt nodig hebt, en soms ook dingen niet, die je evenzogoed echt nodig hebt.

Thuis zijn die er wel. Plus al die andere dingen. Voor het eerst schrok ik er een beetje van bij thuiskomst. Hebben we echt achtduizend boeken in huis nodig? Al die foto's, kleden, kaartjes, beeldjes, kasten, al dat serviesgoed, honderd elastiekjes - vrij-wel niets ervan (behalve de scherpe keu-kenrasp) - had ik gemist. Nu ja, op den duur zou je wel wat meer boeken willen hebben dan die ene tas. En misschien wat andere kleren. En nog een paar dingetjes. Maar dit huis vol?

Nu is de gebruikelijke tegenwerping dat het niet gaat om 'nodig'. Nee. Het gaat om persoonlijke geschiedenis, om esthetisch welbehagen en interesse. Maar ik kan moei-lijk volhouden dat ik uit interesse vijf win-terjassen heb of drieëntwintig vazen. De ge-schiedenis van veel spullen leeft niet meer erg voor me, bij thuiskomst kijk ik zelfs boos naar ze. Wat doet dat allemaal hier?

In de auto hadden we geluisterd naar de roman *Winterthur* van Alexander Nieu-wenhuis, die vertelt over een man die vijf-tig jaar na dato een aantal schrijvers aan het rapport van de Club van Rome gaat op-zoeken. De oud geworden onderzoekers

zeggen tamelijk berustend dat ze destijds in 1972 wel gelijk hadden met de belang-rijkste beweringen in hun *De grenzen aan de groei* - de mensheid kan niet doorgaan met groeien en consumeren zonder de aarde en zichzelf te gronde te richten - maar dat men er nu eenmaal niet naar wilde luisteren. Een van hen zegt dat 'we' ons aan het einde van de eeuw onge-twijfeld in veel rustiger vaarwater zullen bevinden, maar dat niemand weet ten koste van wat voor leed en ellende.

Het boek heeft iets gelatens en juist dat maakt het bedrukkend. Er is niets meer aan te doen. Het is een te groot pro-bleem - de vage hoop dat de wetenschap, de politiek, slimme denkers, onweer-staanbare initiatieven en bewegingen de zaak wel in goede banen zouden weten te leiden wil je niet helemaal opgeven. Maar je gelooft dat al lang niet meer.

Hebben we echt achtduizend boeken in huis nodig?

In *The Guardian* stond toevallig net een stuk over waarom we zo vasthou-den aan spullen: 'Feeling over-whelmed by the clutter in your life?' en ik dacht: ja! Nu meer dan ooit. Die spullen zijn niet alleen mijn probleem, ze zijn de uitbeelding van een veel groter pro-bleem. En ik kan wel alles gaan versprei-den naar de kringloop en de stort (oh ja? kan ik dat?) maar dat maakt in feite niet uit.

Het stuk zelf zei dat je spullen je laten zien wie je was. En stelt de vraag of je het nodig vindt om daar een museum voor op te richten.

Intussen ben ik alweer een paar dagen thuis. Ik kijk om me heen in mijn ka-mer en alles glimlacht tegen me: 'hier woon je'. En ik zeg terug: dan gaan we samen te gronde.

FOKKE & SUKKE
ZITTEN IN DE DEFENSIESTAF

IN VERBAND MET HET RISICO OP NATUURBRANDEN

WILLEN WIJ GRAAG 5000 MILITAIRES NAAR DUITSLAND OVERPLAATSEN

RGvT

nrc > puzzels

NIEUW

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	6				7			
	3							
1				7		5	4	
	5							
7			4					
	9	2				5	6	
	4			9	3			
			6					
		9	7			2		

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het dia-gram dat elk cijfer precies één keer voor-komt in elke rij, kolom, de negen vetomran-de 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

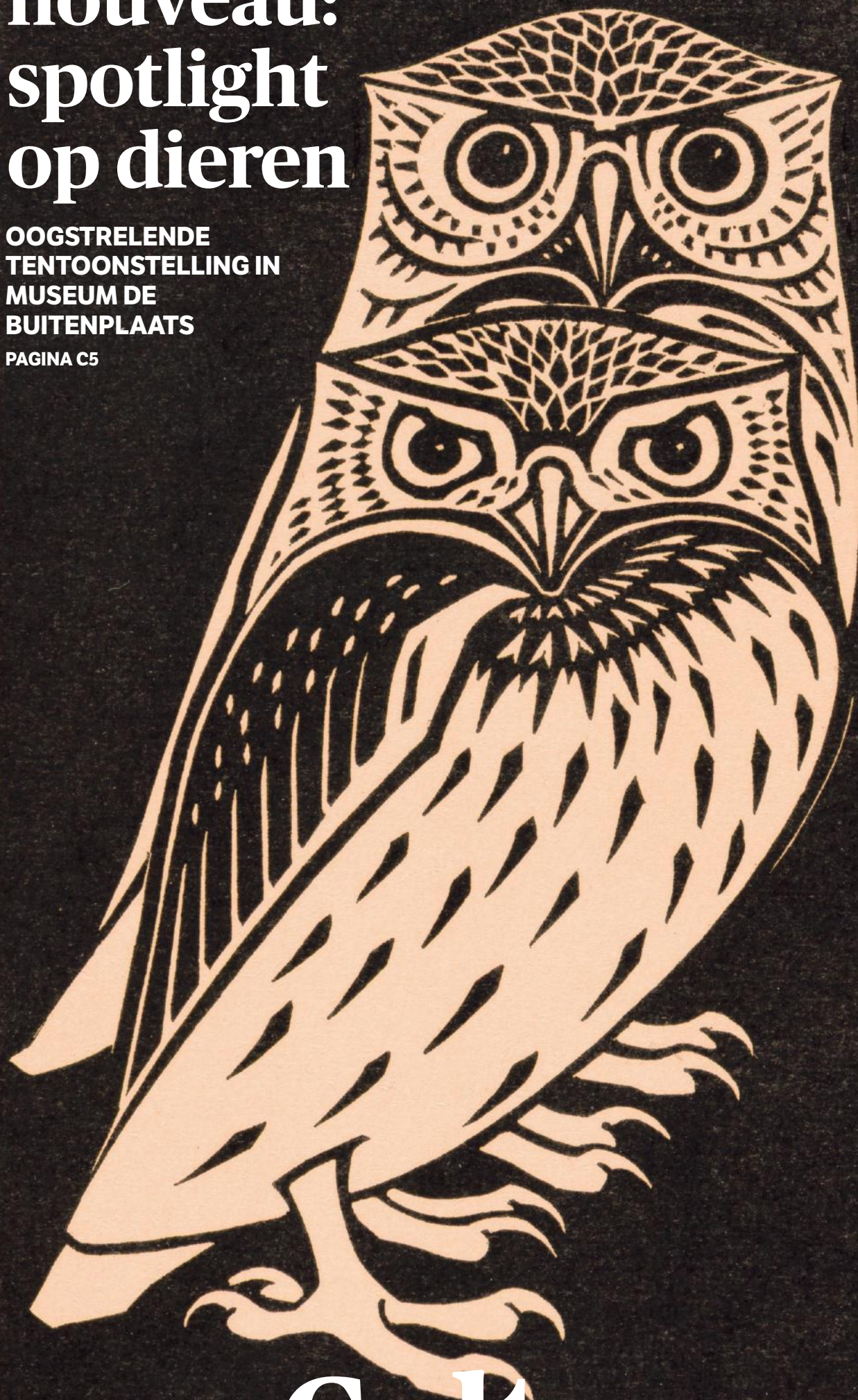
1	2	9	7	5	3	4	8	6
3	6	4	9	8	1	7	2	5
7	5	8	2	4	6	9	3	1
6	7	1	3	2	5	8	4	9
4	8	5	6	9	7	2	1	3
9	3	2	4	1	8	5	6	7
8	1	7	5	6	2	3	9	4
5	9	6	8	3	4	1	7	2
2	4	3	1	7	9	6	5	8

Achterpagina.

Art nouveau: spotlight op dieren

OOGSTRELENDE
TENTOONSTELLING IN
MUSEUM DE
BUITENPLAATS

PAGINA C5

Cultuur

A.J.D.G. 1921

A. de Graaf

CULTUUR & MEDIA

IN HET NIEUWS

ZAP

Twerken met Bumfidence, bij 'Parels voor de Zwijnen'.
BEELD BNNVARA

Aarzelend applaus bij 'Parels voor de zwijnen'

Fenna wilde funfacts vertellen over duiven, Judith wilde contact met de anonieme hunk die ze had ontmoet op een hardcorefestival en dansgroep Bumfidence wilde hevig twerken voor een publiek van buitengewoon keurige mensen die vermoedelijk nog nooit van twerken hadden gehoord. Zij keken met stille verwondering naar al die op- en neerdeinende achterwerken; toen de laatste bil was uitgetrild gaven ze een aarzelend applaus. „Dit was het alweer“, riep presentator Raven van Dorst boven de livemuziek uit. „Volgende week zijn we er weer met *Parels voor de zwijnen*.“ Daarna stapte Van Dorst vastberaden op de dames van Bumfidence af om deel te nemen aan een klein twerk-encore.

Vorige week begon *Parels voor de zwijnen* (BNNVARA) aan een tweede seizoen, zondag was de tweede aflevering te zien. De opzet van het programma is even simpel als zeldzaam: onbekende Nederlanders krijgen live op tv een podium om te delen wat hen zoal bezighoudt. Het zijn „mensen die we doorgaans niet zo snel te zien of te horen krijgen“, zegt Van Dorst zelf. Verdere criteria zijn er niet.

De deelnemers zingen zelfgeschreven liedjes over het oorlogsverleden van hun familie, lezen een brief voor aan een jonggestorven familielid of houden, zoals gezegd, een snelle spreekbeurt over duiven. De muziek wordt verzorgd door (nog) niet doorgebroken bandjes, achter de bar staat altijd iemand die je niet achter de bar had verwacht. Zondag was dat bijvoorbeeld Abel, die last heeft van spasmes en het syndroom van Gilles de la Tourette en toch een baan als barista ambieert. In diens rolstoel reed Abel een rondje langs het publiek om iedereen van een drankje te voorzien. Dat publiek zat op hooibalen: de opnames worden gemaakt op een boerderij. Af en toe loopt er een geit of kip door het beeld. Ook die zijn welkom in *Parels voor de zwijnen*.

Het resultaat is chaos in de beste zin van het woord. Dat lees je al af aan de titels van de afleveringen - de meest recente heet: 'Spasme, NSB & Booty Shake'. Samenhang is niet vereist. Het ene moment vertelt een stratenmaker zonder armen en benen over een crowdfunding die hij is gestart om alsnog zijn werk te kunnen blijven doen, het volgende moment maakt compositietekenaar Wilma een schets van Judiths droomman. Judith vond de gelijkenis niet gigantisch, maar ze oogde toch blij met deze hulppoging.

Bij andere live programma's hoop je soms juist op wat meer samenhang tussen de thema's. Bij *WNL op Zondag* zat zondagochtend minister van Defensie Dilan Yesilgöz. Met haar wilde Rick Nieman eerst stilstaan bij Dodenherdenking en over kwalijke desinformatie die online circuleert over de Tweede Wereldoorlog. Daarna wilde hij met haar het laatste nieuws bespreken over de anti-azc-rellen. „Komt het misschien ook doordat mensen, zoals in Loosdrecht, vaak pas heel laat worden geïnformeerd over het feit dat er in hun buurt asielzoekers zullen worden gehuisvest?“ Ja, vonden de aanwezigen: daar kwam het wel op neer. Ze waren het er ook over eens dat „de instroom“ omlaag moest. En dat lukte maar niet, want partijen hadden tegen de nieuwe asielwetgeving gestemd.

„Wie neemt u dat kwalijk dan?“, wilde Nieman weten. „Partijen die tegen stemmen.“ „Welke in het bijzonder?“ Yesilgöz zuchtte. „Iedereen in Den Haag ziet dat dit gaande is. Dat het draagvlak echt op is.“ En het werd straks alleen maar „erger en erger“. Een bruggetje terug naar het voorgaande item had niet misstaan, maar het volgende item stond alweer klaar. Konden we deze zomer nog wel op vliegvakantie? Misschien kunnen deze afleveringen ook een titel krijgen op NPO start. Die van zondag zou dan kunnen heten: 'Tweede Wereldoorlog, Migratie & Vliegvakanties'.

Amber Wizinzer

Een monumentale synthetische jurk van Comme des Garçons, een strapless jurk van Lacroix met een rok van veren.
FOTO MATTEO DE MAYDA

In het museum van modeontwerper Dries Van Noten is geen Van Noten te vinden

TENTOONSTELLING Nog geen twee jaar nadat hij zijn laatste modeshow heeft gegeven, heeft Dries Van Noten in Venetië zijn Fondazione Dries Van Noten geopend. In zijn debuuttentoonstelling combineert hij mode met kunst en design.

Milou van Rossum

VENETIË

Het is nog geen twee jaar geleden dat Dries Van Noten (1958) zijn allereerste modeshow gaf. Je zou denken: na zo'n lange en intensieve carrière als hij had ben je toe aan een jaartje of wat rust. Maar nee: vorige week opende in het Palazzo Pisani Moretta, een 40.000 meter groot paleis aan het Canal Grande in Venetië, de openingstentoonstelling van de Fond-

azione Dries Van Noten, een cultu-
rele instelling die zich richt op *craftsmanship*, een woord dat zich lastig in het Nederlands laat vertalen; ambacht is te breed, handwerk klinkt te tuttig, kunstnijverheid een beetje gedateerd. In de woorden van Van Noten: „Dingen die gemaakt zijn met je handen, met je hart, met je hersens, de dinge die je als mens kunt maken“: mode, keramiek, sieraden, meubels, glaswerk, maar ook muziek, theater, eten. Vaardigheden, kortom, die vaak worden bedreigd door de opkomst van AI.

The Only True Protest is Beauty, zoals de tentoonstelling heet, is samengesteld door hemzelf en Geert Bruloot, die tentoonstellingen heeft gemaakt voor modemuseum MoMu in Antwerpen en veel met Van Noten samenwerkt. In oktober gaat het palazzo zestien maanden dicht voor renovatie en zullen de activiteiten tijdelijk op een andere locatie in Venetië worden voortgezet.

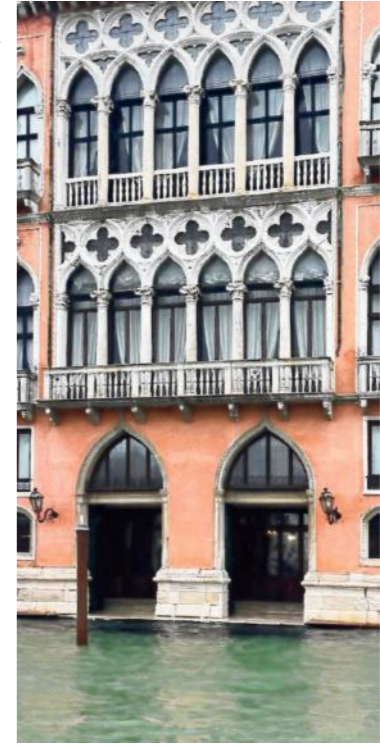
Dat de Fondazione Dries Van Noten in Venetië zit, is een beetje toeval: Van Noten en zijn man Patrick Vangheluwe logeerden er bij

Recensie Expositie

Tot en met 4 oktober 2026, Fondazione Dries Van Noten, Venetië. Zie: fondazione-driesvannoten.org

●●●○○

Palazzo Pisani Moretta
FOTO MATTEO DE MAYDA

de mode van Lacroix kan bijna niet groter zijn, maar in de rijke zalen, stuk voor stuk zelf al indrukwekkende voorbeelden van craftsmanship, gaan ze wonderwel samen. Daarbij staan beelden, vazen, sieraden, meubels en andere objecten van vaak jonge en/of vrij onbekende makers.

Rok van veren

Soms levert dat een elkaar versterkende combinatie op, zoals bij een monumentale synthetische jurk van Comme des Garçons, een strapless jurk van Lacroix met een rok van veren en een witte 'verensculptuur' van Kate McGuire, opgesteld voor witte gordijnen en onder kristallen kroonluchters: sprookjesachtig, maar niet zoet. De barokke, goudkleurige trouwjurk van Lacroix en de uit 'afval' samengestelde 'tafel' van de Amerikaanse kunstenaar Misha Kahn vormen juist door het contrast eveneens een interessant duo. Maar de expositie maakt ook

Dat de Fondazione Dries Van Noten in Venetië zit, is een beetje toeval: Van Noten en zijn man Patrick Vangheluwe logeerden er bij vrienden en raakten gecharmeerd van de stad

duidelijk dat craftsmanship niet per se een gemakkelijk thema is. In kleine video's in de zalen wordt het maakproces achter verschillende objecten uitgelegd, maar wat de aandacht trekt zijn toch de objecten zelf, en die blijven geregeld achter. Zie bijvoorbeeld het met financiële hulp van de fondazione uitgevoerde *L'Échiquier des Songes*, het centrale werk in een van de bovenste zalen. Een zeer rijkelijk bewerkt en gedetailleerd schaakbord met nog rijkelijker bewerkte, gedetailleerde stukken van vulkanische steen en goud met een geborduurde zijden werkende grijparm erboven die vastzit aan een constructie waarop ook weer figuren zitten. Ongelooflijk knap gemaakt door de pas 23-jarige goudsmid Joseph Arzoumarov, die er het verhaal van zijn Russisch-Franse familie mee wil vertellen, maar dat maakt het nog niet tot een goed of interessant werk.

De titel is afkomstig uit een nummer van protestzanger Phil Ochs (1940-1976). De eerste helft van de zin, „In these ugly times“, liet Van Noten weg. Maar dat wil niet zeggen dat hij blind is voor de actualiteit. De enige modeontwerper die naast Rei Kawakubo van Comme des Garçons en Lacroix is vertegenwoordigd, is de jonge, in Londen opgeleide Palestijnse modeontwerper Ayham Hassan, van wie onder meer een mantel met traditionele borduursels staat opgesteld, gemaakt met hulp van zijn moeder die in Gaza woont. Het zal niet toevallig zijn dat hij de enige deelnemer is van wie een quote op de expositie hangt: „Je kan niet alleen rouwen. Je overleef niet als je blijft rouwen. Daarom doet schoonheid ertoe, daarom doet mode ertoe.“

De tentoonstelling 'The Only True Protest is Beauty' van Dries van Noten is te zien in het Palazzo Pisani Moretta. FOTO MATTEO DE MAYDA

vrienden, raakten gecharmeerd van de stad (geen auto's, een levendige en jonge creatieve scene) en vonden er een geschikte ruimte.

Palazzo Pisani Moretta werd gebouwd in de vijftiende eeuw, de inrichting is nog bijna helemaal die van de weduwe Chiara Pisana uit de jaren veertig van de achttiende eeuw: met zijde beklede en marmeren muren, ingelegde stenen vloeren, beschilderde plafonds, tafels en stoelen in rococo-stijl, spiegels met krullerige goudkleurige lijsten en zoveel schilderijen dat

Van Noten en Vangheluwe ze niet hebben durven te tellen. Het stond al twaalf jaar te koop; omdat de inrichting intact moet blijven kan er bijna niets aan worden veranderd.

Niet per se draagbaar

Craftsmanship is een onderwerp dat bij Van Noten past; hij heeft altijd gewerkt met mooie stoffen, bijzondere prints, handgemaakte borduursels, zijn pakken en jassen waren voortreffelijk gesneden. Maar zijn fondazione is, anders dan bijvoorbeeld het modemuseum dat wijlen Giorgio Armani voor

zichzelf oprichtte in Milaan en waar alleen diens eigen kleding te zien is, niet bedoeld om het door hem opgerichte modehuis te promoten maar, zoals dat heet, iets terug te doen, anderen in het zonnetje te zetten.

In de openingstentoonstelling is dan ook niets te zien dat door Van Noten of zijn opvolger Julian Klausner is ontworpen. De mode die is opgesteld, is bijna uitsluitend van Christian Lacroix en Comme des Garçons. De eerste blic in de jaren tachtig de haute couture nieuw leven in met zijn

barokke ontwerpen. Hij is al jaren niet meer actief als modeontwerper, maar werkte met Van Noten samen voor de vrouwencollectie voor voorjaar 2020, een collectie die door Covid niet de aandacht kreeg die zij verdiende.

Van het invloedrijke Japanse avant-gardemerk Comme des Garçons staan uitsluitend catwalkontwerpen uit de vrouwencollecties opgesteld: niet per se draagbaar, meestal niet eigenlijk, wel uitgesproken van vorm en materiaal. Het contrast met de sprookjesachtige, naar het verleden verwijzen-

STRIPS

Dear Historian Joff Winterhart: *Dear Historian*. Jonathan Cape. 192 pagina's hardcover. € 25,00

In *Dear historian* verbindt Joff Winterhart twee levens met elkaar: dat van de zeventigjarige historica Margaret, die is gefascineerd door zeventiende-eeuwse doodsrituelen, en de dertiger Lucy, die bij een productieaansluiting werkt. Lucy wil Margaret verhalen om tv-programma's te maken, maar daar ziet Margaret niets in. Ze ontwikkelen een bijzondere band, die Winterhart prachtig in gesprekken en gedachten vangt. Het levert een verhaal op dat je expres langzaam leest. Winterhart werkte de pagina's uit in monoprint, met ruwe lijnen die met een bijna lege viltstift lijkt te zijn ingekleurd.

Exovida Govert Schilling en Adriaan Bijloo: *Exovida*. Menlu. 304 pagina's hardcover. € 34,99

Wetenschapsjournalist Govert Schilling en stripmaker Adriaan Bijloo gaan op zoek naar buitenaards leven. In de flinke docustrip *Exovida*, een mengvorm van 20 procent avontuur en 80 procent kennis, gaat NASA-medewerker Mary met haar tienerzoon Tom naar Amerika. Daar zoeken ze naar aanknopingspunten voor het bestaan van leven op een andere planeet. Onderweg wordt er heel wat gepraat, waarbij het scenario het aflegt tegen alle informatie. *Exovida* leest als een studieboek; voor mensen die overmatig geïnteresseerd zijn in deze materie is het smullen. Voor de gewone lezer is het een flinke opgave, maar met verrassingen.

Diverse auteurs: Queen, de stripbiografie. Silvester Strips. 160 pagina's hardcover. € 29,95

De stripbiografie van Queen is nu eens heel anders dan al die andere verstripte muziekverhalen. In twintig hoofdstukken wordt de geschiedenis van de band belicht, met een focus op zanger Freddie Mercury. Tussendoor zijn er interessante pagina's met achtergrondinfo, foto's en albumbesprekingen. Sommige strips doen denken aan de illustraties uit de *Popfoto*; krukkelig en gedateerd, maar charmant nostalgisch.

Alle spullen werden mooier met een dier erop

ART NOUVEAU
Waarom versieren we niet méér voorwerpen met dieren, vraag je je af na 'Beauty of the Beast': alles wordt er zoveel fraaier van.

Saskia van Loenen
EELDE

De natuur en haar bewoners op vele wijzen inspirerend zijn is geen nieuws, zeker niet als het om beeldende kunst gaat. De allereerste mensachtigen tekenden in grotten al diersoorten, zoals buffels, stieren, zwijnen en vogels. Maar rond 1900 leek het onderwerp vleugels te krijgen in de kunstwereld. Zoekend naar een nieuwe stijl en uitingsvormen zetten kunstenaars het verbeelden van dieren plots volop in de schijnwerpers, waar die eerder vooral bijfiguren vormden op werk waarin de mens centraal stond. In die periode - de art nouveau - werd schoonheid steeds belangrijker, en dieren bleken bijzonder inspirerend om dingen mooier te kunnen maken.

De komst van dierentuinen, zoals Artis in Amsterdam en Diergaard Blijdorp in Rotterdam, maakte het bovendien mogelijk exotische dieren te bestuderen en daardoor veel gemakkelijker te portretteren. Het leidde niet alleen tot een golf aan kunstwerken vol vogels en zoogdieren, maar ook tot met dieren versierde gebruiksvoorwerpen zoals meubelstukken en keukengerei als kannen en schaalpjes.

Het Drents Museum beschikte over een aanzienlijke collectie 'natuur'werken uit die bloeiende art nouveau-periode en toont een deel daarvan nu in de tentoonstelling *Beauty of the Beast - Dieren in de art nouveau*. De werken zijn niet te zien in het recent veel in het nieuws gekomen museum in Assen, maar in het 20 kilometer noordelijker gelegen museum De Buitenplaats in Eelde, onderdeel van het Drents Museum.

De tentoonstelling is bescheiden van omvang maar o-zo-fijn, met werk van enkele grote namen uit dit tijdvak, zoals Chris Lebeau, Samuel Jessurun de Mesquita en Theo van Hoytema. Bij alle kunstwerken en voorwerpen zie je in één

oogopslag dat er met liefde een extra dimensie aan is toegevoegd. Eentje die meestal verrassend goed uitpakt: dat het er simpelweg fraaier door werd is evident - zoals in geval van het verfijnde, beeldschone geelkoperen minislakje dat omhoog kruipt op de tombak vaas van George Henri Lantman. De expositie is ingedeeld in verschillende diersoorten, wat een slimme zet is: het geeft de bezoeker structuur en het is prettig om diverse toepassingen rond één dier bij elkaar te zien en zo te kunnen vergelijken. Zo zien we bij de openingsstelling 'Apenrots' 14 apenwerken, alle geheel anders, maar elk een ware ode aan de aap. Een aantal werken springt eruit: *Een brutale bezoeker* (1906) van Gustaaf van de Wall Perné toont een aap die chagrijnig naar de neergestreken bij op zijn staart kijkt; fraai ook is *Schreeuwende aap* (1912), een reliëf dat Joseph Mendes da Costa maakte voor de voorgevel van een Amsterdamse woning - het dier lijkt bijna uit de afbeelding te barsten. Het boekomslag door Georg Rueter van het gebonden *Van Bacil tot Aapmensch* (auteur W. Bölsche, over de evolutietheorie van Darwin) is een schitterende compositie van twee apen en een vrouw. Van savannedieren zoals 'teken-genieke' grote jongens als kamelen, olifanten, leeuwen en tijgers gaat het naar de kleinste insecten, die

een simpel vaasje dankzij een tragische schildering van wat grassprietjes en een libelle cachet geven, en die een bonbonschaaltje met daarin vijf verstopte dieren (onder meer in het hengsel) verheffen tot een dusdanig verfijnd kunstwerkje dat je je bijna niet kunt voorstellen dat het ook daadwerkelijk in een huishouden gebruikt werd.

Veel dieren uit de zee ook, met dank aan het in 1882 geopende Aquarium in Artis, die de sprookjesachtige onderwaterwereld voor het eerst zichtbaar maakte. Fijn dat het museum de aandacht vestigt op een paar kunstwerken van vrouwelijke kunstenaars: 'Twee forellen' van Rachel van Dantzig, een fraai bronzen werk, gemaakt in 1910 - een tijd waarin vrouwen bijna onzichtbaar waren in de beeldhouwkunst, maar waar zij opviel door haar vakmanschap en verfijnde stijl. Of wat te denken van de rivierdonderpad door Johanna van Eijbergen - destijds de enige vrouwelijke ontwerper van metaalkunst - die je vanaf een messing vaasje olijk aankijkt.

Natuurlijk is er ook een - groot - deel over vogels. Juist daar vonden veel art-nouveaustijl kunstenaars de schoonheid die voor hen zo belangrijk is. We zien papegaaien, hanen, zwanen, duiven, een koekoek. En pauwen natuurlijk - véél pauwen. Van een driedelig fors met pauwen beschilderd kamerscherm tot een klein oogstrelend schaalje met felblauwe pauwenogen. Als het om schoonheid ging, won de pauw van alle vogels kennelijk met straatlengte. Erg fijn om van dichtbij te kunnen bewonderen zijn de getoonde beroemde kunstkalenders van Theo van Hoytema, met inkttekeningen van vogels; tussen 1901 en 1917 maakte hij er zeventien, waarvan de laatste op zijn sterfbed. Van een tijdloze klasse zijn ze.

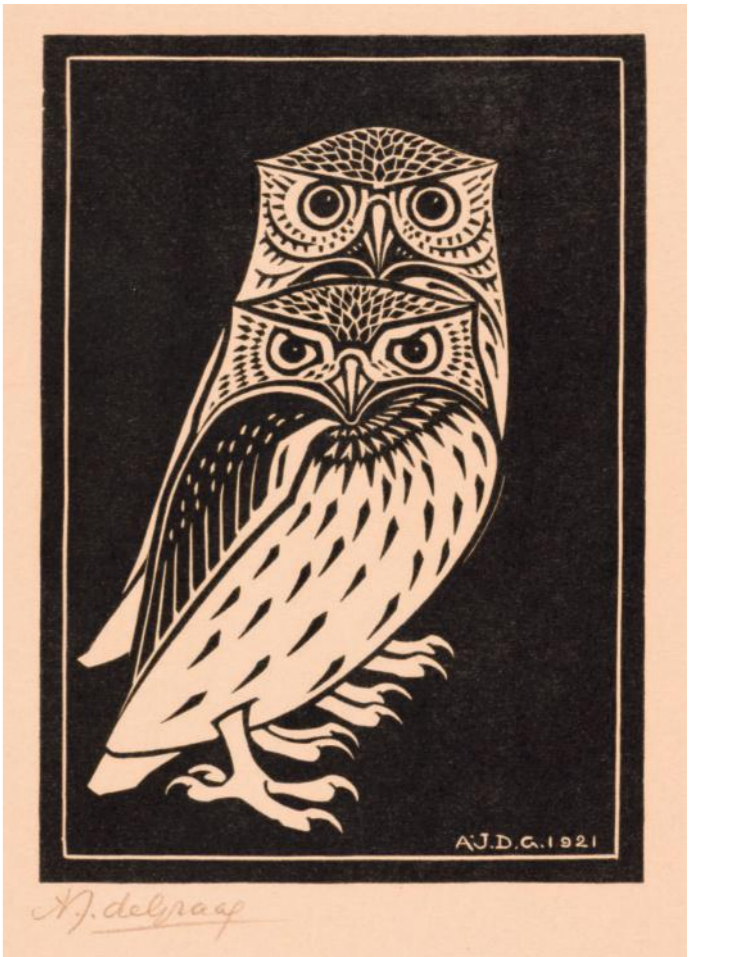
Of neem - te zien in het deel over nachtdieren - de twee uitjes, de bezoeker aanstarend vanaf een schitterende houtsnede, in 1921 gemaakt door de helaas veel te vroeg gestorven vrouwelijke kunstenaar Julie de Graag (1877-1924). Nog geen A4'tje groot, maar dit werk zou nog altijd elke woonkamer vele malen mooier maken.

Recensie Tentoonstelling

Beauty of the Beast - Dieren in de art nouveau, Drents Museum De Buitenplaats (Eelde). Te zien t/m 20 september. www.dmdebuitenplaats.nl

'Roofvis' (1910-1920), inkt op papier, Jaap Veldheer (1866-1954). DRENTS MUSEUM

'Twee uilen' (1921), houtsnede, Julie de Graag (1877-1924). DRENTS MUSEUM, SCHENKING STICHTING SCHONE KUNSTEN ROND 1900

Decoratief ontwerp (1924), gouache op perkament, Chris Lebeau (1878-1945). DRENTS MUSEUM, SCHENKING STICHTING SCHONE KUNSTEN ROND 1900

Étienne Davodeau verstript hoe ingrijpend alzheimer is

HAPEREND GEHEUGEN De vrouw van de stripmaker begeleidt mensen met alzheimer. Door het complete en transparante verhaal leert de lezer over de ziekte die zoveel gezinnen raakt.

Stefan Nieuwenhuis
AMSTERDAM

Étienne Davodeau is een stripmaker met een veelzijdig oeuvre. De constante factor in zijn werk is het persoonlijke aspect, met veel aandacht voor emotie, gevoel en psychologische diepgang. Davodeau kiest altijd voor het menselijke, dat de gang van het verhaal bepaalt. Als hij vertelt van een vrouw die op een dag haar man en kinderen verlaat en voor zichzelf kiest (in de strip *Lulu*), of de eindvijftiger die in een existentiële crisis terecht komt (*Luchtwegen*), steeds wordt de lezer meegenomen in een denkwereld die de auteur heel precies uitbeeldt. Bij Davodeau voel je zijn noodzaak om te vertellen; zijn tekenwerk staat nadrukkelijk in dienst van het verhaal. Bij hem geen spannende pagina-opmaak, geen swingende camerastandpunten of actiesequenties. Het werk is rustig, soms zelfs een beetje saai, met de voor hem kenmerkende lichte lijnen en inkleuring met gewassen inkt.

Étienne Davodeau: Waar je ook gaat (Reis door het land van het haperende geheugen). Concerto Books. 160 pagina's hardcover. € 29,99.

Met zijn nieuwste titel maakt hij het nóg persoonlijker. In een getekende inleiding introduceert Davodeau - een kalende bijna-zestiger - zijn vrouw Françoise Roy. Zij begeleidt mensen met alzheimer en andere neurodegeneratieve aandoeningen. Hij zegt: „Al jaren deel ik mijn leven met haar en elke dag luister ik naar haar als ze me over haar werk vertelt.” Wat nu als hij een boek over haar werk maakt? Zij zegt dat dat niet gaat gebeuren, maar het zaadje is geplant. Uiteindelijk overtuigt hij haar: „Hou er ook rekening mee dat dit verhaal heel veel mensen kan helpen.”

Deelgenoot van het proces
Het resultaat, *Waar je ook gaat*, met 'reis door het land van het haperende geheugen' als passende ondertitel, is een heel precies verslag van het werk van Françoise. We volgen haar als ze op bezoek gaat bij mensen met alzheimer, als ze spreekt met familieleden, met therapeuten, artsen en behandelaars.

Het is echt: Étienne is er soms bij, maar meestal afwezig - logisch, gezien de kwetsbaarheid van de mensen met wie Françoise werkt. Hij is niet de reporter, maar de luisteraar. Alles wat ze hem vertelt, noteert hij - ook dat zien we.

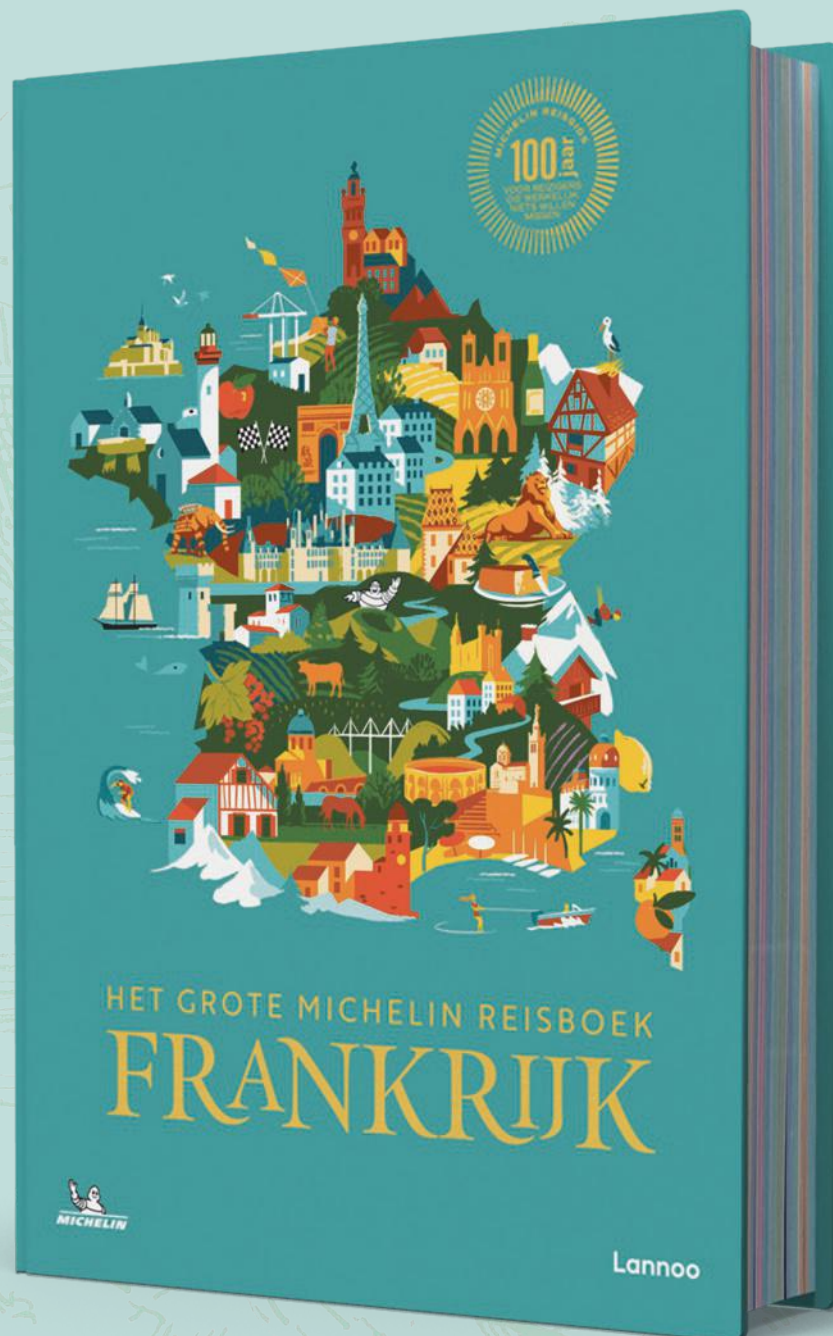
Er zijn scènes waarin Françoise het werk van haar man beoordeelt: dan kijkt ze de getekende pagina's en is ze kritisch op bepaalde details of woordkeuze. Daar wordt over gediscussieerd. De lezer leest niet alleen het verhaal, maar is ook deelgenoot van het proces. Dat is boeiend, omdat juist daar veel wordt verklaard en uitgelegd - én omdat het bij vlagen heel emotioneel wordt, waarbij we de echtheid zien worstelen met het verdriet en de onmacht van

anderen. Intiemer kan bijna niet. Deze integrale werkwijze zorgt voor begrip. De lezer voelt mee, omdat we overal bij zijn. Het verhaal leest prettig, waarbij gesprekken worden afgewisseld met vierkante tekstkaders waarin zaken worden geduid. Dat werkt, ook al levert het soms saai scènes op. Met name hun reis naar Quebec, naar een gespecialiseerd centrum voor begeleiding van mensen met alzheimer waar ze de zaken net even anders aanpakken, leest als een college. De geforceerde gesprekken zijn zo zwanger van informatie dat het onnatuurlijk wordt. Interessant, zonder meer, maar waar Davodeau vaak juist laat zien hoe strip een positieve bijdrage kan leveren aan het inzichtelijk maken van moeilijke onderwerpen, gaat hij hier over de rand.

Een groot goed
Hetzelfde geldt min of meer voor het gedrag van de mensen met wie Françoise werkt. Dat kan gemakkelijk komisch worden, als een meneer zich bijvoorbeeld constant blijft voorstellen, omdat hij het bezoek niet meer herkent. Dergelijke situaties laat Davodeau liever benoemen door Françoise dan ze te tonen. In dat soort scènes komt ze gereserveerd en werktuigelijk over, om toch maar een zo compleet mogelijk beeld van haar werk te geven.

Ondanks dat is de balans van het verhaal in orde, wat het een sterk document maakt: de lezer leert veel over een ziekte die niet alleen veel mensen persoonlijk raakt, maar ook steeds vaker voorkomt. Daar meer over te leren, is een groot goed. *Waar je ook gaat* is een strip die een heel belangrijke bijdrage hieraan levert.

Het grote Michelin reisboek Frankrijk

Adviesprijs
van 44,99 voor
39,99

- › Een modern en overzichtelijk inspiratieboek ter ere van 100 jaar Michelin
- › Meer dan 400 pagina's aan inspiratie en met meer dan 1.200 foto's en illustraties
- › Samengesteld door de vertrouwde en gepassioneerde Michelinauteurs
- › Van erfgoed tot gastronomie, en van feesten tot ambachten

Sinds 1926 doet de Michelin Reisgids het hart van reizigers sneller slaan. Om zijn honderdste verjaardag te vieren neemt Michelin je mee op reis door Frankrijk. Van regio naar regio, langs de grote klassiekers én de best bewaarde geheime plekjes. Dankzij de talloze foto's en illustraties is dit boek heerlijk om door te bladeren en bij weg te dromen, maar tegelijk een betrouwbare partner om je Frankrijkreis perfect voor te bereiden.

